

**DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA BİR DÖNÜM
NOKTASI OLARAK 1957 SEÇİMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Ayşe DEMİRAĞAÇ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Fatih DEMİRCİ

Temmuz, 2023

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA BİR DÖNÜM
NOKTASI OLARAK 1957 SEÇİMLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hazırlayan
Ayşe DEMİRAĞAÇ

Danışman
Doç. Dr. Fatih DEMİRCİ

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Demokrat Parti İktidarında Bir Dönüm Noktası Olarak 1957 Seçimleri Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

13/07/2023

İmza

Ayşe DEMİRAĞAÇ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Ayşe DEMİRAĞAÇ
	Numarası	200666103
	Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
	Programı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Demokrat Parti İktidarında Bir Dönüm Noktası Olarak 1957 Seçimleri Üzerine Bir İnceleme	
Tez Savunma Sınav Tarihi	13.07.2023	
Tez Savunma Sınav Saati	14.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT

MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA BİR DÖNÜM NOKTASI OLARAK 1957 SEÇİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayşe DEMİRGAÇ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Temmuz, 2023

Danışman: Doç. Dr. Fatih DEMİRCİ

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan 1946 yılına kadar tek parti dönemini yaşamıştır. 1946 yılında Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılarak Demokrat Parti'yi kurmasıyla 23 yıllık tek parti dönemi sona ermiştir. 1950 yılında yapılan genel seçimlerle Demokrat Parti iktidarı devralmış ve 27 yıldır iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi muhalefete düşmüştür. Demokrat Parti iktidara gelmesinin ardından 1950-1954 aralığında ülkeye ekonomik ve siyasal anlamda büyük katkılar sağlamış ve 1954 genel seçimlerini de büyük bir çoğunlukla kazanmıştır. Ancak 1955 yılına gelindiğinde, 1950-1954 arası dönemde plansız yapılan yatırımlar ve kuraklığın baş göstermesiyle beraber ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Ekonomik sorunlardan ötürü hem muhalefetten hem de halktan tepki alan Demokrat Parti, baskıcı mahiyette kanunlar çıkararak tepkilerin önüne geçmek istemiştir. 1958'deki genel seçimleri ise bir yıl erkene almıştır. 1957 seçimlerinin ardından Demokrat Parti iktidarı muhalefete karşı daha baskıcı bir tutum benimsemiştir. Yaşanan bu olaylar üzerine 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi yapılmış ve Demokrat Parti iktidarı son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, 1957 seçimleri, erken seçim, askeri darbe.

ABSTRACT

AN EXAMINATION ON THE 1957 ELECTIONS AS A TURNING POINT IN THE POWER OF THE DEMOCRATIC PARTY

Ayşe DEMİRGAÇ

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

July, 2023

Supervisor: Assoc. Dr. Fatih DEMİRCİ

The Republic of Turkey experienced a single party period from its foundation until 1946. In 1946, when Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan and Fuat Köprülü left the Republican People's Party and founded the Democratic Party, the 23 year single party period ended. In the 1950 general elections, the Democratic Party took power and the Republican People's Party, which had been in power for 27 years, fell into opposition. After coming to power, the Democratic party made great economic and political contributions to the country between 1950 and 1954 and won the 1954 general elections with a large majority. However, by 1955, economic problems emerged due to the unplanned investments made in the 1950-1954 period and the drought. The Democratic Party, which received reactions from both the opposition and the public due to economic problems, tried to prevent the reactions by enacting repressive laws. The general elections in 1958 were predate one year earlier. After the 1957 elections, the Democratic Party government adopted a more repressive attitude towards the opposition. Upon these events, the Military Coup of 27 May 1960 was carried out and the Democratic Party's power came to an end.

Keywords: Democrat Party, Republican People's Party, 1957 elections, early election, military coup.

ÖN SÖZ

1957 Seçimleri Demokrat Parti döneminde yapılmış genel seçimlerden biridir. 1955 yılından itibaren ülke ekonomisinin kötüye gitmesi, Demokrat Parti'nin güç kaybetmesine neden olmuştur. 1958'de yapılacak olan genel seçimler zamanında yapıldığı takdirde seçimleri kaybedeceğini anlayan parti, genel seçimleri bir yıl erkene almıştır.

Tezimi hazırlarken bana her zaman destek olan, bilgi birikimi ve tecrübeleriyle yol gösteren değerli Danışman Hocam Doç. Dr. Fatih DEMİRCİ'ye ve Dr. Kerim ÇINAR'a teşekkür etmeyi borç bilirim. Hayatım boyunca her zaman yanımda olan ve bana her türlü desteği veren babama, anneme ve kardeşime teşekkür ederim.

Ayşe DEMİRAĞAÇ
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	i
ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	viii
RESİMLER LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ ÖNCESİ DEMOKRAT PARTİ

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI	4
2. ÇOK PARTİLİ REJİMİN İLK SEÇİMLERİ.....	8
2.1. BELEDİYE SEÇİMLERİ (26 MAYIS 1946)	8
2.2. 1946 GENEL SEÇİMLERİ	9
3. DEMOKRAT PARTİ'NİN MUHALEFET DÖNEMİ (1946-1950)	11
4. 1950 GENEL SEÇİMİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARA GELİŞİ....	17
5. DEMOKRAT PARTİ'NİN UMUT VERİCİ YILLARI (1950-1954)	21
6. 1954 GENEL SEÇİMLERİ	26
7. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ BASKICI YILLARI (1954-1957)	29

İKİNCİ BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

1. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ DEMOKRASİ ANLAYIŞINDA	35
DEĞİŞİMLER YAŞANMASI.....	35
2. 1957 GENEL SEÇİMLERİNE HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ SİYASİ.....	39
ATMOSFER	39
3. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ	57

4. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI	60
4.1. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN SİYASİ SONUÇLARI.....	63
4.2. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN EKONOMİK SONUÇLARI.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ SONRASI DEMOKRAT PARTİ

1. 1957 SEÇİMLERİ SONRASI MUHALEFETE YÖNELİK ARTAN	70
BASKILAR	70
2. DIŞ DÜNYADAKİ GELİŞMELER VE 1957 SEÇİMLERİ	74
3. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINI SARSAN OLAYLAR	78
4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ SONU GELİYOR	83
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	92
KAYNAKÇA	99

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 1950 Genel Seçimlerinin Sonuçları.....	21
Tablo 2. 1954 Genel Seçimlerinin Sonuçları.....	29
Tablo 3. 1957 Genel Seçimlerinin Sonuçları	62

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1. Yeter Söz Milletindir Afişi.....	19
Resim 2. DP'nin Başlanan İşlerin Bitmesi Lazım Kalkınmaya Devam Afişi.....	42
Resim 3. CHP'nin Yoklukla İlgili Seçim Afişi.....	44
Resim 4. CHP'nin Mayıs 1958'de Beklediğin Kanunlarla Hür Bir Seçim İçin Afişi....	45
Resim 5. HP'nin Hırsızla Uğursuzun Belası İspat Hakkıdır Afişi.....	49
Resim 6. DP'nin Daha İleri Daha Kuvvetli Bir Türkiye İçin Afişi.....	50
Resim 7. HP'nin İlaç Parça Lastik Peynir Yok İşte D.P. Kalkınması Afişi.....	51
Resim 8. CMP'nin Keyfi İdareye Pahalılığa Haksızlığa ve D.P. İktidarına Son Afişi....	52
Resim 9. CHP'nin İşçi Vatandaş: Sendika Hürriyetini, Ücretli Senelik İzini, Grev Hakkımı, İşsizlik Sigortasını Sana C.H.P. Sağlayacak! Afişi.....	53

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- CHP:** Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP: Demokrat Parti
HP: Hürriyet Partisi
KP: Köylü Partisi
MP: Millet Partisi
SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanından 1946 yılına kadar Türkiye'de tek partili dönem yaşanmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş ancak savaşın sonuçlarından etkilenmiştir. Savaş sonucunda dünyanın şartları değişmiş ve Türkiye'nin tek partili dönem ile devam etmesi halinde bu şartlara ayak uyduramayacağını anlaşılmıştır. CHP iktidarı, çok partili yaşama geçme kararı almıştır. İlk önce Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasına izin verilmiş ancak parti CHP'nin karşısında güçlü bir muhalefet partisi olamamıştır. Kurulmasına izin verilen bir diğer parti ise, CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün kurduğu Demokrat Parti olmuştur.

Demokrat Parti 1946 yılında kurulmuş ancak 1946 genel seçimleriyle iktidara gelememiştir. Bu duruma partinin seçime hazırlıksız yakalanması ve CHP'nin seçimde yaptığı usulsüzlükler etkili olmuştur. 1950 yılında Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi ve seçimlerin dürüst olarak gerçekleştirilmesiyle, Demokrat Parti seçimleri kazanmış ve 27 yıldır iktidarda olan CHP'den iktidarı devralmıştır. Türkiye'de iktidarın seçimler yoluyla el değiştirmesi, başka ülkeler için de örnek teşkil etmiştir.

Demokrat Parti iktidara gelmesinin ardından halkın farklı kesimlerinin sorunlarını dinlemiş ve çözüm bulmak için çaba göstermiştir. Demokrasiyle ilgili olarak özgürlükler getirilmiş ve baskı mahiyetindeki kanunlar kaldırılmıştır. Ekonomide, topraksız olan köylülere toprak dağıtılmış, tarım yöntemi değiştirilmiş, tarım aletleri getirilmiş ve üretimde artış sağlanmıştır. Dış politikada da önemli bir gelişme sağlanmıştır. Kore Savaşı'na asker gönderilmesi üzerine ülke, NATO'ya kabul edilmiştir.

Demokrat Parti 1950-1954 arası dönemde, hem siyasi hem de ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerden dolayı 1954 seçimlerinde 1950 seçimlerinden de yüksek bir oy oranı almayı başarmıştır. Ancak Demokrat Parti iktidarının ikinci döneminde, ilk döneminde yapılan ekonomik yatırımların plansız yapılmış olması ve kuraklığın yaşanmasıyla ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Enflasyonun ve hayat pahalılığının artması, DP iktidarına yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur. Eleştirilere tahammül edemeyen Demokrat Parti'nin demokrasi anlayışında değişimler yaşanmış ve parti, demokrasiden uzaklaşmaya başlayarak baskı mahiyetinde kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunlar üzerine muhalefet partileri, 1958 yılında yapılacak olan genel seçimler için birleşme yoluna gitmek istemişlerdir. Ekonomik sorunların artış göstermesi ve muhalefet partilerinin birlik olma çalışmalarından rahatsız olan Demokrat Parti, 1958 yılında

yapılacak olan genel seçimleri kaybedeceklerini düşünerek erken seçim kararı almış ve 1957 Seçimlerine gidilmiştir. Bu seçim, Demokrat Parti iktidarı için bir dönüm noktası niteliğindedir. Çünkü, bu seçimlerle Demokrat Parti'nin oy oranı %50'nin altına düşmesinin yanında muhalefet partilerinin almış olduğu oyların toplamından da düşük olmuştur. Bu seçimin sonuçları, DP iktidarının durumunun kötüye gittiğini ortaya koymuştur. Ancak Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve Demokrat Parti'nin seçimlerde usulsüzlükler yapması üzerine DP, seçimleri kazanmıştır.

1958 yılında Irak'ta bir darbe yaşanmıştır. Bu darbenin ardından muhalefet partisinin darbeyi savunacak tarzda konuşmalar yapması üzerine DP iktidarı, muhalefete yönelik baskılarını her geçen gün artırmıştır. DP'nin antidemokratik olarak çıkardığı kanunlar ve Tahkikat Komisyonu'nun kurulması üzerine, toplumun farklı kesimleri meydanlara çıkarak iktidarı protesto etmişlerdir. Olaylar iktidar tarafından bastırılmış ancak uzun süredir darbe hazırlığı içerisinde olan orduya mensup kişiler durdurulamamıştır. 27 Mayıs 1960'ta Askeri Darbe yapılmış ve Demokrat Parti iktidarına son verilmiştir.

Tezin amacı, 1957 Genel Seçimleri 'ne hangi sebeplerle gidildiği, bu seçimlerin nasıl bir ortamda gerçekleştirildiği ve seçim sonuçlarının Demokrat Parti iktidarı açısından ne anlama geldiğinin ortaya konulmasıdır.

1958 yılında yapılması gereken seçimlerin, muhalefetin ve halkın tepkilerinin artması, muhalefet partilerinin birleşme amaçlarının olması gibi sebeplerin ortaya çıkması üzerine hükümet tarafından erken seçime gidilmiştir. Seçim sonrasında ise, Demokrat Parti iktidarının yönetim anlayışında değişikliklerin yaşanması, iktidarın baskıcı politika benimsemesi gibi nedenlerle iktidar muhalefet arasındaki ilişkilerin oldukça gergin hale gelmesiyle birlikte yaşanan olayların incelenmiş olması bakımından bu tez önemlidir.

Bu çalışmada, Demokrat Parti'nin 1946 yılında Türk siyasi hayatına girmesi, muhalefet dönemi, iktidara gelme süreci ve iktidardayken yaşananlar incelenmiştir. 1957 Genel Seçimleri tezimin ana konusunu oluşturması sebebiyle ayrıntılı olarak ele alınmış ve 1960 Darbesinin de anlatılmasıyla beraber tez sonlandırılmıştır.

Demokrat Parti, tek parti döneminin ardından iktidara gelmiş olan bir parti olması sebebiyle Türk siyasi tarihinin genel ve uzun dönemli olarak ele alınmış olan incelemelerinde geniş yer almaktadır. Demokrat Parti iktidarındaki sosyal ve siyasal çalışmalarıyla ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Tezde, konuyla ilgili olarak

Demokrat Parti Dönemi'nde yaşamış olan siyasetçilerin anılarından, arşiv belgelerinden, süreli yayınlardan, Türk siyasal hayatı kitaplarından ve gazetelerden yararlanılmıştır. Tezde, konu incelenirken doğru veri analizi yapabilmek için doküman(metin) analizi yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, Demokrat Parti'nin kuruluşu, 1946-1950 aralığındaki muhalefet dönemi, 1950'de iktidara gelişi ve 1957 seçimlerine kadar iktidarda olduğu dönem anlatılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, tezin ana konusu olan 1957 seçimlerine hazırlık süreci, seçimlerin gerçekleştirilmesi ve seçimin sonuçları ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, 1957 seçimlerinden sonra iktidarın muhalefete yönelik artan baskıları, dış dünyadaki gelişmelerle 1957 seçimlerinin ilişkileri, Demokrat Parti'nin iktidarlığını sarsan olaylar ve Demokrat Parti iktidarının sona ermesi anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ ÖNCESİ DEMOKRAT PARTİ

1923'ten 1946'ya kadar ülkede bir muhalefet partisi bulunmamış ve ülke CHP iktidarıyla yönetilmiştir. Ancak II.Dünya Savaşı'nın ardından dünya şartları değişmiş ve Türkiye'nin tek parti ile devam etmesi durumunda diğer devletlerden geri kalınacağına anlaşılması üzere muhalefet partilerinin kurulmasına izin verilmiş ve çok partili dönem başlamıştır. Kurulan partilerden biri de Demokrat Parti olmuştur. 1946-1950 yılları arasında muhalefet partisi olarak görev yapan parti, 1950'de seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir.

1950-1954 arasında Demokrat Parti iktidarı, halkın isteklerini önemsemiş, ekonominin düzene sokulması için gerekli politikaları benimsemiş ve ülkeye demokrasiyi getirmiştir. Ancak 1954'ten sonra işler iyiye gitmeyip ekonomide bozulmalar yaşanması üzerine iktidara yönelik eleştirilerde artış yaşanınca, DP iktidarının da muhalefete ve toplumun farklı kesimlerine yönelik tavırlarında değişiklikler görülmüştür.

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1946 yılına kadar çok partili hayata geçiş konusunda iki girişimde bulunulmuştur. İlk girişim, kurucuları Kazım Karabekir, Refet Bele, Adnan Adıvar, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy'dan oluşan 17 Kasım 1924 tarihinde kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(TCF)'dir. Partinin kuruluşundan bir süre sonra gerici faaliyetlerle ilgilendiği ve Takrir-i Sükûn Kanunu'na karşı hareketlerde bulunduğu öne sürülerek iktidar tarafından kapatılmıştır (Şahin ve Tunç, 2015: 35). Diğer girişim, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine Ali Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930'ta Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile olmuştur (Oflaz, 2022: 13-14). Fırkanın kuruluşundan kısa süre sonra rejim muhaliflerinin fırkaya gelerek partiyi toplumsal muhalefetin odağı haline getirmeleri sonucunda Mustafa Kemal'in onayıyla fırka feshedilmiştir (Birand vd., 2001: 13-14). Kurulan partilerin farklı sebeplerle kapatılması üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz çok partili hayata hazır olmadığı kanaatine varılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'ni çok partili hayata götürecektir olan süreç, asıl ilerleyişini 1945 yılındayken tamamlamıştır. Çok partiye

geçişin ilk belirtileri, 1945 yılının Nisan ayında toplanan San Francisco Konferansı'nda görülmüştür (Eroğul, 2003: 21). San Francisco'da 59 ülkenin temsilcileri Birleşmiş Milletler'in kuruluşunu imzalamışlar ve yeni kurulacak düzende demokrasi ilkelerinin egemen olmasına karar vermişlerdir. Bu siyasi atmosferde Türkiye'deki değişmez "Milli Şef Rejimi"nin de değiştirilmesi gerekmiştir. Aynı yıl içinde Stalin'in Türk-Sovyet saldırmazlık anlaşmasını feshetmesi üzerine Sovyetlerle ilişkimiz bozulmuş ve Türkiye'nin Batı'ya yaklaşması hızlanmıştır (Birand vd., 2001: 22). Bu siyasi ortamda çok partiye geçiş için resmi olarak ilk hareket, İsmet İnönü'nün 19 Mayıs Nutku'nda görülmüştür (Eroğul, 2003: 21). İnönü bu Nutuk'ta, cumhuriyet rejiminde oluşan siyasi sistem ile halk hükümeti şeklinin farklı açılardan gelişme göstereceğini ve savaşın getirdiği şartların kalkmasıyla beraber memleketin siyasal hayatında demokrasi ilkelerinin daha çok yer alacağını belirtmiştir (Karpat, 2012: 229-230). İnönü'nün bu konuşması üzerine Türkiye'nin de değişikliklere ayak uydurmak istediği görülmüştür.

Cumhurbaşkanı İnönü, muhalefetin eksikliğinden duyulan rahatsızlığını gizlememiştir. Gerçi tek parti yönetiminde ikinci bir parti kurulamayacağı için farklı siyasi görüşlerin o tek parti içinde yer almaları normaldir ve bu muhalefet 1945 yılının ocak ayında Şirket-i Hayriye'nin devlet tarafından satın alınması ile ilgili yasa görüşülürken ortaya çıkmış, yasa için gerçekleştirilen oylamada ret oyu kullanmışlardır. Bu kişiler, içlerinde Recep Peker'in de yer aldığı yedi kişidir. Bireysel anlamda en önemli somut muhalefet örneğini Celal Bayar yapmış ve 1944 yılı "Muvazene-i Umumiye Kanunu" için ret oyu veren tek kişi olmuştur (Albayrak, 2004: 31). Bayar'ın muhalefet etmesinin nedeni, ekonomik sorunlardır (Aslan, 2014: 6). Demokrat Parti'nin oluşumunu sağlayacak olan rejim içi muhalefettir. 1945 yılındaki bütçe görüşmelerinde mecliste güçlü bir muhalefetin olduğu ortaya çıkmış ve bu kişiler hükümete ağır eleştirilerde bulunmuşlardır. Eleştirileri hayat pahalılığı, karaborsa, devlet borçları ile vergi sistemindeki sorunlar üzerinde olmuş ve iktidara yeni bir görüşün gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bütçe oylamasında ise, beş kişinin aleyhte oy kullandığını, bu kişilerden dördünün ileride kurulacak olan Demokrat Parti'nin kurucuları olduğu görülmüştür (Eroğul, 2003: 25-26). Bütçe oylamasında oluşan muhalefetin önceki muhalefet hareketlerinde olduğu gibi bireysel nitelikte gerçekleşmemesi dikkat çekmiş ve ilerleyen zamanlarda CHP içinde bir gruplaşmanın yaşanacağını sinyallerini vermiştir.

Bütçe görüşmelerinin ardından “Toprak Kanunu” ile ilgili görüşmeler gündeme gelmiştir (Çufalı, 2004: 44). Adil bir toprak dağılımı için, büyük topraklara sahip kişilerin topraklarının bir kısmının kamulaştırılması istenmiştir. Bu tasarı üzerine, CHP içindeki toprak sahiplerinin rahatsız olduğu görülmüştür (Birand vd., 2001: 23). Adnan Menderes, yasa tasarısının dağıtılacak olan toprak miktarını belirten maddesi ile bu toprakların kamulaştırma bedellerinin toprağın gerçek değeri üzerinden belirlenmesi gerektiğini öngördüğü maddesini eleştirmiştir. Diğer konuşmacılar ise, “sınırları Anayasa tarafından belirlenmiş olan mülkiyet hakkını zedelediğini, toprak sahiplerini hedef aldığını” söylemişlerse de “Toprak Kanunu” kabul edilmiştir. Yasanın oylamasına Adnan Menderes ve birkaç kişi katılmamıştır (Albayrak, 2004: 22-23-24).

Siyasal ortamdaki olumlu havanın yaşanmasını fırsat bilen İstanbul’un sanayicilerinden Nuri Demirağ, bir parti kurmak için başvuruda bulunarak iznini almıştır. “Milli Kalkınma Partisi” adıyla kurulmuş olan partinin programının toplumsal sorunların çözümü için ayrıntılı olmaması ve kurucusunun kişisel düşünceleri ile sınırlı kalmış olması, partinin siyasetteki rolünün küçük olmasına sebep olmuştur. İktidarın bu özelliklere sahip bir partinin bile kurulmasına izin vermiş olması, muhalefet partilerine karşı olumlu yaklaştığını göstermek istemesinden kaynaklı olabilir (Karpaz, 2012: 236-237). Milli Kalkınma Partisi’nin kurulmasına izin verilmiş ancak parti kayda değer gelişmelerde bulunamamıştır.

Meclisteki gelişmelerden ve İnönü’nün 19 Mayıs Nutku’ndan cesaret alan parti içindeki muhalefet 7 Haziran 1945’te CHP Meclis Grup Başkanlığı’na “Dörtlü Takrir” adıyla bilinen önergeyi vermiştir. Bayar, Köprülü, Menderes ve Koraltan’ın imzalarının bulunduğu önergede, tüm dünyanın demokrasi yolunda ilerleme sağladığını, Türkiye’nin de bu ilerlemelerden ayrı kalamayacağı belirtilmiştir (Tunçay vd. 1997: 137). Parti Meclis Grubu, önergenin bazı yasa ve yönetmelikleri değiştirme amacı taşıdığını, bu isteklerin yapılmasının grubun yetkisinde olmadığını, bu yetkinin Milli Meclis’te olduğunu belirterek önergeyi reddetmiştir (Ahmad, 1992: 26).

Dörtlü Takrir’in verilmesi, Türkiye’nin çok partili hayata geçişi için bir dönüm noktası olarak görülebilir. CHP içinde yer alan muhalefet Dörtlü Takrir’i vererek harekete geçmiştir. Takrir, Meclis Grubu’na verildiği andan itibaren büyük tepkiler alarak reddedilmiştir. Parti Meclis Grubu’nun önergeyi hangi sebeple reddettiğini kesin bir

nedene bağlamak zordur. Fakat bu konu üzerinde iki ihtimal üzerinde durmak mümkündür. İktidar, partinin içindeki otoritesini kaybetmek istememiştir veya partinin içinde yer alan muhalefetin partinin dışına çıkarılıp bir muhalefet partisi kurulması istenmiştir. İki ihtimal düşünüldüğünde, bir muhalefet partisinin kurulmasının istenmesi daha uygundur. Çünkü, değişen dünya şartlarına uyum sağlanabilmesi için bir muhalefet partisine ihtiyaç bulunmuştur.

Dörtlü Takrir'in reddedilmesinin ardından Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, "Vatan" gazetesinde demokratikleşmeyi savunacak tarzda muhalif yazılar kaleme almışlardır. CHP, yazılan bu yazıları parti disiplinine aykırı bulduğunu belirterek Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü üyelikten çıkartırken Bayar ise, bu duruma tepki olarak milletvekilliğinden istifa etmiştir (Akşin, 2014: 243). Parti içindeki anlaşmazlıkların şiddetlendiği görülmüştür.

İsmet İnönü, TBMM'nin açılışında önemli bir konuşma yapmış ve CHP içinde yeni bir hizip oluşturulması yerine yeni bir parti kurulmasının daha yararlı olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Celal Bayar, yeni bir parti kurmak amacıyla çalışmalarına başlamıştır (Demirel, 2011: 49). Bayar, kuracakları partinin programını hükümete takdim etmeden İnönü'ye vermenin doğru olacağını belirterek İnönü ile görüşmüş ve İnönü'nün onayını almıştır (Taylan, 2021: 88). İnönü ve Bayar'ın gerçekleştirdiği görüşme, bazı kesimler tarafından DP'nin bir muvazaa¹ partisi olarak kurulabileceği iddialarının ortaya atılmasına neden olmuştur. İkilinin görüşmesi Atatürk'ün istediği üzerine Ali Fethi Okyar tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na benzetilmesinden kaynaklanmıştır.

İsmet İnönü'nün ve iktidar partisinin onayını almış olan kurucular, 7 Ocak 1946 tarihinde "Demokrat Parti"yi kurmuşlardır (Eroğul, 2003: 29). Kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü olan Demokrat Parti'nin genel başkanlığına, Celal Bayar seçilmiştir. Parti'nin programı iki görüş çevresinde ele alınmıştır. Demokrat Parti'nin siyasi amacı, Türkiye'de ileri derecede demokrasinin gerçekleşmesini sağlamak olarak belirtilmiş ayrıca temel hak ve özgürlüklere, tek dereceli seçim sistemine, dernek kurma özgürlüğüne ve seçim güvenliği konularına değinilmiştir. Demokrat Parti ekonomide, özel girişim ve sermayenin üzerinde

¹ Mutlak Muvazaa: Tarafların gerçekte herhangi bir muamele yapmayı düşünmedikleri halde, sadece üçüncü şahısları yanıltmak amacıyla, aralarında bir muamele yapılmış gibi göstermeleri. (sozluk.adalet.gov.tr/muvazaa)

durulmuştur (Tunçay vd. 1997: 141). Program özellikle adalet, demokrasi, liberalleşme hedef alınarak hazırlanmıştır.

Demokrat Parti, iktidara karşı olan tüm kesimleri “milli iradeyi hakim kılma” sloganı ile bir araya getirerek bürokratik kesim ile millet iradesinin yer değiştirmesini böylelikle millet iradesinin ön plana çıkarılmasını istemiştir (Demirel, 2011: 52). 1946 yılı sonunda Demokrat Parti, 16 ilde ve 36 ilçede örgütlenmesini tamamlamıştır (Kılıç, 1995: 43). CHP iktidarı yönetim kademelerinde ağırlıklı olarak bürokratik kesimlere yer verirken halktan kişilere fazla yer vermemiştir. DP ise, ülke yönetiminde halkın da yer almasını istemiştir.

Demokrat Parti önceden kurulmuş olan partiler gibi halk içinde örgütlenerek ortaya çıkmamıştır. Parti'nin kurulması ilk başta CHP iktidarı tarafından iyi karşılanmış ancak zamanla partinin illerde ve ilçelerde gelişerek faaliyet göstermiş olması, CHP iktidarının beklediği bir durum değildir. Çünkü, DP'den önce kurulan muhalefet partileri ülke genelinde örgütlenememiş ve halk tarafından benimsenmemiştir. DP'nin halk tarafından benimsenmesinin nedenine bakıldığında, demokrasiyi getireceklerinin üzerinde sıklıkla durmasından kaynaklanmıştır.

2. ÇOK PARTİLİ REJİMİN İLK SEÇİMLERİ

2.1. BELEDİYE SEÇİMLERİ (26 MAYIS 1946)

Demokrasi ile ilgili sıkıntıların konuşulması ve 1946 yılının Eylül ayında yapılacak olan belediye seçimlerinin mayıs ayına alınması için Meclis toplanmıştır. Belediye seçimlerinin öne alınmasına ilişkin verilen kanun teklifi, CHP İktidarı tarafından Meclis'e sunulmuş ve kabul edilmiştir. Kanun teklifinin kabul edilmesi, CHP ile DP arasındaki ılımlı ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur (Karpat, 2012: 241). Seçimlerin öne alınması, CHP'nin muhalefete karşı olan yumuşak tavrında değişiklikler olduğunun bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Çünkü, yeni kurulmuş olan DP'nin örgütlenmesi tamamlanmadan seçime gidilmek istenmiştir.

Belediye seçimlerinin mayıs ayına alınması üzerine DP'nin kararı seçimlere katılmamak olurken MKP ise, seçimlere katılacağını belirtmiştir (Kayış, 2008: 404-405). DP'nin belediye seçimlerine katılmayacağını açıklaması üzerine iktidar, DP'nin bazı isteklerine yer vermek zorunda kalmış ve bazı düzenlemelere gitmiştir. Seçim yasası, seçmen kurulları aracılığıyla yapılan çift dereceli seçim sisteminden tek dereceli seçim

sistemi olacak şekilde değiştirilmiş, Matbuat Yasası değiştirilmiş ve üniversitelere idari özerklik verilmesine karar verilmiştir (şahin ve Tunç, 2015: 44-45). Belediye seçimleri, 26 Mayıs 1946'da gerçekteştirilmiştir. Seçim atmosferinde partiler birbirlerine karşı suçlamalarda bulunmuştur. İktidar partisi olan CHP, DP ve MKP'yi içe fesat karıştırmakla suçlarken muhalefet partileri ise, CHP'yi hile ve baskı yapmakla suçlamıştır. Seçim sabahı yolsuzluk iddialarının ortaya atılması üzerine Milli Kalkınma Partisi, öğleden sonra bir bildiri yayımlayarak seçim sonuçlarını bile beklemeden seçimlerden çekilmiş ve CHP seçimlerde tek başına kalmıştır (Yılmaz, 2010: 178). Dolayısıyla seçimi CHP kazanmıştır. İçişleri Bakanı meclisteki konuşmasında seçimlere katılım oranının %50'nin üzerinde seyrettiğini, il merkezlerinde ise katılım ortalamasının % 64 olduğunu açıklamış fakat muhalif kanada göre, bu oran daha düşük seviyelerde olmuştur (İnan, 2006: 200). Seçimlere katılım oranı iktidar ve muhalefet kanadında farklı belirtilmiş ancak hangi tarafın doğru söylediğinin öğrenilmesi zor bir ihtimaldir. Çünkü, seçimlerin yapılmasının ardından oy sandıklarının yakıldığı bilinmektedir.

1946 yılında yapılan belediye seçimleri çok partili hayatın ilk seçimleri olmuştur. Seçim tarihinin öne alınması, muhalefet kanadında olumlu karşılanmamış ve iktidar ile muhalefet arasındaki ılımlı ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Bu seçim çok partili bir dönemde gerçekteştirilmiş olmasına rağmen seçim devam ederken yalnızca CHP'nin seçimlere devam etmesi ve seçimleri kazanması, çok partili döneme henüz alışılmadığını ortaya koymuştur. Seçim sonuçlarına bakıldığında ise, seçimlere katılımın beklenenden az olması, DP'nin gücünü ortaya koymuştur şeklinde yorumlamak mümkündür. Çünkü DP, il ve ilçelere adamlar göndererek halkın seçimlere katılmamasını istemiştir. Bunun üzerine seçimlere katılım oranında düşüşün yaşanması seçime katılmayanların DP taraftarı olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmamıza olanak vermiştir.

2.2. 1946 GENEL SEÇİMLERİ

Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından, Eylül 1947'de yapılacak olan genel seçimlerin erkene alınabilme ihtimali olduğu yönünde bazı düşünceler öne sürülmüştür. Bu düşünceler üzerine DP'liler, erken seçime gidileceği takdirde buna karşı çıkacaklarını mecliste açıklamışlardır. Ayrıca seçimlerin dürüst olmasını, antidemokratik yasalarda değişiklik yapılmasını, sıkıyönetim uygulamasının durdurulmasını ve bürokrasinin tarafsızlığının sağlanmasını istemişlerdir. CHP ise, genel seçimlerin erkene alınmak istemesinin gerekçesini çift dereceli seçim sisteminin değiştirilerek tek dereceli seçim

sisteminin getirilmesi üzerine halkın iktidara karşı olan güvenini koruyup korumadığını öğrenmek için erken seçime gidilmesi gerektiğini bildirmiştir. İnönü, seçim konusunu tartışmak amacıyla olağanüstü kongreyi toplamıştır ve kongrede genel seçimlerin 1947 Eylül’ünden 1946 Temmuz’una alınmasına karar verilmiştir (Ahmad, 1992: 28-29). 1946 Belediye seçimlerinin öne alınmasının ardından genel seçimlerin de öne alınması beklenmiş ve nihayetinde beklenen olmuştur.

Demokrat Partililer, genel seçimler erkene alınırca karşı çıkacaklarını belirtmiş olmalarına rağmen seçimler 21 Temmuz 1946 tarihine alındığında seçimleri boykot edip etmeme konusunda kararsız kalmışlardır (Eroğul, 2003: 35). Seçim konusunu konuşmak için parti merkezinde bir toplantı yapılmış ve toplantıda mahalli parti örgütlerinin isteği doğrultusunda seçimlere girme kararı alınmıştır. DP seçimlere yaklaşıırken 63 vilayette, 300 kaza merkezinde ve birçok köyde örgütlenmiştir. Ayrıca Mareşal Fevzi Çakmak’ın DP listesinden bağımsız aday olup seçimlere girmeyi kabul etmesi, DP’liler için önemli bir gelişme olmuştur (Karpat, 2016: 247). Mareşal Fevzi Çakmak gibi ünlü bir şahsiyetin DP listesinden aday olması DP’nin güçlenmeye başladığını göstermiştir.

Partiler, seçim süreci boyunca farklı iletişim yöntemlerine ve propagandalara başvurmuştur. İktidar partisi, “Atatürk’ün partisine oy vereceğiz” sloganıyla seçim faaliyetlerini devam ettirirken, DP ise “Yeter! Söz Milletindir!” sloganıyla çalışmalarını yürütmüştür (Taylan, 2021: 68). 1946 Genel Seçimleri ’ne gidilirken seçim kampanyaları süresince dikkat çeken bir olgu, önceki seçimlerden farklı olarak, halkın aktif şekilde seçim tartışmalarına katılması ve muhalefette bulunan DP’ye destek vermesi olmuştur. Ayrıca tek parti döneminde görülmeye alışık olunmayan bir durumla karşılaşmış, adaylar seçim bölgelerine inerek halkın ihtiyaçlarını sorgulamış ve halktan oy istemişlerdir (Karpat, 2016: 249). Tek parti döneminde seçimlere dolaylı olarak katılan halk, çok partili döneme geçildiğinde doğrudan katılım sağlamıştır. Halkın DP’ye yaklaştığını gören CHP iktidarının, halkı kendi yanına çekmek için çaba göstermesi, DP’nin güçlü bir muhalefet partisi olma yolunda ilerlediğini göstermiştir.

Seçimler gerçekleşmeden yolsuzlukların dile getirildiği bir siyasi ortamda partiler aday listelerini açıklamışlardır. CHP bütün illerde seçime katılırken, DP 16 ilde örgütlenemediği için bu illerde seçime katılamamıştır. Böyle bir siyasi ortamda Türkiye’de çok partili hayat içerisinde ilk tek dereceli genel seçimler yapılmıştır

(Albayrak, 2004: 89). Seçimler adli denetim dışında açık oy-gizli sayım yöntemine göre yapılmış ve Liste Usulü Çoğunluk Sistemi benimsenmiştir (Tunçay, vd. 1997: 143). Seçimlerin açık oy-gizli sayım yöntemine göre yapılması, seçim sonuçlarının güvenilirliğine şüphe düşürmüştür.

1946 yılındaki kanunlara göre TBMM 465 milletvekilinden oluşmuştur. 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilen seçimlerde CHP 395, DP 66 ve bağımsızlar 4 milletvekili kazanmışlardır. Ancak yapılan itirazlar ve parti listelerinden seçilmiş olan bağımsızlar düşüldüğünde CHP 403, DP 54 ve Bağımsızlar 8 kişi olarak belirlenmiştir (Akıncı, 2021: 52). 21 Temmuz 1946 günü yapılan genel seçim, çok partili hayattaki ilk tek dereceli genel seçim olarak demokrasi anlamında önemli bir adım olmuştur. Oysa önceki seçimlerde görülmemiş hareketli bir seçim sürecinden sonra yapılan genel seçimler Türk demokrasisinde "Hileli Seçimler" olarak bilinmiştir (Aslan, 2014: 19). Seçim günü sakinleşen hava seçim sonuçlarının muhalefette yarattığı rahatsızlıktan dolayı tekrar gerginleşmiştir (Eroğul, 2003: 36). Seçim sonuçları ilk açıklanmaya başladığında DP'nin kazandığı yerlerin çoğunlukta olduğu görülmüş ancak sonuçların tamamı açıklandığında seçimi CHP kazanmıştır.

1946 Genel Seçimi CHP açısından da farklı bir seçim olmuştur. Çünkü, CHP ilk defa karşısında muhalefet partilerini görmüştür. Özellikle DP'nin halkın desteğini almış olması, iktidar partisini tedirgin etmiştir. Bunun üzerine seçimleri kaybetmek istemeyen CHP seçim boyunca yolsuzluklar yapmış, sandıklar kaçırılmış ve bazı yerlerde halka karşı zor kullanılmıştır. Seçim sonuçlarına göre CHP, yüksek bir oy oranı alarak seçimleri kazanmıştır.

3. DEMOKRAT PARTİ'NİN MUHALEFET DÖNEMİ (1946-1950)

1946 Genel Seçimlerinin ardından 5 Ağustos 1946'da meclis çalışmalarına başlamıştır. Meclis başkanlığı seçimini Kazım Karabekir kazanırken Cumhurbaşkanlığı seçimini İsmet İnönü kazanmıştır (Erayman, 2020: 56). Cumhurbaşkanı İnönü'nün Başbakanlığa tek parti taraftarı olan Recep Peker'i atamış olması, iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin oldukça gerilmesine sebep olmuştur. İki parti arasındaki bir diğer çatışma ise "Matbuat Kanunu"nda değişiklik yapılmak istenmesiyle yaşanmıştır. Matbuat Kanunu'nda değişiklik yapılmak istenmesinin amacı, muhalefetin baskı altına alınmak istenmesidir. CHP'nin olumlu oyları ile değişiklik kabul edilmiştir (Taylan, 2021: 93).

Demokrat Partililer, seçim sonuçlarına karşı sessiz kalmayacaklarını göstermek amacıyla katı bir muhalefet politikası benimsemeye başlamıştır. İnönü Cumhurbaşkanı seçildiğinde onu alkışlamak için ayağa kalkmamışlar ve Meclis komisyonlarının seçiminde de oy kullanmamışlardır. DP'liler bu tavırlarıyla Meclisin meşruluğundan şüphe duyduklarını anlatmak istemişlerdir (Eroğul, 2003: 38). Demokrat Parti'nin 1946 seçimlerine kadar olan süreçteki ılımlı muhalefetinin değiştiği görülmüştür.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin hükümet programı, ekonomide kısmen liberal tedbirler sunmuştur. Resmi ithalatçı ve ihracatçı birliklerin kaldırılmasına, devlet kuruluşlarının malları (Sümerbank) perakendecilere toptancı kârı alınmadan verilmesine, Toprak Kanunu'nun adil olarak uygulanmasına, sanayi hammaddelerinin zorla toplatılmasına son verilmesine ve özel sermayenin deniz nakliyatı yapmasına izin verilmiştir. Ekonomik tedbirlerin en önemlisi, dış ticaret ile alakalı olan "7 Eylül Kararları" dır. Tedbirlerin esası, iç fiyatları serbest rekabet yoluyla dünya piyasası fiyatlarına uydurup ekonomiye istikrar vererek barış devri şartlarına uyum sağlanması olarak belirtilmiştir. Buna göre, ithalat serbest bırakılmış ve savaş döneminde biriktirilen dövizler ithalata harcanmıştır. Bretton Woods Anlaşması'na göre, Türk parasının değeri indirilmiş, Merkez Bankası'ndaki altın satışı serbest bırakılmış ve ithalat muameleleri hafifletilmiştir (Karpaz, 2012: 260).

Başbakan Recep Peker basını yakından denetlemek istemiş ve bu sebeple Matbuat Kanunu'nu değiştirmek istemiştir. Yasa Tasarısı TBMM'ye geldiği sırada büyük tartışmalar çıkmış ancak CHP bu yasaı kabul etmiştir (Aslan, 2014: 22). İktidar ile muhalefet arasında en önemli gerginlik, iktidar tarafından meclise getirilen 1947 yılı bütçesinin DP sözcüleri tarafından eleştirildiği esnada olmuştur. Adnan Menderes, hazırlanan bütçenin bozulan iktisadi durum için kalıcı tedbirleri barındırmadığını ve tarımın yeterli bir şekilde desteklenmediğini öne sürmüştür. Bu sözler üzerine Başbakan Peker, öne sürülen düşüncelerin "psikopat bir ruhun ifadesi" olduğunu söylerken Celal Bayar'ın ise halkı isyana teşvik ettiğini belirtmiştir. Ardından DP'liler TBMM'yi terk etmişler ve yaşanan bu olay, çok partili rejimin yerleştirildiği süreçte en ciddi bunalımın başlangıcını oluşturmuştur (Eroğul, 2003: 42). Demokrat Partililer, Meclisi terk etmelerinin ertesi gününde Celal Bayar başkanlığında toplanmışlar fakat toplantı sonucunda bir karar açıklamamışlardır. DP'lilerin Meclise gelmemeleri iktidarı rahatsız edince önce eski Başbakan Şükrü Saraçoğlu araya girmiş ancak durum düzelmemiştir.

Ardından İnönü devreye girerek Bayar ve Köprülü ile Çankaya’da iki kez görüşmüştür. İkinci görüşmede İnönü, Bayar’ın birkaç isteğine teminat vererek Peker’in özür dilemesi ile anlaşmazlığın sona ermesini talep etmiş ve Anadolu Ajansı aracılığıyla bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğin ardından DP’liler meclise dönmüşlerdir (Yarar, 2021: 88). Peker’in DP’ye karşı tavrının gün geçtikçe sertleştiği görülmekle birlikte, DP’nin de iktidar ile şiddetli tartışmalara girmekten kaçmadığı görülmüştür.

İktidar ile muhalefet arasındaki gerginlikler sürerken DP, Birinci Büyük Kongresi’ni toplamıştır. DP Genel Başkanı Bayar, son birkaç ay içinde gerçekleşen olaylardan bahsetmiş sonrasında ise isteklerini söylemiştir. Bayar’ın belirtmiş olduğu istekler üzerine bir komisyon oluşturulmuş ve “Hürriyet Misakı” adıyla bir bildiri kabul edilmiştir (Şahin ve Tunç, 2015: 56-57). DP I.Büyük Kongresi’nde alınmış kararlar, CHP’nin içinde de tartışmanın çıkmasına sebep olmuştur (Yetkin ve Karaca, 2018: 131). Özellikle Bölükbaşı’nın Cumhurbaşkanı İnönü’ye “Kızıl Sultan” olarak hitap etmesi, büyük bir yankı uyandırmış ancak çok partili rejimin hayatta kalabilmesi için bir diyalog oluşturulması gerekmiştir (Birand vd., 2001: 46). İnönü bu diyalogu sağlayabilmek amacıyla 12 Temmuz Beyannamesi’ni yayımlamıştır. İnönü beyannamede, son günlerde hükümet ve muhalefet partisinin başkanları ile yaptığı görüşmelerden bahsederek konu hakkındaki düşüncelerini de açıklama gereği duymuştur. İnönü’nün, DP’nin- Peker’in bulunduğu iddiaların tersine- meşru bir muhalefet partisi olduğunu söylemesi ve iktidarın bu saatten sonra muhalefete baskı yapmayacağına yönelik teminat vermesi, muhalefete baskı yapıldığını ima yoluyla kabul ettiğini göstermiştir (Tunçay vd., 1997: 145-146). İnönü’nün baskı yapıldığını ima yoluyla kabul etmesi, DP’lilerin baskı altında olduklarını iddialarının doğru olduğunu ortaya koymuştur.

12 Temmuz Beyannamesi’nin ardından Başbakan Peker’in istifası beklenirken Peker istifa etmeyerek CHP içinde tekrar saygınlık kazanmak istemiştir. İnönü’nün Beyanname’yi yayınladıktan sonraki süreçte aldığı kararlar ve uyguladığı politikalar muhalefete destek verme eğilimi gösterirken Peker’in politikalarına ise karşı tutum beslediğini göstermiştir. İnönü ve Peker arasındaki anlaşmazlıklar Peker Hükümeti’ni istifaya götürmüştür (Kaan, 2021: 178-179). Recep Peker’in istifasının ardından Başbakanlığa Hasan Saka atanmıştır. Saka, CHP içinde sertlik taraftarları ile ılımlıların arasında bir isim olması sebebiyle kurmuş olduğu hükümet de bir denge hükümeti oluşturmuştur (Şahin, 2021: 87-88). İnönü Eylül ayında, yanına DP’li bir üye de alarak

yurt gezisine çıkmıştır. Gezi sırasında parti örgütlerinden tarafsız olmalarını ve muhalefete karşı adaletli davranmalarını söylemiştir. İnönü'nün Ankara'ya döndüğü gün ise, Fuat Köprülü ve bir DP heyeti onu karşılamıştır (Ahmad, 1992: 39). Peker döneminde iktidar ile muhalefet ilişkileri bozulmuş ancak Hasan Saka döneminde kısmen düzelme eğilimi göstermiştir.

Cumhurbaşkanı İnönü, VIII. Dönem TBMM'nin ikinci toplantısını açarken, milli irade ve çok partili dönem kavramlarından bahsederek Türkiye'de demokratik temellerin siyasi partiler aracılığıyla atıldığını ve bunun devamlı olabilmesi için de çalışılacağını belirtmiştir. Bu sırada meclis başkanlığı seçimi gündeme gelmiş, Kazım Karabekir ve Recep Peker arasında gerçekleşen meclis başkanlığı seçimini Kazım Karabekir kazanmıştır (Erayman, 2020: 64). İnönü CHP Yedinci Büyük Kurultayı'ndaki konuşmasında, idarenin bütün partilere tarafsız kalmasını, siyasi emniyeti başlıca tedbir saydığı için her türlü gelişmenin yasal yollarla yapılmasını istemiştir. Kurultay'da genel başkanlık seçiminde İnönü ile Peker aday olmuş ve İnönü seçilmiştir. Genel Başkan Vekilliği seçimini ise, Hilmi Uran kazanırken Recep Peker kaybetmiştir. Kurultay'da Parti Genel Başkanı'nın Cumhurbaşkanlığı görevini devam ettirdiği süre boyunca "Genel Başkanlığın bütün yetkileri ve sorumluluklarının Genel Başkan Vekiline ait olmasını" kabul ettiği görülmüştür. Peker ise Kurultay'da yapılan seçimlerin hiçbirini kazanamaması üzerine, CHP Parti Divanı'ndan istifa etmiştir (Albayrak, 2004: 125). 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra yaşanan olaylar, Peker'in başbakanlıktan istifa etmesine, Yedinci Kurultay'da yapılan seçimler ve alınan kararlar ise CHP'den istifasına yol açmıştır.

12 Temmuz Beyannamesi'nin ardından CHP içinde olduğu gibi DP içinde de görüş ayrılıkları yaşanmış ve DP'liler ılımlılar ve aşırıcular olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Aşırıcu grupta Kenan Öner, Hikmet Bayur ve Sadık Aldoğan gibi kişiler bulunurken, ılımlılar grubunda Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün yer aldığı Celal Bayar'ın ise, üstü kapalı bir şekilde ılımlılar grubuna destek verdiği görülmüştür (Kaçar, 2019: 41). TBMM'nin 22 Aralık 1947 tarihinde yaptığı toplantıda, ilerleyen zamanlarda DP içinde yaşanacak hararetli tartışmaların görünürdeki nedeni olan milletvekili maaşlarına zam için öneri verilmesi görülmüştür. Öneri CHP'li milletvekilleri ve DP'li iki milletvekili tarafından imzalanmış, TBMM içinde söz almış olan üyelerin, maaş zammına karşı oldukları görülürken, oylamaya geçildiğinde 227 kabul oyu ile zam kabul edilmiştir.

Olumlu oy kullananların arasında, DP’li milletvekilinin olması dikkat çekmiştir. Çünkü DP Meclis Grubu aleyhte oy vereceklerini kararlaştırmıştır (Koçak, 2016: 369-371). Hasan Saka Hükümeti, getirmiş olduğu bu yeniliklerin yanında yedi yıldır uygulanmakta olan sıkıyönetimi de kaldırmıştır (Aslan, 2014: 29). DP Meclis Grubu’nda aleyhte oy verileceği kararlaştırılmış olmasına rağmen birkaç DP’li milletvekilinin olumlu oy kullanması, DP’nin kendi içinde ayrılıklar yaşayacağını sinyallerini vermiştir.

Demokrat Parti içindeki tartışmalar uzun süredir gizli olarak devam ederken 1948 yılının Ocak ayında DP’li Kenan Öner’in istifası üzerine tartışmalar zirveye çıkmıştır. Öner, parti liderliğini, partiye hükmetmiş olmakla, iç muhalefeti ise İnönü’ye düşmanlık besleyen grupları bastırmakla suçlamıştır. DP lideri ile İnönü’nün muvazaada bulduklarını, CHP’nin bu nedenle DP’lilere iyi davrandığını belirtirken, İnönü’nün liderlere kendi partilerini kurmaları için mali yardımda bulunduğunu iddia etmiştir. Çatışma, Bayar’ın egemenliğini sürdürmüş olduğu taraf ile CHP’nin merkezi denetim anılarıyla rahatsızlık duyan kişilerin oluşturduğu Meclis Grubu arasında mücadeleye dönüşmüştür. Merkez, parti disiplininin bozulmaması amacıyla 5 milletvekilini ihraç etmiştir (Ahmad, 1992: 40-41). Bu ihraçların ardından 6 milletvekili, ihraç edilen arkadaşları ile aynı düşünceye sahip olduklarını göstermek amacıyla Genel İdare Kurulu’ndan çekilmiştir. Bunun üzerine bu 6 milletvekilinin de partiden ihraçları gerçekleştirilmiştir (Kaçar, 2019: 41). DP içinde farklı sebeplerden ötürü ayrılıklar yaşanmış ve milletvekili sayısı 31’e inmiştir. Ayrılan milletvekillerinin bir kısmı mecliste “Müstakil Demokratlar” grubunu oluştururken bir kısmı ise Hikmet Bayur’un genel başkanlığını üstlendiği “Millet Partisi”ni kurmuşlardır (Çavuşoğlu, 2021: 149).

1948 yılının Mayıs ayında Hasan Saka’nın başbakanlıktan istifa edeceği yönünde haberler çıkmış, haziran ayında Hasan Saka’nın istifa etmesi üzerine haberlerin doğru olduğu görülmüştür. Saka, istifasının nedenini, hükümetin yenilenmesi gerektiği şeklinde açıklamıştır. İstifasının ertesi günü kabineyi kurma görevi, tekrar Hasan Saka’ya verilmiştir (İnan, 2002: 261). II. Hasan Saka Hükümeti’nde liberal kişilere yer verilmiş, bununla DP’nin, hükümetin ekonomi politikasına karşı yapabileceği eleştirilerin önüne geçilmek istenmiştir. Bu dönemdeki en önemli yenilik, seçim yasasında değişikliğe gidilmesi ve gizli oy-açık sayım ilkesinin kabulü olmuştur. Bu değişikliğe rağmen DP, seçim güvenliğinin tam anlamıyla sağlanmadığını iddia etmiştir (Tunçay vd, 1997: 150). Hükümet, antidemokratik kanunların bir kısmını kaldırmış ve seçim kanununu

değiştirmiş olmasına karşın, muhalefeti tatmin etmemiş olmalı ki, muhalefet Temmuz ayında yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı almıştır. Hükümet, politika anlamında beklenenden iyisini yapmış fakat ekonomik anlamda sorunlar devam etmiştir. Sorunlara çözüm bulunamayınca, hükümet istifasını vermiştir (Ahmad, 1992: 42).

II.Hasan Saka Hükümeti'nin istifasından sonra Şemsettin Günaltay Hükümeti kurulmuştur. Hükümetin programında, devlet memurluğu kanunlarında ve seçim kanununda değişiklikler yapılacağını, ithalatın düşürülüp, özel sermayenin ağırlık kazanacağı gibi maddeler bulunmuş laiklik konusunda ise ayrı bir noktaya değinilerek, ilkokullarda dini derslerin okutulacağı yer almıştır (Erayman, 2020: 70-71). Ayrıca Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi kurulması amacıyla verilen önerge kabul edilmiştir (Aslan, 2013: 128). Hükümetin programında, ekonomik sorunlara ve laiklik konusuna ağırlık verilmiştir.

Demokrat Parti II.Büyük Kongresi 20 Haziran 1949'da toplanmış ve antidemokratik kanunların varlığı üzerinde durulmuştur (Nalbant, 2014: 55). Kongre'de, parti içinde yaşanan çatışmalarda partiden ihraç edilenlerin partiye dönüşleri kesin olarak reddedilmiştir. Seçimlere yaklaşılırken DP'nin izlemesi gereken politika ele alınmış ve "Ana Davalar Komisyonu" raporu görüşülmüştür. Ana Davalar Komisyonu raporunda, seçim yasasının DP'nin istekleri doğrultusunda değiştirilmesi, seçimlerin adli denetim altında gerçekleştirilmesi ve seçim güvenliğinin sağlanması istenmiştir. DP'nin istekleri yerine getirilmeyip seçimler 1946 Genel Seçimleri'ndeki gibi yapıldığı takdirde, vatandaşların meşru müdafaa hakkına başvurması gerektiğini belirtilen bu görüşler "Milli Teminat Andı" ismiyle yayımlanmıştır. CHP'liler bu andın ismini "Milli Husumet Andı" olarak isimlendirmiştir (Tunçay vd. 1997: 153). Hükümet bu rapora tepkisini, bir bildiri yayımlayarak vermiştir. Yayımlanan bildiride, Ana Davalar Komisyonu Raporu'nda oluşturulan zihniyetin hukuk devleti anlayışı ile uyuşmayacağı belirtilmiş ve kongre kararının muğlak bir üslupla oluşturulduğu vurgulanmıştır (İnan, 2002: 285).

Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi sonrasında CHP iktidarı, muhalefetin sık sık bahsettiği seçim yasasının hazırlanılması için harekete geçmiştir. DP bu hazırlıklar yapılırken iktidar ile uzlaşma yoluna gitmemiş, Milli Teminat Andı'na uygun bir şekilde, sert muhalefet anlayışını devam ettirmiştir. Saka Hükümeti Dönemi'nde hazırlıkları başlayan seçim tasarısına DP'liler bulunmasını istedikleri konular için Meclise bir yasa

tasarısı vermişlerdir. Yasa tasarısı hazırlanırken, birçok ülkenin seçim yasasından, DP ve MP'nin yazılı görüşlerinden yararlanılmıştır. Seçim yasası komisyonu “Nispi Temsil Sistemi”ni değil, “Çoğunluk Sistemi”ni kabul etmiştir (Aslan, 2014: 34). CHP iktidarının çoğunluk sistemini kabul etmesinin ardından muhalefet partileri, 16 Ekim 1949’da yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı almıştır. Bu karar üzerine iktidar seçim yasasındaki çalışmalarını hızlandırmıştır (Albayrak, 2004: 152). Yeni Seçim Kanunu 16 Şubat 1950’de TBMM’de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Yasanın getirmiş olduğu yenilikler, seçimlerin tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılacak olan düzenlemeleri, Ankara’da Yüksek Seçim Kurulu, diğer il ve ilçelerde seçim kurulları oluşturulmasını ve kurulların işlemlerinin yargıç denetimi altında gerçekleştirileceğini belirtmiştir (Kartal, 2003: 270). İktidar, muhalefetin seçimlere katılmayarak verdiği tepki üzerine seçim kanununu değiştirmiştir. İktidarın bu kanunu çıkarmak için acele etmesi muhalefetin de güçlendiğini göstermiştir.

4. 1950 GENEL SEÇİMİ VE DEMOKRAT PARTİ’NİN İKTİDARA GELİŞİ

Yeni seçim kanununun kabulünün ardından genel seçimlerin erkene alınabileceği şeklinde duyurular alınmış fakat 21 Mart 1950’de CHP Grup Toplantısı’nda genel seçimlerin 14 Mayıs’ta gerçekleştirileceği belirtilmiştir (Turp, 2018: 681). Seçim öncesinde iktidar partisi ile muhalefet partileri arasında önemli bir gelişme yaşanmış, muhalefetin katılımıyla beraber bir koalisyon kabinesinin kurulması için birkaç girişimde bulunulmuştur. Yapılan görüşmelerde DP’liler, yapılacak olan genel seçimlerde partilerin oluşturacakları aday listelerinde hem iktidarın hem de muhalefetin açık yerler bırakılarak TBMM’nde belirli sayıda milletvekilliğini güvence altında bulundurup fiili bir temsili sistem oluşturulmasını önermişlerdir. İktidarın koalisyon kabinesinin kurulmasına sıcak bakmaması üzerine yapılan girişimler olumsuz sonuçlanmıştır (Albayrak, 2004: 159-160).

İktidar partisi seçim propagandalarının başında parti örgütlerine birkaç uyarıda bulunmuştur. Muhalefet partilerinin kapatılacağı şeklindeki söylemlerden kaçınmak, kampanyalar boyunca zorba yöntemlere başvurmamak ve muhalefet partilerini dışarıdan para almakla suçlamamaktır. Bu uyarıların ardından CHP’nin propagandalarında yer alan önemli konularından biri, dış politika olmuştur. Dış politikanın içinde bulunduğu belirsizlik ve tehditte bahsedilerek halk milli birlik ve beraberlik için İnönü’nün bayrağı altında bulunmaya çağırılmıştır. Parti yöneticilerinin dış politika konusunda DP’ye itham

etmekten kaçındıkları görülürken bazı CHP'liler, DP'li milletvekillerine karşı "Rus yanlısı" olduğu yönünde suçlamalarda bulunmuştur. CHP, DP'ye karşı böyle ithamlarda bulunurken diğer taraftan kendisinin ülkeyi kurtaran parti olduğunu halka hatırlatmıştır (Demirci, 2021: 125-126).

CHP seçim çalışmalarında halkın hoşuna gidecek yasalar çıkarmıştır. Bunlar, çiftçiyi topraklandırma kanunu, kısmi affin çıkarılması, memurlara vergi indirimi ve ikramiye verilmesi olmuştur. Ayrıca CHP iktidarı bazı kamu görevlilerinin halka kötü davrandığı şeklinde şikayetler alması üzerine İstanbul Eski Sıkıyönetim Komutanı ve Emniyet Müdürü'nün de içinde bulunduğu bazı kamu görevlilerini görevden almıştır. İktidar, işçilere grev hakkını getirmemesinden dolayı işçi kesimin desteğini alamayacağını anlamıştır. Köylü kesime karşı izlediği politikalar çok iyi olmamakla beraber yine de köylülerin kendilerine destek vereceklerini düşünmüşlerdir. Nisan ayından itibaren CHP'nin önde gelen isimleri seçim bölgelerine parti müfettişi olarak atanmışlardır. Müfettişler halkın içine gitmemiş bunun yerine kamu görevlilerinin söylediklerine inanmışlardır. Cumhurbaşkanı İnönü beyanatlarında seçilememe korkusunu dile getirmiştir. Çünkü benimsenen çoğunluk sistemi ile ya hep ya hiç sonucu ortaya çıkacaktır (Akıncı, 2021: 94-95).

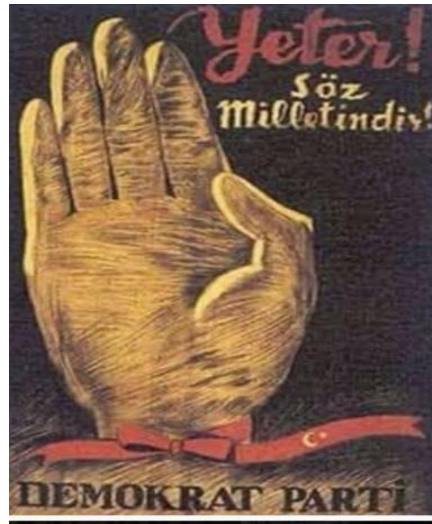
Seçim çalışmaları devam ederken beklenmedik bir durum yaşanmış ve Mareşal Fevzi Çakmak vefat etmiştir. Çakmak'ın vefatı en çok kurucusu olduğu MP'yi etkilerken partiler arasındaki mücadelelerin de artmasına neden olmuştur. Mareşal'in ölüm haberinin alınmasının ardından bayrağın yarıya kadar indirilmemesine ve radyoların yayın akışı sırasında müzik yayınının kesilmemesine isyan eden kişiler, Çakmak'ın İstanbul'daki cenaze töreninin İslamcı bir gösteriye dönüşmesine sebep olmuşlardır. Aynı zamanda Ezanın yürürlükteki kanuna aykırı bir şekilde Arapça okunduğu görülmüştür. Yaşanan bu olaylardan MP sorumlu tutulmuş ve din konusunda MP'li milletvekillerinin ve Fahri Başkanı olan Mareşal'in şahsı ve görüşlerinin dinin siyasette kullanıldığı şeklinde suçlamalarda bulunulmuştur (Çaylak vd, 2014: 330). Bu suçlamalar MP'ye sürekli olarak yöneltilecek olup ilerleyen zamanlarda partinin kapatılma nedeni olacaktır.

Seçim çalışmalarında CHP Propagandasının temel ögesi, seçmenin iktidara karşı güvenini sağlamak olmuştur. Yalnızca güven vermekle seçimin kazanılmayacağını bilen CHP'liler farklı taktiklere girişmişler ve "Kalkınan Türkiye" söylemini kullanarak

iktidarda kaldıkları süre boyunca yaptıkları gelişmeleri vurgulamışlardır (Yıldırım, 2004: 142-143). CHP'nin seçim afişinde “Atatürk ve İnönü Cumhuriyet Halk Partisi'nin Başlarıdır, Oylarımızı Onların Partisi'ne Verelim” sloganı kullanılmıştır (Aydemir, 2021: 136). Seçim Beyannamesinde ise, ekonomide devletin ağırlığının azaltılıp özel girişime izin kolaylaştırılacağı, yabancı sermayelerin Türkiye'ye girişinde kolaylık sağlanacağı, Türk lirasının değerinin korunacağı, vergi reformu yapılacağı, köylünün refahının arttırılacağı, şehirlerin iskân politikalarının modernleştirileceği ve ikinci bir meclis kurulması düşüncesi yer almıştır (Karadeniz, 2018: 643). CHP'nin, seçim beyannamesinde vaatlerde bulunduğu ekonomik adımlar oldukça önemlidir.

Demokrat Parti'nin seçim için yaptığı çalışmalarda İstanbul önemli bir konumda yer almıştır. Bayar, İstanbul İl Kongresi'nde gerçekleştirdiği konuşmada, İstanbul'un en büyük iki sorunu olarak nitelendirmiş olduğu “gıda ve mesken sorunu” üzerinde durmuştur. Kiraların sürekli artış göstermesiyle gecekonduların sayılarında yaşanan artışları ele alıp iktidarı eleştirmiş ve DP'nin bu sorunları çözebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Bayar, sendikaların kurulmasına yönelik parti programlarında bulunan maddeden bahsetmiş ve seçimleri kazanmaları halinde sendika kurulmasına yönelik konulan yasakları kaldıracaklarını söylemiştir (Turp, 2018: 688).

Resim 1.

Kaynak: Sabah Gazetesi, 2023

Demokrat Parti seçim afişi olarak “Yeter Söz Milletindir!” afişini kullanmıştır (Keskinlikç, 2021: 126). Parti'nin seçim beyannamesinde, bütçede tasarruf politikasına uygun şekilde hareket edileceği, iş yaşamını engelleyen bürokratik kısıtlamaların sona

erdirileceđi, vergilerin dűşűrűlűp denk bűtçe ilkesinin benimsenmeye bařlayacađı, ekonomide devlet műdahalelerinin olabildiđince azaltılıp űzel giriřimin destekleneceđi, yabancı sermayelerin ve tekniklerin memlekete en kısa sűrede getirilip buna ihtiyaç duyan kűylű ve iřçi kesimin sorunlarının Batı'daki yűntemlere uygun olarak çűzűmleneceđi, siyasi rejimin demokratik bir dűřűnceyle dűzenleneceđi, devri sabık yaratılmayacađı, iktidar deđiřikliđinden dolayı halkın sıkıntı yařamayacađı, yapılan devrimlerin ve son demokratik devrimin sonuçlarının korunacađı, Anayasa'da gűçlű bir devlet yűnetimi oluřturulabilmesi için deđiřiklikler yapılacađı, memurlara yasal gűvenceler tanınarak devlet hizmetlerinin rasyonel anlayıřla dűzenlemeler yapılacađı, dıř politika konusunda barıřçı bir politika izleneceđi belirtilmiř ve "Sűz milletindir..." sloganı ile bitirilmiřtir (Albayrak, 2004: 162-163). DP'nin seçim hazırlıđı sűrecindeki bařarisını gűren birkaç tanınmiř ismin DP'ye katıldıđı gűrűlműřtűr (Aslan, 2014: 36). DP'nin seçim bildirisinde, tűm kesimlerinin sorunlarına ayrıntılı olarak deđinilmiř ve çűzűmler űretilmiřtir.

Millet Partisi'nin seçim çalıřmaları incelendiđinde, parti genel seçimlere hazırlanırken birçok talihsizlikle karřılařmıřtır. Yeni seçim kanunundaki çođunluk sistemi űrgűtlenme ařamasını tamamlamamıř olan parti için iyi olmadıđı gibi diđer yandan partinin kurucusunun vefatı parti adına bűyűk bir kayıp olmuřtur. Partinin seçim beyannamesinde; 1946 seçimlerine eleřtiriler yapılmıř, 1946 ile 1950 arasındaki sűrete yařananlar űzerine deđerlendirmelerde bulunulmuř ve CHP'nin seçimi tekrar kazanması halinde sorunların oluřacađı sűylenmiřtir. MP'nin seçim kampanyaları boyunca vurguladıđı kavram "hayat pahalılıđı" olmuřtur (řahin, 2021: 173-174). MP'nin seçim beyannamesinde genel olarak geçmiře yűnelik eleřtirilerde bulunulmuř fakat halka fazla vaatlerde bulunmadıđı gűrűlműřtűr. Bu durum, partinin genel seçimlere hazır olmadıđını ve seçimleri kazanma ihtimalinin de dűřűk olduđunu gűstermiřtir.

14 Mayıs 1950'de Tűrkiye ilk kez gizli oy, açık tasnif, tek dereceli ve Yűksek Seçim Kurulu bir genel seçime gitmiřtir (Kaçar, 2019: 47). 487 milletvekilinin seçimi için yapılan seçimde CHP ve DP tűm illerde, MP 22 ilde, MKP ise yalnızca İstanbul ilinden seçimlere katılmıřtır. Seçmen kűtűğünde kayıtlı seçmen sayısı 8.905.743 iken oy kullanan seçmen sayısı 7.953.055 olmuřtur. Kayıtlı seçmenlerin %88'i oy kullanmıřtır (Tunçay vd, 1997: 153). Liste usulű çođunluk sistemi ile gerçekleřtirilen seçimlerde, seçmenler partilere deđil, adaylara oy vermiřlerdir (Benhűr, 2007: 73). Seçimlerin

demokrasiye uygun bir ortamda yapılacağına inanan seçmenler, seçimlere yoğun katılım sağlamıştır.

Tablo 1. 1950 Genel Seçimlerinin Sonuçları

	Oy sayısı	Oy oranı	Milletvekili sayısı	Milletvekili oranı
DP	4.242.831	% 53.59	408	% 84
CHP	3.165.096	%39.98	69	% 14
MP	240.209	%3.03	1	%--
Bağımsızlar	267.955	%3.40	9	%2

Kaynak: Albayrak, 2004: 171

Pazar gecesi Ankara'daki parti merkezinde Bayar ve Köprülü, seçimleri kazandıklarını söylemişlerdir. Türkiye tarihinde ilk kez “kansız bir ihtilal” gerçekleştirilmiştir (Kırış, 2021: 418). DP'nin muhalefet kanadından iktidar kanadına geçmesi “Beyaz Devrim” olarak nitelendirilmiştir (Karadeniz, 2018: 645). İktidarın seçim yoluyla el değiştirmesinden ötürü bu isim verilmiştir.

14 Mayıs 1950 günü yapılan genel seçimler, Türkiye’de bir ilke imza atmıştır. Seçimlerin demokrasiye uygun bir ortamda gerçekleştirilmesi için gerekli olan değişiklikler yapılmış ve tüm tedbirler alınmıştır. Seçim sonuçları hem CHP tarafından hem de DP tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. CHP açısından sonuçlar değerlendirildiğinde, seçimi kaybetmek bekledikleri bir durum değildi. Özellikle de son dönemlerde hayata geçirdiği uygulamalarla beraber seçimi kazanacaklarına inanmışlardı. DP açısından sonuçlar değerlendirildiğinde ise, önceki seçimlerdeki gibi hile yapılacağını düşünmüşler ve seçimi kazanacaklarını beklememişlerdi. Seçim sonuçlarına göre, DP'nin seçimleri kazanması, halkın gücünü ortaya koymuştur. 27 yıldır iktidara bağlı olan halk, 27 yıl sonra demokratik bir yol olan seçimlerle iktidarı değiştirebilme imkanı bulmuştur.

5. DEMOKRAT PARTİ’NİN UMUT VERİCİ YILLARI (1950-1954)

Demokrat Parti seçimleri kazanmış ve iktidara gelmiştir. Günaltay Kabinesinden hiç kimse, Günaltay’ın dışında, yeniden bakan seçilememiştir (Atayakul, 2007: 214-215). Celal Bayar Cumhurbaşkanlığı’na, Refik Koraltan TBMM Başkanlığı’na, Fuat Köprülü Dışişleri Bakanlığı’na, Adnan Menderes ise Parti Genel Başkanlığı’na gelmiştir. Bayar, hükümeti kurması için Menderes’i görevlendirmiştir (Kaçar, 2019: 49). Başbakan Adnan

Menderes, 29 Mayıs'ta hükümet programını meclise sunmuştur. Programın içeriğinde, antidemokratik kanunların kaldırılacağı, aşırı solun ezileceği, grev hakkının toplum düzenini bozmayacak surette yasalaştırılacağı, hayat pahalılığına çözüm bulunacağı, vergi adaletinin sağlanacağı, iş olanaklarının ve üretim hacminin artırılacağı, gümrük tarifelerinin düzenleneceği, kamu hizmeti yapanlar ve ana sanayiye taalluk eden işletmeler hariç devletin işletmelerinin özel girişime açılacağı ve yabancı sermayenin teşviki gibi amaçlar açıklanmış ve program güvenoyu almıştır (Taylan, 2021: 100). Demokrat Parti iktidarının birinci dönemi başlamıştır.

Hükümetin kurulmasından birkaç gün sonra DP Ankara Milletvekili Seyfi Kurtbek, Başbakan Menderes'in yanına gelerek hükümete karşı bir darbe planlandığını söylemiştir. Bunun üzerine Menderes, Bayar'la bir görüşme yapmış ve ordunun üst kademelerinde bulunan çok sayıda general emekliye ayrılmıştır. Bunların yanı sıra hükümet tarafından 15 general ve 150 Albay'ın iki üç ay içinde emekliye sevk etme kararı alınmıştır. Askeri kadroda yapılan değişikliklerin ardından bürokraside de değişiklik yapılması beklenmiştir. Çünkü, halka ve özellikle de DP'lilere karşı baskı yaptığı iddia edilen memurların ve yöneticilerin değiştirilmesini isteyen çok sayıda şikayet gelmiştir. Bu sebeple bürokratik kadrolarda da değişikliğe gidilmiştir (Albayrak, 20004: 191-192). Hükümet askeri kadrolarda düzenlemelere giderek olası bir darbe için tedbirler almıştır ancak darbenin engellenmesinde İnönü'nün de etkisi olmuştur. Çünkü askerler, İnönü'ye geldiğinde İnönü onları durdurmuştur. İnönü'nün askerleri durdurması, seçim sonuçlarını saygıyla karşıladığını göstermiştir.

Demokrat Parti'nin umut verici yılları olarak nitelendirebileceğimiz 1950-1954 yılları arasında çok sayıda reform gerçekleştirilmiştir. 16 Haziran 1950'de Meclise ezanın Arapça okunulmasını isteyen bir tasarı sunulmuş ve kabul edilmiştir. Tasarının kabulü ile beraber, 18 yıldır Türkçe okunan ezan Arapça okunmaya başlamıştır (Abdurahmanlı, 2021: 2). Demokrat Parti'nin seçimleri kazandığı tarihten önceki suçlara af getirilmiş ancak komünistlik dahil devlete karşı işlenmiş olan suçlar, cinayet, tecavüz ve kız kaçırma suçları af dışında bırakılmıştır. Bu suçlar dışındaki suçlara altıda bir oranında af getirilecekken tasarı, Meclis Adalet Komisyonu'nda görüşüldüğü esnada altıda bir oranının üçte birine çevrilme kararı alınmıştır. Ayrıca komisyonda kız kaçırma suçu da affa dahil edilmiştir. Bundan önce CHP iktidarı tarafından çıkarılan af kanununda herkese af getirilmiştir ancak Nazım Hikmet bu affın dışında tutulmuşken DP iktidarının getirdiği

afla Nazım Hikmet serbest kalmıştır (Akıncı, 2021: 123). 25 Haziran 1950’de farklı ideolojiler benimsemiş olan Kuzey Kore ile Güney Kore arasında savaş çıkmıştır. Savaş çıkması nedeniyle ABD, Birleşmiş Milletleri harekete geçirmiştir. BM Genel Sekreteri’nin Kore’deki savaşı Ankara’ya iletmesi üzerine Türkiye’nin savaşa girme durumu gündeme gelmiştir. Hükümet konuyu görüşmek için Yalova’da Bayar’ın başkanlığında toplanmış ve Kore’ye askeri birlik gönderme kararı almıştır (Hayta ve Yıldırım Kırış, 2020: 331). DP’nin, hem iç politikada hem de dış politikada aktif olarak kararlar aldığı görülmüştür. Kore Savaşı’na asker gönderilmesi, ileride NATO’ya girmeyi sağlamıştır. Ancak savaşa girme kararı alınırken muhalefete haber verilmemesi, demokrasi bağlamında yanlış bir adım olmuştur.

İktidar ile muhalefet arasındaki problemler devam ederken iktidar partisinin kendi içinde de problemler yaşanmış ve beraberinde bazı istifalara yol açmıştır. İlk istifa haberi, Milli Eğitim Bakanı’nın istifası olurken bir istifa haberi de Sağlık Bakanı’ndan gelmiştir. Bakanlar, Başbakan Menderes ile anlaşmazlıklar yaşamış ve anlaşmazlıklar çözüme kavuşturulamayınca, Birinci Adnan Menderes Hükümeti istifa etmiştir (Aslan, 2014: 48-49). Cumhurbaşkanı Bayar, Birinci Adnan Menderes Hükümeti’nin istifası üzerine yeni hükümeti kurması için tekrar Adnan Menderes’i görevlendirmiştir (Küçük, 2013: 105). Mart 1951’de II.Adnan Menderes Hükümeti’nin kurulmasının ardından DP çalışmalarına devam etmiş ve Halkevleri konusunu gündeme getirmiştir. Çünkü, DP’nin iktidarı kazanmasıyla beraber Halkevleri, CHP’nin yan kuruluşları konumuna gelmiştir. DP, ödenek yokluğunu gerekçe göstererek halkevlerini kapatmak istemiştir. “Halkevleri ve CHP Mallarının Hazineye Devri Hakkındaki” yasa tasarısı, mecliste görüşülmüş ve kabul edilmiştir (Güneş, 2012: 152). DP, Halkevlerinin kazançlarının CHP’ye gitmesine tepki göstermiştir.

Demokrat Parti’nin iktidar olduktan sonra ilk büyük kongresi olan Üçüncü Kongre Ankara’da toplanmıştır. Kongrenin çalışmaları birlik içinde yapılmış ve Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, Türkiye’nin dış politikasıyla ilgili açıklamalarda bulunarak yakın zamanda Türkiye’nin Atlantik Paktı’nın üyesi olmak için davet edileceğini ve bu konu için gerekli olan yasanın TBMM tarafından onaylanmasının ardından Pakta üye olunacağını söylemiştir (Albayrak, 2004: 226). Köprülü, bu açıklamaları yapmakla, iktidarın Kore Savaşı’na girme kararının doğru bir karar olduğunu vurgulamak istemiştir.

II. Adnan Menderes Hükümeti döneminde önemli bir kanun daha çıkarılmıştır. Atatürk döneminde tekke ve türbelerin kapatılması üzerine faaliyette bulunamayan tarikatlar, DP döneminde Atatürk devrimlerine karşı tepki vermek amacıyla birkaç yerde Atatürk heykellerine saldırmış ve Atatürk'ün aleyhinde protestolar gerçekleştirmiştir. Yaşanan bu olaylar, hükümetin konuyla alakalı bir yasa tasarısı hazırlamasını gerekli kılmıştır. Hazırlanan tasarısı meclise sunulmuş ve 5816 sayılı "Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" kabul edilmesinin ardından yürürlüğe girmiştir (Çelik, 2019: 101-102). Bu kanunla hem Atatürk'ün kişiliğine karşı hem de Atatürk devrimlerine karşı yapılacak olan saldırılar kanun ile engellenmek istenmiştir.

Demokrat Parti iktidarının ilk dört yılında parti içinde yaşanan çatışmalara, siyasi krizlere ve istifalara rağmen farklı alanlarda birçok yatırım yapılmıştır. Bu dönemde nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşaması sebebiyle köylü nüfusun ihtiyaçlarına ağırlık verilmiş, çiftçilere toprak dağıtımı devam etmiş, düşük faiz oranlarıyla kredi olanakları sağlanmış, enflasyonun düşmesi sağlanmış ve çiftçiye büyük kolaylıklar sağlanmıştır. Halk için önemli olan şeker ve çimento sanayisinde ciddi miktarda artış yaşanmıştır. ABD ile ilişkiler geliştirilmiş ve alınan Marshall yardımları ile kırsal alan için harcamalar yapılmıştır (Kodal, 2021: 695). Bu dönemde, ülkede geçim kaynağı tarım olması dolayısıyla tarımı geliştirecek uygulamalar yapılmıştır.

Tüketim olmadan üretim olamayacağını düşünen iktidar, yüksek taban fiyatı politikasını uygulamış, zirai kredileri teşvik etmiş ve kamu yatırımlarına ağırlık vermiştir. Kamu yatırımlarının sürdürülebilmesi amacıyla dış yardım ve dış borçlanma ile genişlemeci ve enflasyonist politikaya yönelmeyi tercih etmiştir (Demirel, 2011: 141). Ülkeye dışarıdan gelen desteklerle büyük gelişmeler yaşanmıştır. Evlerde ve iş yerlerinde elektriğe ihtiyaç duyulmuş, bunun sağlanabilmesi için barajlar yapılması gerekmiştir. Türkiye'nin umudu ise, Seyhan Nehri'ne kurulmak istenen baraj olmuştur. Bu baraj kurulduğu takdirde Çukurova'da üretim patlaması yaşanması beklenmiştir. Barajın yapılabilmesi için borç alınması gerekmiş ve bunun için Dünya Bankası'na gidilmiştir. Dünya Bankası'nın heyeti Ankara'ya gelmiş fakat kredi verme konusunda isteksiz davranmışlardır. Bunun sebebi, Türkiye'nin pamuk üretip Amerikan pamuğuna rakip olacağı düşüncesidir. Nitekim krediyi vermemişlerdir. Bunun üzerine Truman araya girmiş ve 40 milyon istenen kredi 25 milyon dolara indirilerek verilmiştir (Birand vd., 2001: 82-83). Elektriğin üretilmesiyle hem sanayide ilerleme sağlanmak istenmiş hem de

dışa bağımlılık azaltılmak istenmiştir.

Hükümet, ABD’den bir heyetin gelip ekonomimizle ilgili incelemelerde bulunmasını istemiş bunun üzerine bir kurul gelerek Türkiye’nin ekonomisine dair rapor hazırlamıştır. “Barker Raporu” adını alan raporda, madencilik faaliyetleriyle ilgili tavsiyeler verilmiştir. Bu rapordan sonra yabancı sermayenin ülkemize girmesine yönelik ilk çalışma “5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” dur. Bu kanunla yabancı sermaye, Türk özel sermayesine açık işlerde ayrıcalık öngörmeyip maden, enerji, sanayi, ulaştırma, bayındırlık ve turizm alanlarında çalışma yapabilecektir. Yabancı sermayenin gelişi devam ederken Türkiye’de petrol araştırmaları ve işletmeciliğinin serbest rekabete açılabilmesi için bir kararname çıkarılmış ve yabancıların petrol yatırımları için çalışmalar başlatılmıştır. Bu düzenlemelerden 1954’e kadar planlanan sonuç alınmayınca, hükümet yeni yasal düzenlemeye gitmiş ve 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” nu kabul ederek yabancı sermayenin madencilik ve petrol konularını da kapsayacak şekilde ülkeye girmesine izin vermiştir (Haykır ve Demir, 2017: 257). İki kanunun çıkarılması ile Türkiye uluslararası alanda tanınmaya başlamıştır. Ayrıca yabancıların Türkiye’de yatırım yapması, ekonomiye olumlu katkılar sağlamıştır.

DP iktidarının ilk dört yılında tarımın yanında farklı alanlarda da yatırımlar yapılmıştır. Tekstil fabrikaları açılmış, demiryollarını arttırmak için Adapazarı’na Vagon Fabrikası açılmış, karayollarında çalışmalar yapılarak köy yollarında asfaltlama yapılmıştır. Şekerpancarı üretiminde artış sağlanmış ve Adapazarı’nda şeker fabrikası kurulmuştur. Yapılan yatırımlar sonucunda milli gelirden %15 oranında bir artış sağlanmıştır. Bu artış devam ederek %38.9 oranına ulaşmıştır (Kaçar, 2019: 59). Hükümetin doğru kararlar alması ve gerekli yatırımları yapması, ülke ekonomisini olumlu yönde etkilemiş, ekonomide yaşanan sorunlara büyük oranda çözüm bulunmuştur.

Demokrat Parti’nin 1950-1954 yılları oldukça verimli geçmiştir. Tarımda yapılan uygulamalarla birlikte ciddi miktarda üretim yapılmıştır. Bu dönemde Kore Savaşı’nın çıkması üzerine ürünlere yoğun talep olmuş ve ülkenin ihracatında artış yaşanmıştır. Tarımda yaşanan gelişmelerin yanında sanayide de güzel gelişmeler yaşanmıştır. Elektrik üretiminin sağlanmasıyla sanayinin en büyük sorununa çözüm bulunarak üretim yapılmıştır. Bir diğer gelişme, altyapı ve bayındırlık alanındaki çalışmalarda yaşanmıştır.

Ekonomik gelişmelerin yanında siyasal alanda da gelişmeler yaşanmıştır. Halkın rahatsız olduğu konular ele alınarak gerekli yerlerde değişiklikler yapılmış bazı konularda ise yeni kanunlar çıkarılmıştır. İç politikada yaşanan gelişmelerin yanında dış politikada da güzel gelişmeler yaşanmıştır. Kore'ye asker gönderilmesi ülkenin NATO'ya kabul edilmesini sağlamıştır. DP'nin ilk dönemi olarak nitelendirilen bu dönem, halka umut vererek halkın yıllardır çektiği sıkıntıların giderilmesinde büyük bir rol oynamıştır.

6. 1954 GENEL SEÇİMLERİ

Demokrat Parti genel seçimler öncesinde Hasanoğlu ve Hamidiye Köy Enstitüleri'nde komünizm uygulandığını ve bu enstitülerin ders programlarının ehliyetli öğretmen yetiştirmeye elverişli olmadığını öne sürerek kız ve erkek öğrencilerin okullarını ayırmıştır. Ayrıca uygulamalı ders saatlerini azaltıp yerine kuramsal kültür derslerini koymuştur. 6234 sayılı yasayla “Köy Enstitüleri Köy Öğretmen Okulları” adıyla diğer öğretmen okulları ile birleştirilmiş ve köy enstitüleri kapatılmıştır. İktidarın yaptığı bu düzenlemelerin ardından 1954 genel seçimlerinin DP Meclis Grubu'nda Başbakan Menderes'in önerisiyle 2 Mayıs'ta yapılmasına karar verilmiş ve seçim yasasında da bazı değişikliklere gidilmiştir. Seçmen kütüklerinin daha ayrıntılı olarak düzenlenmesi, listelerin birer kopyalarının partilere verilmesi, Yüksek Seçim Kurulu'nun oluşumu ve seçim tutanaklarını inceleme yetkisinin Yüksek Seçim Kurulu'na verilmesidir (Albayrak, 2004: 253).

İktidarın değişikliğe gittiği bir diğer konu, basınla ilgilidir. DP yöneticileri zamanla kendilerine yapılan eleştirilere tahammül edemez hale gelmiş bu sebeple basına karşı ağır tedbirler almışlardır. En ağır tedbir, seçimlere gidilmeden önce Basın Kanunu'nun değiştirilmesiyle yapılmıştır (Aslan, 2014: 61). 9 Mart 1954'te “yayın yolu ile veya radyo ile işlenecek bazı suçlar hakkındaki 6334 sayılı yasa” kabul edilmiştir (Albayrak, 2004: 253). Yasaya göre yapılan değişiklikler, “Basın yoluyla itibarı kırarak, şöhrete veya servete zarar verebilecek bir hususun isnadı halinde altı aydan üç seneye kadar hapis ve 1.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası öngörülüyordu. Ayrıca bu suçlar, resmi unvana sahip olanlara karşı işlendiği takdirde, cezalar üçte birden yarıya kadar artırılacaktı. Devletin siyasi veya mali itibarını sarsacak nitelikte yalan haber halinde ise bir seneden üç seneye kadar hapis ve yine 1.000 liradan 10.000 liraya kadar ağır para cezası konulmuştu. İşin en kötüsü, suçlandırılan gazeteciye iddiasını ispat etme

hakkı da verilmiyordu“ (Eroğul, 2003: 138). DP İktidarı, Basın Kanunu'nda yaptığı düzenlemelerle basının özgürlüğünü kısıtlamıştır.

2 Mayıs 1954 genel seçimleri için muhalefet partileri iş birliği yapma yoluna gitmişlerdir. İş birliği için ilk çağrışı CMP yapmış ve partilerin iş birliğine eşit olarak girmelerini, seçim kazanılırsa kuvvetler ayrılığını benimseyen bir anayasa oluşturulmasını ve anayasanın ilan edilmesinden sonra meclisin kendini feshedip tekrar seçimlere gidilmesi şartlarını sunmuştur. Bu şartlara CHP olumlu cevap vermiştir (Kaçar, 2019: 60). CHP ve CMP'nin seçimlere birlikte girme düşüncesi oldukça eleştirilmiştir. Çünkü, CMP gerici faaliyetleri sebebiyle kapatılan Millet Partisi'nin devamı olmuştur. Görüşmeler iki parti arasında başlamış olup anlaşma sağlandığı takdirde CHP %30 kontenjanını CMP'ne ayracağını bildirmiştir. Ancak CMP'nin her ilde adayların yarı yarıya iki partiden gösterilmesi konusundaki ısrarları görüşmeleri sonlandırmıştır. Anlaşmanın sağlanamamış olmasında, CHP'nin içindeki isteksiz kesimin fazla olması da etkili olmuştur (Küçük, 2013: 128). Muhalefetin seçimlere birlikte katılma çalışmaları sonuç vermemiş ve bütün muhalefet partileri seçime yalnız hazırlanmıştır.

CHP lideri İnönü seçim çalışmalarına Malatya'da başlamıştır. DP'nin partizanlık yaparak muhalif partileri güçsüz bırakmaya çalıştığından bahsetmiş ve kendileri iktidara geldikleri takdirde bu tür baskıların son bulacağını söylemiştir. Ayrıca yabancı sermayenin ülkeye girişine izin verildiği kanuna karşı çıkmış, iktidarın radyoyu yalnız kendisine aitmiş gibi kullandığına, basın kanunundaki değişikliklere, hayat pahalılığının arttığına, işçilere grev hakkının verilmesi gerektiğine ve NATO'ya üyelik gibi konulara da değinmiştir (Alp, 2019: 99). Seçim beyannamesinde ise, muhalefet partilerinin demokrasi çerçevesinde çalışacaklarını, radyodan tüm partilerin eşit olarak yararlanacağı, siyasi özgürlüklerin anayasayla beraber güvence altına alınacağı ve enflasyonla mücadele edileceği belirtilirken dış politikada ise, müttefik devletlerle beraber ortak bir siyaset yürütüleceği belirtilmiştir (Kaçar, 2019: 61). CHP'nin yabancı sermayeye teşvik kanununa karşı çıkmasının sebebi, yabancı ülkelerin bu kanunu fırsat bilerek Türkiye'ye zarar verebileceği düşüncesinden kaynaklanmıştır.

CHP'nin seçim beyannamesinin ardından DP'nin de beyanname yayınlaması beklenmiş fakat DP seçim beyannamesi yayınlamamıştır (Kaya, 2018a: 2284). DP seçim planında değişikliğe giderek seçim vaatlerinden çok yapılan icraatların anlatıldığı

“Kalkınan Türkiye” isimli bir kitap çıkarmıştır. Toplu açılışlar ve temel atma törenlerinde ilerde yapmayı düşündükleri hizmetler anlatılırken “Yaptıklarımız, Yapacaklarımızın Teminatıdır” yazılı afişlerle ise geleceğe yönelik vaatlerin güvencesinin geçmişte yapılan icraatlarda saklı olduğu anlatılmak istenmiştir. (Eroğlu, 2021: 139-140) Seçim Kanunu’nun Cumhurbaşkanına seçimlerde propaganda yapabilmesine imkân vermesi üzerine Cumhurbaşkanı Bayar, DP’nin savunuculuğunu yapma fırsatı bulmuştur. Bayar, muhalefetin iddialarının gerçeği aksettirmediğini söylerken ayrıca muhalefetin Petrol Kanunu, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Basın Kanunu üzerinden iktidara yüklenmesini ağır bir dille eleştirerek kanunların ivedilikle çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Bayar propagandasında ise, Türkiye’yi “Küçük Amerika” yapmak gibi hedefi olduğunu ortaya koymuş ve çıktığı yurt gezilerinde halktan DP adına oy istemiştir (Kaya, 2018b: 2285). DP ilk döneminde büyük icraatlar yaparak halkı memnun etmiştir. Seçim hazırlıkları sırasında bu icraatlarından bahsedilerek halkın desteği istenmiştir.

DP ve CHP’nin aday yoklamaları aynı gün yapılmış olup iki partiye adaylık için çok sayıda kişi başvurmuştur. Fakat DP Genel İdare Kurulu, merkezden aday göstermek istemiş ve sonuçta orta bir yol bulunmuştur. Yoklamalar yapıp adaylar belirlendikten sonra adayların bir bölümü merkezin isteği doğrultusunda çekilmiş ve genel merkeze de kontenjan hakkı tanınmıştır (Aslan, 2014: 62). Seçim için bütün tedbirler alınmış ve seçim sonuçlarının basına iletilmesi için Anadolu Ajansı’nda bir büro kurulmuştur (Eşli, 2010: 104-105). Seçim için gerekli olan hazırlıklar yapılmış ve Türkiye, DP’nin iktidarda bulunduğu ilk genel seçimlere gitmiştir.

Genel seçimler 2 Mayıs 1954’te yapılmıştır. Seçimlere katılım oranı %88,63 oranıyla oldukça yüksek olmuştur. Seçim sonuçlarına göre, DP’nin aldığı oy oranında artış olmakla beraber asıl fark, seçimlerde uygulanan çoğunluk sisteminden ötürü kazandığı milletvekili sayısındaki artış olmuştur. DP mecliste bulunan 408 milletvekili sayısını 503’e çıkarmış, CHP’nin 69 olan milletvekili sayısı ise 31’e inmiştir. MP’nin kapatılması üzerine kurulan CMP 5 milletvekilliği, bağımsızlar ise 2 milletvekilliği kazanmıştır (Temür, 2020: 255). Seçimlere katılımın oldukça yüksek olmasında halkın demokrasiye inanması ve güvenmesi etkili olmuştur.

Tablo 2. 1954 Genel Seçimlerinin Sonuçları

Partiler	Aldıkları oy	Oy oranı	Milletvekili Sayısı
DP	5.313.659	58,4	503
CHP	3.193.471	35,1	31
CMP	480.249	5,3	5
KP	50.935	0,56	-
TİP	910	0,01	-
Bağımsızlar	56.393	0,6	2

Kaynak: TÜİK, 2016

1954 Genel Seçimleri'nde Demokrat Parti'nin almış olduğu oy oranı, 1950 seçimlerinde aldığı oy oranından da yüksek olmuştur. DP'nin ülkeyi yönetim şekli ve yaptığı yatırımlarından memnun olan halk, bu memnuniyetini sandıklarda göstererek DP'nin gücüne güç katmıştır. Muhalefette bulunan CHP ise aldığı oy oranının ardından halkın desteğini kaybettiğini anlamıştır.

7. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ BASKICI YILLARI (1954-1957)

Demokrat Parti, 1954 genel seçimlerini başarıyla kazanmasının ardından TBMM ilk toplantısını 14 Mayıs 1954'te gerçekleştirmiş ve Cumhurbaşkanlığı'na Celal Bayar, TBMM Başkanlığına Refik Koraltan seçilmiştir. II.Adnan Menderes Hükümeti de bu tarihte istifa etmiştir. Bayar, yeni kabineyi kurması için tekrar Menderes'i görevlendirmiş ve Menderes Üçüncü Kabine'sini ilan etmiştir (Albayrak, 2004: 264). Üçüncü Adnan Menderes Hükümeti'nin programı iki bölümden oluşmuştur: Birinci bölümünde, DP iktidarının ilk dönemindeki uygulamalarından bahsedilmiş ve bu dönemde yaşanan olayların demokratik hayatın gelişimi açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir. İkinci bölümünde, üzerinde çalışılacak konulardan bahsedilmiştir (Kodal, 2021: 705-706-707). Böylece Demokrat Parti İktidarının ikinci dönemi başlamıştır.

1954-1957 yılları arasında DP tarafından önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin ilki Kırşehir'in ilçe statüsüne düşürülmesi olmuştur. Kırşehir'in 1950 ve 1954 seçimlerinde DP'yi desteklememesi ve 1954 seçimlerinde CMP'yi kazandırması üzerine bir kanunla il statüsünden ilçe statüsüne dönüştürülüp Nevşehir'e bağlanmasına karar verilmiştir. Kırşehir cezalandırılırken, Malatya'ya bağlı olan Adıyaman ilçesi DP'yi desteklemiş olması sebebiyle ödüllendirilmiş ve il yapılmıştır. Malatya ilinin de CHP'yi

birinci parti olarak çıkarması bir miktar ceza almasına sebep olmuştur (Sert, 2020: 101). DP'nin ılımlı tavrının değiştiği görülmüştür. Bir yerin il veya ilçe statüsüne dönüşmesini gerektiren şartlar göz ardı edilmiştir. Demokratik ve özgür bir ortamda yapılan seçimlerin ardından iktidarın kendini destekleyen yerleri ödüllendirip desteklemeyen yerleri emrivaki bir kararlarla cezalandırmış olması, baskıcı bir yönetime eğilimin olacağının sinyallerini vermiştir.

DP iktidarı haziran ayında 5545 sayılı seçim kanununda değişikliklere gitmiştir.² Seçim Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapan ve birkaç maddesini kaldıran 6428 sayılı yasa kabul edilmiştir. Bir seçim bölgesinden bir partinin aday listesine girmiş olan adayların bir başka partinin listesine girmesi veya başka yerden bağımsız aday olmaları olanağı kaldırılmış, bir partiye başvuruda bulunup o partinin listesinde yer alamayan adayın başka partiden aday olabilmesi ya da bağımsız aday olabilmesi söz konusu olamamıştır. Devlet memurlarının aday olabilmeleri için ise, seçimlerden 6 ay öncesinde istifa etmeleri zorunlu kılınmıştır. Ayrıca siyasi partilerin ortak liste oluşturup seçimde aday gösterme imkanlarını ortadan kaldırıp, muhalefet partilerinin radyodan yararlanmasını öngördüğü maddeleri, seçim yasasından çıkarılmıştır (Albayrak, 2004: 267). Seçim kanunundaki değişikliklerle beraber aday olma şartları oldukça ağırlaştırılmıştır. Seçim Kanunu'ndan radyo ile ilgili maddenin çıkarılmış olması, gelecek seçimlerde iktidar ve muhalefetin propaganda sürecinde eşit şartlarda olmayacağı anlaşılmıştır.

Seçimlerin ardından iktidarın hedefinde memurlar da yer almıştır. 21 Haziran 1954 tarih ve 6422 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun" ile yargı mensupları da dahil olmak üzere bütün memurlardan 25 yılını dolduranların resen emekliliğe sevk edilmesi kuralı getirilmiş ve bu işlemlere karşı yargı yolu kapatılmıştır. Memurlara yönelik tedbirlere 5 Temmuz 1954 tarih ve 6435 sayılı "Bağlı Buldukları Teşkilât Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun" ile istisnalar dışında tüm

² 5545 sayılı Seçim Kanunu'nun 35,71,89,91,109,110,135 ve 166'ncı maddelerinde değişiklik yapılmış, 45,46,47 ve 48'inci maddelerini kaldıran 6428 sayılı yasa kabul edilmiştir. (Albayrak, 2004: 267)

memurlara katı tedbirler getirilmiştir³ (Eroğlu, 2021: 160). Memurların sahip oldukları haklarda kısıtlamaya gidilmiş ve itiraz hakları da ellerinden alınmıştır.

Türk siyasetinde 1955 yılında gündeme oturan en önemli konuyu Kıbrıs Sorunu oluşturmuştur (Ahmad, 1992: 66). Kıbrıs'ta bulunan Rumlar'ın Enosis' i gerçekleştirmek için birtakım faaliyetlere girişmesi üzerine İngiltere, olayların çözümü için bir konferans toplanmasına karar vererek bu konferansa Türkiye ve Yunanistan'ı davet etmiştir (Karayuluk, 2018: 40). Londra Konferansı'nda görüşmeler boyunca İngiltere ada için muhtariyet fikrini ortaya koymuştur. Yunanistan Self Determination teklifinde bulunurken Türkiye ise, statükonun devamını talep etmiştir. Fikir ayrılıklarının ortaya çıkmasıyla karar alınamamış ve konferans dağılmıştır (Kaçar, 2019: 69). Kıbrıs sorunu bu dönemde çözüme kavuşturulamamış fakat ilerleyen zamanlarda üç ülkenin anlaşmaya varmasıyla çözülmüştür.

Londra Konferansının devam ettiği 6 Eylül günü, bir İstanbul gazetesinde, Yunanlıların Selanik'te Atatürk'ün doğmuş olduğu eve bomba attıkları şeklinde haber yayımlanmıştır (Tunçay vd, 1997: 184). Haberin duyulmasından birkaç saat sonra farklı öğrenci birlikleri ve "Kıbrıs Türktür Derneği"nin çağrısı üzerine İstanbul Taksim Meydanı'nda protesto mitingi düzenlenmiştir. Bu mitingden sonra olaylar artış göstermiş ve bazı gruplar İstiklal Caddesi'nde gayrimüslimlere ait olan iş yerlerine saldırılarda bulunmuştur. Halk, Türk bayrakları ve Atatürk posterleriyle "Kıbrıs Türktür Türk Kalacaktır" diye bağırmağa başlamıştır. Kısa süre içinde Taksim civarında gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki evler, kiliseler, okullar ve mezarlıklar tahrip edilmiştir. Olaylar başladığında yağmalama yapılmamışken gece yarısı olduğunda İstanbul'un her yerinde yağmalama olayları görülmüştür (Karayuluk, 2018: 41). Ordu olaylara müdahale etmiş, gece yarısında örfi idare ilan edilmiş ancak olaylar sabaha doğru bastırılmıştır. (Eryılmaz, 2019: 81) DP iktidarı olayların bu noktaya gelmesi karşısında oldukça şaşırılmıştır. DP içindeki karışıklıkların sonucunda İçişleri Bakanı Namık Gedik istifasını vermiştir (Taylan, 2021: 120). 6-7 Eylül olaylarıyla ülke kaos ortamına girmiş

³ Kanunla beraber hakim, subay, astsubay ve askeri memurlar haricinde diğer memurların, bağlı oldukları kurum emrine alınmak suretiyle görevden uzaklaştırılabilmeleri ve bu kişilerin haklarında emeklilik hükümlerinin uygulanabilmesi bunun yanında görevden uzaklaştırma ve resen emeklilik işlemlerinin, Milli Eğitim Bakanı'nca, senatoların görüşlerinin alınmasının ardından üniversite çalışanlarına da uygulanacağı ve kanun gereğince görevden uzaklaştırma ve emekliye sevk etme işlemi gerçekleştiren idarenin veya şahısların aleyhinde idari ve adli yargıya başvuramayacakları hükme bağlanmıştır.

ve DP iktidarı oldukça zor durumda kalmıştır. Yaşanan olaylar, ülkenin iç politikasını etkilediği gibi dış politikasını da etkilemiştir. Çünkü bu olaylar neticesinde Türkiye'nin gayrimüslimlere hoşgörüyü yaklaşmadığı algısı oluşmuştur.

İktidar ile muhalefet arasındaki anlaşmazlık devam ederken 19 DP'li milletvekili basına ispat hakkının tanınması için bir önerge imzalamıştır. İmzalarını geri çekmeyen milletvekillerinin ihraç süreçleri başlatılmasının ardından bu kişiler Parti Yüksek Haysiyet Divanı'na sevk edilmişlerdir. Burada 19 milletvekilinden 9 tanesinin ihracına karar verilmiştir. Bu milletvekillerinin hepsinin değil de bir kısmının ihraç edilmesinin nedeni, bir gün sonra yapılacak olan DP Dördüncü Büyük Kongresi'nde, bu muhalif hareketi kendi aralarında bölmektir. İhracı yapılmamış olan milletvekillerinin bu amacı fark etmesi üzerine onların da partiden istifa ettikleri görülmüştür (Eryılmaz, 2019: 82). Partiden ayrılan 19 kişiye Feridun Ergin'in de katılması üzerine yeni parti için çalışmalar başlamış ve 19 Kasım 1955'te bu kişiler Hürriyet Partisi'ni kurduklarını açıklamışlardır (Atayakul, 2007: 321). DP içinde yaşanan anlaşmazlıklar iktidarı sancılı bir döneme sokmuştur.

DP iktidarının son büyük kongresi 15 Ekim 1955 tarihinde Ankara'daki Yeni Sinema Salonu'nda 1300 delegenin katılımıyla yapılmış, genel başkanlığa tekrar Menderes seçilmiştir (Alp, 2019: 120). Kongrede özellikle yapılan ihraçların tüzüğe aykırı olduğu, kötüleşen ekonomik durum ve milletvekili maaşları konuşulmuştur (Eroğlu, 2021: 164). Fakat en mühim konu, DP içinden çıkan İspatçılar olmuştur (Aslan, 2014: 71).

Demokrat Parti içinde ihraçlar yapılmış, istifalar edilmiş olmasına rağmen parti içindeki anlaşmazlıklar son bulmamıştır (Eroğlu, 2021: 164). DP Meclis Grubu Toplantısı'nda ekonomik sorunlarla ilgili hükümet hakkında gensoru verilmesi kararı alınmıştır. Görüşmelerde 30'a yakın milletvekilli söz alarak programsız bir hükümetlerinin bulunduğunu ve bir çıkmazın içinde olduklarını söylemişlerdir. Bu sırada Menderes Irak'a gitmiştir. Ülkeye döndüğünde DP iktidarının en tartışmalı grup toplantısı yapılmış ve milletvekilleri bakanları suçlayarak onları düşürmüşlerdir. Ticaret Bakanı, Maliye Bakanı ve Dışişleri Bakanı istifa etmiştir. Başbakan Menderes'in de istifa etmekten başka yolu olmadığı düşünülürken Mükerrerem Sarol bir tavsiyede bulunarak Menderes'i bu durumdan kurtarmıştır. Sarol, Menderes'e yalnızca kendisi için güvenoyu

istememesini söylemiştir. Bu tavsiye üzerine iki önerge verilmiştir: Birincisi, hükümetin toptan istifasıyken diğeri ise, Menderes'in haricinde tüm bakanların çekilmesidir. İkinci önerge kabul edilmiş, hükümet düşmüş yalnızca Menderes güvenoyu almıştır (Taylan, 2021: 122). "Sarol Formülü" olarak bilinen formül Menderes'i bu zor durumdan kurtarmıştır.

Üçüncü Menderes Hükümeti'nin DP Meclis Grubu tarafından istifa ettirilmesiyle Başbakan Menderes hükümete bırakılmış, bunun üzerine Cumhurbaşkanı Bayar, yeni hükümeti kurması için tekrar Menderes'i görevlendirmiştir (Kodal, 2021: 780-781). Programda, bir önceki hükümeti istifaya sürükleyen Meclis Grup Toplantısı'nda dile getirilen taleplerin karşılanacağına vaadinin de yer aldığı birçok vaade yer verilmiştir. İktisadi uygulamalara ilişkin icraatlarda bulunulmuş, çıkarılan kanunlarla ilgili olarak ise, düzenlemelere gidileceği söylenmiştir. Memurların 25 yıl sonunda emekli edilecekleri öngörülen emeklilik kanunundaki değişikliğin iptal edileceği, anayasa değişikliklerinin yapılacağı, 1954 yılında Seçim Kanunu'nda getirilen değişikliklerin kaldırılacağı ve ispat hakkının Meclis Grubu'na getirilebileceği söylenmiştir (Temür, 2020: 311-312). Başbakan Menderes'in hükümet programında yer alan taleplere karşı ılımlı yaklaştığı görülmüştür.

Türkiye'deki siyasi ve ekonomik sorunların 1956 yılında artış göstermesi üzerine muhalefet ve basın iktidara karşı ağır eleştirilerde bulunmuştur. Muhalefetin iktidara karşı tepkilerini mitingler yoluyla göstermesi, iktidarı huzursuz etmiştir. Bu sebepten ötürü DP iktidarı, 1956 yılında 5680 sayılı Basın Yasası'nın bazı değişiklikler için tasarı hazırlamıştır. ⁴ "Tasarıya göre; süreli yayınların Sorumlu Müdürleri'nin de en az lise mezunu olmaları, devamlı Türkiye'de oturmaları, amme hizmetlerinden yasaklı olmamaları, ağır hapis, kusurlu suçlar hariç olmak üzere, altı aydan fazla hapis cezası ile hüküm giymemek, gibi niteliklerin yanı sıra; Suç tasnii, resmi mercileri iğfal, iftira, yalan şahitliği, sahtekârlık, müstehcen ve hayasızca neşriyat, fuhşiyata tahrik, hırsızlık, dolandırıcılık, hileli iflas, emniyeti suistimal suçlarından biri ile hükümlü olmamak..." gibi zorunluluklar getirilmişti. Ayrıca süreli yayınlarda işlenen bir suçtan dolayı, suçu işleyen yanı sıra, haber yada belgeleri verenlerle, sorumlu müdürler ve yayının

⁴ 5680 sayılı Basın Yasası'nın; 5,6,7,8,16,17,19,25,29,30,32,34,39.maddeleri değiştirilmiştir. (Albayrak, 2004: 284-285)

sahiplerinin de cezalandırılmaları kabul edilmiştir. Bir haber hakkındaki, yanıt ve yalanlamada ise, hiç bir şekilde değişikliğe uğratılmaksızın, alındığının ertesi günü aynen yayınlama zorunluluğu getirilmiş, ceza davalarına ait haberlerin yargı kararı ile yasaklanabilmesi kabul edilmiş ve basın suçlarına verilen cezalar da arttırılmıştır” (Albayrak, 2004: 284-285). Basınla ilgili bir diğer değişiklik, 1954 yılında 6334 sayılı “Neşir yoluyla veya Radyo ile işlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki Kanun” çıkarılmıştır (Nalbant, 2019: 144-145). İktidar bu yasada da değişiklik için tasarı hazırlamıştır. Tasarıda “Neşir yoluyla ve radyo ile namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ile cezalandırılması öngörülmüştü” (Aslan, 2014: 80). Yapılan iki değişiklikle de basın kontrol altına alınmak istenmiş ve basın özgürlüğü oldukça kısıtlanmıştır. Basın iktidarın istekleri doğrultusunda hareket etmeye zorlanmıştır.

DP iktidarı 27 Haziran 1956’da “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanunu” çıkarmıştır. Kanunla, partilerin seçim propagandasının yapıldığı zamanlar dışında açık hava toplantısı yapılması yasaklanmış, kapalı toplantıların ise, mülki amirin izniyle yapılacağı belirtilirken suç oluşturan toplantıların dağıtılması amacıyla hedef göstermeden ateş açılabileceği de kabul edilmiştir (Bulut, 2009: 128). İktidar partisinin dışında herhangi bir partinin ya da topluluğun bir araya gelmesinin yasaklanması ve gerektiğinde ateş açılabileceğinin belirtilmesi, demokrasiyle uyumsuzdur.

DP’nin ikinci iktidar dönemi, birinci döneminden oldukça farklı olmuştur. DP iktidarı ikinci dönemde muhalefet partilerine, basına ve memurlara yönelik çıkardığı kanunlarla bu kesimleri kontrol altına almak istemiştir. Ancak bu kontrol altında tutma durumu gittikçe artış göstermiş ve baskıcı bir dönem yaşanmasına sebep olmuştur.

1954 seçimlerine hazırlanırken DP, ekonominin daha iyiye gideceğinin ve yatırımların devam edeceğinin umudunu vermiş fakat uygulanan ekonomi politikalarıyla beraber ekonomik kriz oluşmuştur. Bazı malların piyasada bulunamaması, diğer malların fiyatlarının da enflasyondan dolayı artış göstermesiyle halk geçim sıkıntısı çekmiştir. DP’ye destek veren kesimler hem ekonomik sıkıntılardan hem de baskı niteliğinde çıkarılan kanunlardan dolayı muhalefet partilerine destek vermeye başlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

27 Ekim 1957’de yapılan genel seçimler, Demokrat Parti için bir dönüm noktası niteliğindedir. Seçimler 1958 yılında yapıldığı takdirde seçimleri kaybedeceğini düşünen Demokrat Parti iktidarı, erken seçime gitme kararı almıştır. 1957 Seçimleri, erkene alınan genel seçimler olmasının yanında DP iktidarının güç kaybettiğini ortaya koyması açısından da önemlidir.

1.DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ DEMOKRASİ ANLAYIŞINDA DEĞİŞİMLER YAŞANMASI

Demokrat Parti muhalefet dönemlerinde meşruiyetini ve ideolojik anlamdaki söylemlerini demokrasi üzerinden yürütmeye çalışmıştır. Meşruiyetini demokrasi üzerinden inşa etme çabaları, demokrasinin ise millet iradesi, millet egemenliği ve özgür seçimlerle özdeşleştirilmesi, vatandaşların hak ve hürriyetlerinin öne çıkarılması DP’nin CHP’ye karşı olan siyasi mücadelesinde önemli ideolojik araçlar olmuştur. Tek parti dönemindeki yönetim anlayışının kendini milli irade olarak görmesi, halkın siyasi olgunluğuna güvenmediği yönündeki göndermeleri, DP’nin tek parti yönetiminden memnun olmayan halkın özlemlerine cevap vermiş olması milli iradenin temsilcisi haline gelmesini kolaylaştırmıştır. DP, toplumdaki farklı kesimleri kendi çatısı altında toplayıp partinin iktidara gelmesinin yollarını açmaya çalışmıştır (Özçelik, 2010: 171-172). DP muhalefet dönemlerindeyken CHP iktidarının benimsediği yönetim anlayışından farklı bir yönetim anlayışı istediğini göstermiştir.

Demokrat Parti’nin başarıya ulaşması iki şarta bağlıdır. Cumhuriyetin getirdiği yasaklara dokunulmaması ve kamuoyuna iktidarın oyunu olarak görünmemesi gerektiğidir. DP bu iki şartı doğru bir şekilde değerlendirmiştir. Partinin kurucuları siyasal hayatımızın geliştirdiği felsefeye sadık kişiler olmuş ayrıca sol aleyhtar girişimlerde devleti her zaman desteklemişlerdir. Şeriatçı akımlara yanaşmamışlar, muhalefette buldukları sürede bazen sert bir muhalefet uygulamış olsalar da kanun yollarından çıkmamak için dikkat etmişlerdir. İktidarın baskılarına karşı alt kademelerden gelen kanun dışı talepleri kabul etmemişlerdir. Öte yandan rejim dışına düşmemeyi göz önünde tutarak en ciddi muhalefeti yürüttükleri görülmüştür. Bu şekilde hem iktidarı

zorlamışlar hem de halkın güvenini kazanmışlardır (Eroğul, 2003: 87-88). Demokrat Parti iktidara geldiğinde insanlara o zamanın ekonomik sosyal statülerinden farklı bir şey olma (zengin olma), sosyopolitik varoluş kalıplarının dışına çıkarak hayat tarzını özgür olarak belirleyen vatandaş olabilmeleri için potansiyellerini harekete geçirme imkanları tanıyacak bir iktidar vaat etmiştir. 1946-1950 öncesinin sosyo-ekonomik-politik statüsünün değişerek yeniden oluşacağını vaadi verilmiştir (Yılmaz, 2020: 55-56). Demokrat Parti o zamana kadarki muhalefet partilerinden farklı bir muhalefet tarzı benimsemiştir. Halkın istekleri göz önünde bulundurulmuş ve halka iyi bir yaşam vadedilmiştir.

Demokrat Parti 1946-1950 aralığındaki döneminde, ülkeye yeni bir yönetim anlayışı gelmesi gerektiğini bunun da demokrasiyle sağlanacağını vurgulamıştır. 27 yıllık tek parti döneminde halkın ihtiyaçlarını önemsemeyen bir iktidar partisinin yönetim anlayışından farklı olarak halkın isteklerini önemsemiş, demokrasinin gereği olan seçimlerin dürüst olarak gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu düşünceleriyle beraber halkın desteğini almayı başarmış ve halkın demokrasiye inanmasını sağlamıştır.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimler sükûnet içinde geçmiş ve DP, iktidarı kazanmıştır. Tek partili yönetim, bir muhalefet partisinin gelişmesine izin vererek milletin hükmüne boyun eğmiş ve iktidarın muhalefet partisine devri gerçekleşmiştir. (Eroğul, 2003: 83-84) Demokrat Parti 1950 seçimlerinden önce geçmişin hesabının sorulmayacağı şeklinde bir karar almıştır. İktidara geldiğinde ise, partinin Anadolu'da bulunan örgütleri geçmişin hesabının sorulmasını istemiştir. Bu konu parti içinde tartışmalara sebep olmuş, DP'nin ilk döneminde devri sabık yaratılmamış olsa da parti tabanı yönetimi sertleşmesi konusunda baskılarda bulunmuştur (Akıncı, 2021: 119). DP iktidarının muhalefete yönelik tutumları CHP'lilerinkinden farklı olmuştur. CHP, muhalefetle uğraştığı zamanlarda bir suçluluk duygusu yaşamıştır. Çünkü, hükümetlerinin meşruluğunda hep bir kuşku bulunmuş, hiçbir zaman özgür ve dürüst seçimlerle iktidara gelmemişlerdir. DP iktidarı için durum böyle olmamıştır. DP'liler kendilerini Türk tarihinde devrimi son aşamaya getirecek bir güç olarak görmüşlerdir. İnönü'nün başında bulunduğu CHP'yi ilerlemelerinin önünde büyük bir engel olarak görmelerinden ötürü CHP'yi iktidardan uzaklaştırmaları gerektiğini düşünmüşlerdir (Ahmad, 1992: 50). CHP'nin malvarlığının bir kısmına ve Halkevlerinin mal varlıklarına

el konularak hazineye devri gerçekleştirilmiş ve CHP ekonomik olarak zor durumda bırakılmak istenmiştir.

1954 Genel Seçimleri'nden önce iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkiler, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Türk Petrolleri İşletme Kanunu'ndan dolayı gerginleşmiştir. CHP seçim çalışmalarında da bu konulara yer vermiş ve bu değişikliklerin yabancılara kapitülasyon verilmesi anlamına geldiğini belirterek iktidara karşı eleştirilerde bulunmuştur. Buna karşın Başbakan Menderes, bu iddiaların gerçek olmadığını ve bu milletin bir kere daha kapitülasyon vermeyeceğini açıklamıştır (Afşar, 2021: 77-78). CHP'nin DP'ye karşı ağır iddialar yönelttiği görülmüştür.

1954 Genel Seçimleri'ne yaklaşılırken seçmenlere hoş görünmek amacıyla DP, birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bunlar, memurlara fazla maaş ödeneceğini öngören kanun, Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklik ve seçmen kütüklerinin partilere verilmesi konusunda getirilen hükümler olmuştur (Eroğul, 2003: 137). Hükümetin bu olumlu girişimlerinin yanında bazı kısıtlamalara da gittiği görülmüştür. Basından kendilerine gelen eleştirilere tahammül edemeyen iktidar, ağır cezalar içeren bir yasa çıkarmıştır. Mahkemeye çıkarılmış olan gazeteciler, iddialarını ispat etme haklarından mahrum bırakılmıştır (Akşin, 2013: 216). Eleştirilere açık olmayan iktidar, çareyi basını baskı altına almakla bulmuştur.

2 Mayıs 1954'teki genel seçimlerde halkın büyük çoğunluğu DP'ye oy vermiştir (Ahmad, 1992: 62). 1954 seçim sonuçlarının DP'lilere mecliste büyük bir güç sağlamış olması, iktidarın sert tedbirler alarak şikayetleri bastırmasını mümkün kılmıştır. Bundan sonra DP'lileri zor yoluyla iktidardan düşürülme korkusu sarmıştır. Bu korku sebebiyle DP'liler baskı dönemini başlatmışlar ve demokratik vaatlerinden vazgeçmişlerdir (Eroğul, 2003: 208). Seçim sonuçlarından sonra, DP'ye oy vermemiş olan illerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 6-7 Eylül Olayları'nda iktidara eleştiriler getiren basına yayın yasağı getirilmiş ve gazete kapatma olayları yaşanmıştır. Muhalefete karşı ise "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası" getirilmiştir (Afşar, 2021: 81). Bu yasayla siyasal partilerin, seçim propaganda saatlerinin haricinde açık hava toplantıları düzenlemeleri yasaklanırken kapalı toplantılar ise, mahallin en büyük mülki amirinin iznine bağlanmıştır. Yasaklar yalnızca siyasal partileri değil ülkede bulunan tüm STK'leri de kapsamıştır. Yapılan toplantılarda ise, hoparlör gibi aletlerin kullanılması yasaklanmıştır.

Yasada yer alan en tehlikeli madde, suç sayılan toplantıların dağıtılması amacıyla polisin hedef göstermeden ateş açabilmesine izin verilen maddesi olmuştur. Çıkarılan yasadan ilk etkilenen Rize'deki çarşı ziyareti esnasında dükkân sahipleriyle konuşurken tokalaşması gösteri yürüyüşü ve toplantı olarak değerlendirilip tutuklanan Kasım Gülek olmuştur (Akıncı, 2021: 258-259). 1954 seçimleriyle iktidarını sağlamlaştıran DP, bütün gücün kendisinde olduğunu düşünüp gelen eleştirilere tahammül edemedikçe gerek basına gerek de muhalefete karşı baskılarını artırarak bunların üzerinde bir üstünlük kurmak istemiştir.

1955 yılında ekonomi iyiye gitmemiş, enflasyonda artış yaşanmış ve hayat pahalılığı sorunu baş göstermiştir. Bu sorunların çıkmasıyla DP iktidarına karşı olumsuz bir hava oluşmuştur. Aynı zamanda bu dönemde basın muhalefete yaklaşmıştır. Bunu fırsat olarak gören muhalefet, iktidarın politikalarına eleştirilerde bulunmayı ihmal etmemiş ve iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir (Özdoğan, 2021: 467). Bu duruma rağmen iktidar iktisadi planlama düşüncesini reddetmiş, ABD'den kredi istenmiş ancak alınmamıştır. Milli Korunma Kanunu'nun aldığı önlemlere ve fiyat denetimleri yöntemlerine başvurulmuştur (Akşin, 2013: 216).

Memurin Kanunu'nda da bir değişikliğe gidilmiş, memur statüsünde bulunan bir kişinin milletvekili aday olabilmesi için seçimlerden en az altı ay önce görevinden istifa etmesi şartı getirilmiştir (Özçelik, 2010: 179-180). Bunun yanında 25 yıl görev yapmış olan memurlar bakanlık emrine alınmış ve emekliye sevk edilmeleri için uygulamalar getirilmiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerine ve yargıçlara yönelik baskı tedbirleri alınmış ve bazı tasfiyelerde de bulunulmuştur (Akşin, 2013: 216). Seçim Kanunu'nda yapılan düzenlemeyle ise, bir partiden aday olmak isteyen kişinin başka bir sebepten ötürü başka partiden aday gösterilemeyeceği belirtilmiştir. DP, muhalefet partilerinin birleşmesi olasılığına karşı, ayrıca muhalefet partilerinin karma listeye seçime girmelerine engel olacak kanun değişikliklerini de getirmiştir. Böylelikle muhalefet kanadına darbe indirilmiştir (Özçelik, 2010: 179-180).

İktidar kendi politikasını yürütmeye çalışırken muhalefet partileri kamuoyundan destek olarak eleştirilerini sertleştirmiştir. Bu durumu fark eden DP liderleri, 1958 yazında yapılacak olan genel seçimleri 27 Ekim 1957'ye alınmasına karar vermiştir. Amaç, muhalefet partilerinin seçimlerde iktidara karşı ortak bir liste ile girmesi hatta

partilerin birleşip bir siyasal parti kurması önlenmek istenmiştir. Eylül 1957’de kabul edilen yeni bir seçim kanunuyla siyasal partilerin bütün seçim çevrelerinde tam aday listesi yapılması mecbur tutularak bir partinin başka bir parti tarafından aday gösterilmesine yasak getirilirken Fuat Köprülü’yü hedef alan bir değişiklik ile ise, herhangi bir partiden altı ay önce istifa etmiş bir kişinin başka bir partiden aday olması engellenmiştir (Özdoğan, 2021: 467-468). Seçim Kanunu’ndaki değişikliklerle muhalefetin başvurabileceği bütün alternatif yollar kapatılmak istenmiştir.

DP iktidarının ikinci döneminde demokrasi anlayışının oldukça değiştiği görülmüştür. Bu dönemde kuraklığın ve alınan kredilerin etkisiyle ekonomi oldukça kötü duruma gelmiştir. Ekonomideki sorunlara kalıcı çözümler bulamayan iktidar eleştirilerin önüne geçmek için muhalefete ve toplumun farklı kesimlerine karşı baskı mahiyetinde kanunlar çıkarma yoluna gitmiştir. Muhalefet partilerinin 1957 seçimlerinde DP’ye karşı birleşmelerini engellemek amacıyla Seçim Kanunu’nda bir değişiklik yaparak bunu önlemiştir.

DP İktidarının ikinci döneminde basına getirdiği yasaklarda artış yaşanmıştır. Basının özgürlüğü elinden alınıp objektif haber yapması engellenerek kendisine muhalif olan gazeteler kapatılmış, bazı gazetecilere ise hapis cezası verilmiştir. Basına karşı getirilen bu cezalar demokrasiye aykırılık teşkil etmiştir. DP, iktidara demokrasi vaat ederek gelmiş ve halka demokrasi anlayışını aşmıştır. Fakat zamanla bu demokrasi vaatlerini unutmuş ve kendisinden önceki CHP İktidarının yönetim tarzına benzemeye başlamıştır.

2. 1957 GENEL SEÇİMLERİNE HAZIRLIK SÜRECİNDEKİ SİYASİ ATMOSFER

1957 seçimlerine gidilirken DP iktidarı ile muhalefet arasındaki gergin hava yumuşamaya başlamıştır. Şubat 1957’de İnönü, mecliste Kırşehir’in il yapılması konusunu içeren bir konuşma yapmış buna karşılık olarak Menderes, iktidar ile muhalefet arasındaki mücadelenin bitirilmesi şeklinde cevap vermesi üzerine ilişkilerin normalleşmesi için bir adım atılmıştır. DP ile CHP arasındaki ziyaretler bu süreçte yapılmıştır. Önce Menderes CHP İzmir İl Kongresi’ne davet edilmiş ardından İnönü, İzmir DP il yönetimine bir ziyarette bulunmuştur (Afşar, 2021: 83-84). Demokrat Parti iktidarı ile muhalefet arasındaki yumuşayan havanın ilk günlerinde olumlu açıklamalar

yapan CMP ve HP sözcülerinin ilerleyen zamanlarda bu düşüncelerinin değiştiği görülmüştür. İktidarın muhalefet olarak sadece CHP'yi içeren açıklamaları CHP ile diğer muhalif partilerin arasını bozma eğilimi göstermiştir. Başbakan Menderes CMP ve HP'yi, DP'den ayrılan kişiler tarafından kurulduğunu belirterek bir bakıma yalnızca CHP'yi tanıdığını ifade etmiştir. CMP ve HP ise, hem iktidara hem de CHP'ye eleştirilerde bulunmuştur. İktidara yönelik eleştirileri, kendilerini önemsememesi yönüyle olurken CHP'ye yönelik eleştirileri ise, iktidarın ılımlı politikasına olumlu karşılık vermesi sebebiyle olmuştur (Atayakul, 2007: 328). İktidar ile CHP arasındaki yumuşayan havaya rağmen CHP meclisi üyeleri, İnönü'nün DP'li milletvekilleri ile yaptığı görüşmelerin rejim ve parti açısından kazanç getirmediğini söylemiştir (Cumhuriyet, 26.05.1957: 1). Bu durum üzerine CHP meclisi bir tebliğ yayınlamış ve DP iktidarı ile aralarında halledilmesi gereken konuların 3 ay içinde herhangi bir sonuç getirmediğini bildirmiştir (Cumhuriyet, 28.05.1957: 1). İktidar ile muhalefet partileri arasındaki normalleşme çabalarından olumlu sonuç alınamamıştır.

İktidar ile muhalefet arasındaki uzlaşma girişimi uzun sürmemiş, CMP lideri Osman Bölükbaşı Kırşehir'in tekrar il yapılmasını isteyen yasanın görüşüldüğü esnada iktidara hakaret etmesi gerekçesiyle salondan çıkarılmıştır (Albayrak, 2004: 290). Ayrıca meclise hakareten dolayı milletvekilliği dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklanmıştır (Şıra, 2021: 256). Bölükbaşı'nın tutuklanması Milli Muhalefet Cephesi'nin kurulmasını tekrar gündeme getirmiştir (Albayrak, 2004: 290). CHP, HP ve CMP ortak bir bildiri yayınlayıp programlarını kamuoyuna açıklamışlardır. Bildiride, parlamentonun kurucular meclisi gibi çalışacağı, altı ay içerisinde izlenecek olan rejimin temellerinin kurulacağı, nispi temsil sisteminin kurulacağı, işçilere grev hakkı tanınacağı ve bütün özgürlüklerin kanunla beraber garanti altına alınacağı şeklinde talepler yer almıştır. Ardından partiler seçimlere ortak bir liste oluşturup girmeyi konuşmuştur (Bulut, 2009: 129). Muhalefetin iş birliği çalışmaları gündeme gelirken seçimin ne zaman yapılacağı da merak edilmiştir. Ankara kulislerinde seçim tarihiyle alakalı tartışmalar mayıs ayında gündeme gelmeye başlamış, 1958 yılının mayıs ayında yapılacak olan seçimlerin 1957 yılının eylül ayına alınabileceği şeklindeki duyurular muhalif partilerin olası bir erken seçime karşı hazırlanmasını sağlamıştır (Atayakul, 2007: 335-336).

Seçim tarihiyle ilgili söylentiler devam ederken, seçimlerin öne alınacağını gösteren üç durum yaşanmıştır. Birincisi, Başbakan Menderes'in Sivas'taki

konusmasında buğday fiyatlarına zam yapıldığını söylemesi, ikincisi Başbakan Menderes'in Sivas'taki konuşmasında seçimlerin yakın olduğunu söylemesi (Cumhuriyet, 26.05.1957: 1), üçüncüsü Bayar'ın seçimlerin 1958'de yapılacağını yalanlaması olmuştur (Cumhuriyet, 13.06.1957: 1). Menderes ve Bayar, seçimlerle ilgili bu konuşmalarında erken seçime gidileceğinin işaretlerini vermişlerdir.

Milli Muhalefet Cephesi'nin çalışmaları devam ettiği sırada DP Meclis Grubu, 5 Eylül 1957'deki toplantısında genel seçimlerin 27 Ekim 1957'de yapılmasına karar vermiştir (Albayrak, 2004: 292). Seçimlerin erkene alınmasında muhalefetin DP iktidarına karşı sert söylemlerde bulunması, ülkenin sınırlarında artış gösteren güvenlik sorunları ve Kıbrıs meselesinde yaşanan tırmanış etkili olmuştur (Kaya, 2018: 591). Demokrat Parti İktidarı'nın erken seçim kararı almasıyla erken seçim iddialarının doğru olduğu kesinleşmiştir.

Seçim tarihinin belirlenmesinin ardından muhalefetin iş birliği çalışmaları iktidarı tedirgin etmiş ve iktidar işbirliğini engellemek için seçim kanununda değişiklik yapma ihtiyacı duymuştur (Alp, 2019: 123). 9 Eylül 1957 tarih ve "5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununa Muvakkat Bir Madde İlâvesi Hakkında Kanun"a 7037 sayılı yasayla beraber geçici maddeler eklenmiştir (Resmi Gazete, 12.09.1957: 1). Bu maddeye göre, Her seçim çevresi için tespit edilecek mebus sayısı 1954 seçiminde bu çevreler için tespit edilen mebus sayısından aşağı olamayacağı belirlenmiştir⁵ (TBMMZC, 09.09.1957: 609). Bu kanunun ardından 11 Eylül 1957 tarihli "5545 sayılı yasanın 35. ve 109. maddeleri" 7053 sayılı yasaya göre düzenlenerek siyasi partilerin ortak listeye seçimlere girmeleri yasaklanmıştır (Resmi Gazete, 13.09.1957: 6). Bu maddelerin eklenmesiyle CHP lideri İnönü, iktidarın çıkardığı kanunlar sebebiyle partilerin işbirliği yapamayacağını ancak seçimlerde muhalefet partilerinin birbirlerine fiilen yardımda bulunabileceğini açıklamıştır (Akıncı, 2021: 269). Muhalefet partilerinin seçimlere birlikte girmeleri çıkarılan kanunlarla imkansız hale gelmiş ve her parti seçimlere tek başına girmek zorunda bırakılmıştır.

⁵ Muvakkat Madde- 1957 genel seçiminde seçilecek mebus sayısının tesbitinde 1955 genel nüfus sayımı esastır. Ancak, bu esasa göre her seçim çevresi için tesbit edilecek mebus sayısı 1954 seçiminde bu çevreler için tesbit edilmiş bulunan mebus sayısından aşağı olamaz. Şu kadar ki, vilâyetlere bölünen veya küçültülen seçim çevreleri bu hükümden faydalanamazlar.

İktidar ile muhalefet arasındaki siyasi gerginlikler devam ederken DP içinde de anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu anlaşmazlıklardan en dikkat çekici olanı, Başbakan Menderes ile DP'nin kurucularından olan Fuat Köprülü arasında yaşanmıştır (Aslan, 2014: 86). Fuat Köprülü basına verdiği demeçte, “Programından ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü D.P. zihniyeti ile uyuşmak benim için imkânsız olduğu cihetle D.P. den çekiliyorum” demiştir (Cumhuriyet, 08.09.1957: 1). DP'den istifa eden Fuat Köprülü, oğlu Orhan Köprülü'nün de üyesi olduğu Hürriyet Partisi'ne katılmıştır (Albayrak, 2014: 304). Seçimlere gidilirken Fuat Köprülü'nün DP'den istifa ederek muhalefet partisine katılması DP açısından iyi bir durum olmamıştır.

Demokrat Parti, seçim çalışmalarını iktidarı süresince yaptığı icraatlar üzerinden yürütmüştür (Afşar, 2021: 87). Muhalefete hücum etmek yerine kendisinin yaptığı kalkınma hamlelerinin istikbalinden bahsederek bu hamlelerin devam ettiğini ileri sürmüş ve vatandaşlardan bir devrelik daha zaman istemiştir. Ayrıca muhalefetin seçimleri kazandığı takdirde kalkınma hamlelerinin duracağına değinilmiştir (Cumhuriyet, 11.10.1957: 1). Ülkenin kalkınmasının devam ettirilmesi gerektiğine seçim afişlerinde de yer vermiştir.

Resim 2.

Kaynak: memurlar.net, 2023

1957 seçimlerine gidilirken DP avantajlı konumda yer almıştır. Ülkedeki enflasyona rağmen ürünlere yüksek fiyat ödenmiş, çiftçilerin borçları ertelenmiş, cami ve okul yapımı amacıyla fon ayrılmıştır (Ahmad, 1992:70). İstanbul'da elektrik fiyatları ucuzlatılmış bilhassa oto lastiklerinde yaşanan darlık sebebiyle yabancı ülkelerden lastik alımı gerçekleştirilmiştir. Seçim hazırlıkları devam ederken Başbakan Menderes, sıklıkla fabrika açılışlarına, temel atma törenlerine, gecekondulara ve işçi konutlarına tapu

dağıtımının yapıldığı törenlere katılmıştır (Albayrak, 2004: 296). Demokrat Parti mebusları, “iktisadi istiklal mücadelesinin meydan muharebesini kazandık” demişlerdir (Cumhuriyet, 09.08.1957: 1). DP iktidarı hem halkın sorunlarına hem de ekonomideki sorunlara çözüm bulma yoluna giderek 1957 seçimleri için kendine yatırım yapmıştır.

Demokrat Parti seçimlere hazırlık sürecinde Türk Ceza Kanunu’nun bazı maddelerinde değişiklik yapma ihtiyacı duymuş ve daha önce ağırlaştırılmış olan cezaları hafifletmiştir (Resmi Gazete, 07.06.1957). 1954 seçimlerinin ardından ilçeye dönüştürülerek Nevşehir’e bağlanan Kırşehir’i seçim yatırımı olarak tekrar il statüsüne kavuşturmuştur (Resmi Gazete, 19.06.1957). Köylerde etkin faaliyette bulunabilmek için ise, 78 kazanın yeniden kurulmasına karar vermiştir (Resmi Gazete, 27.06.1957). DP iktidarı seçimleri kazanmak için 1954 seçimlerinden sonra yaptığı değişikliklerden vazgeçerek halkın desteğini almak istemiştir.

Başbakan Menderes seçim çalışmaları sırasında muhalefete karşı eleştirilerde bulunmayı ihmal etmemiştir. Muhalefetin ülkede yaşanan geçici sorunları iktidarın iktisadi politikasının iflasıymış gibi gösterdiğini söyleyerek açıklama yapma gereği duymuştur. Ekonomik gelişmelerin iyi olarak sürdüğünü, 1958 yılında 1957’ye göre daha iyi ekonomik gelişmeler yaşanacağını, 1959 yılının ise “çok yakın nurlu bir istikbal” olacağını belirtmiştir. Başbakan Menderes’e göre, 1957’deki mal darlıklarının sebebi, DP iktidarında her alandaki ölçülerde 3-4 misli arttırıma gidilerek halkın satın alma gücünün de artmış olmasıdır. Yaşanan darlıklar, ülkenin ileri bir ekonomik seviyeye geleceğinin delili olarak belirtilmiştir (Atayakul, 2007: 373-374).

Demokrat Parti’nin 1957 seçimlerine gidilirken bazı dezavantajları bulunmuştur. Fiyatlarda yaşanan artışlar bütün kesimleri oldukça etkilemiştir. Şehirlerdeki insanlar hayat pahalılığının yarattığı olumsuz etkiden dolayı, işçiler ise grev hakkı tanınmamasından dolayı iktidardan uzaklaşmışlardır. İlk defa genel seçimlere katılacak olan genç kesimin, iktidarın getirdiği baskıcı uygulamalardan ötürü muhalefete yaklaşma ihtimali ortaya çıkmıştır. İktidarın baskıcı uygulamalarının yanında Bölükbaşı’nı tutuklatması, İnönü’ye karşı kaba hareketlerde bulunulması birçok vatandaş tarafından hoş görülmemiştir (Akis, 05.10.1957: 12)

tanınmasına, işçilere toplu sözleşme hakkı ve grev haklarının verilmesi konularına yer verilmiştir (Kaçar, 2019: 74). İnönü'nün eleştirdiği konular, diğer muhalefet partileri tarafından da sık sık dile getirilmiştir.

Seçim kampanyaları devam ederken CHP, HP ve CMP 29 Eylül günü ülkenin tamamında aday yoklaması yapmışlardır (Cumhuriyet, 30.09.1957: 1). DP Genel İdare Kurulu, milletvekili olan kişilerin tekrar aday gösterilmesini ve yeniden yoklama yapılmaması kararını almıştır. Fakat parti teşkilatı bunu kabul etmemiş, teşkilatın baskısına karşı gelemeyen Genel İdare Kurulu, 50 ilde aday yoklaması yapılması kararı almıştır. Ancak Genel İdare Kurulunun veto etme hakkının baki olacağı, merkez listeler üzerinde ise değişiklikler yapılabileceği belirtilmiştir. Yoklama yapılmaması kararı verilen iller ise gizlenmiştir (Vatan, 02.10.1957: 1). DP aday yoklamaları 30 ilde yapılırken 37 ilde yapılmamıştır. Bu illerden bir kısmının listeleri Genel İdare Kurulu tarafından tespit edilebilecek kalan kısmının yoklaması ise birkaç gün içinde yapılacağı bildirilmiştir. Alınan haberlere göre, çoğu illerde bazı milletvekilleri yoklamayı kazanamamıştır. Yalnız listelere girmesi gereken milletvekilleri, diğer illere genel merkezin kontenjanından dahil edildiği takdirde yapılan yoklama sonuçlarına dokunulmayacağı fakat bu gerçekleştirilemezse bazı illerde veto yoluna gidileceği bildirilmiştir (Cumhuriyet, 03.10.1957: 1). DP, parti içindeki muhalefetin arındırılması amacıyla 140 milletvekilini aday göstermemiş bunun üzerine bu kişiler istifa etmiştir (Küçük, 2013: 163). DP teşkilatı içindeki anlaşmazlıklar seçimlere hazırlık sürecinde ortaya çıkmıştır.

Resim 4.

Kaynak: Milli Kütüphane, 2023

CHP milletvekili adaylarını 5 Ekim'de ilan etmiştir. Listenin %85'i teşkilat tarafından gösterilen kişilerden oluşmuştur (Cumhuriyet, 06.10.1957: 1). 7 Ekim günü

DP, CMP ve HP'nin adayları ilan edilmiştir. CMP bütün iller için aday gösterirken HP, 56 il için aday göstermiştir (Cumhuriyet, 08.10. 1957: 1). Partilerin adaylarının meslekleri incelendiğinde, DP listesinde yer alan 314 milletvekili tekrar yer alırken listeye yeni giren kişiler arasında idareci, hukukçu, doktor, mühendis, profesör, general, genel müdür, büyükelçi, vali, müsteşar, öğretmen, fabrikatör, tüccar, gazeteci, ziraat mühendisi, çiftçi ve serbest meslek erbabından kişiler katılmıştır (Vatan, 08.10.1957: 5). CHP'nin aday listesindeki kişilerin meslekleri hukukçu, gazeteci, doktor, tüccar, sanayici, işçi, çiftçi, mühendis ve maarifçilerden oluşmuştur (Vatan, 06.10.1957: 1). CMP'nin aday listesindeki kişilerin meslekleri avukat, tüccar, profesör, iktisatçı, doktor, fabrikatör, dış tabibi, işçi, eczacı, mimar, mühendis, çiftçi, hariciyeci, veteriner, eski milletvekili, general, belediye reisi ve genel meclis azası, idareci, nakliyecisi ve gazetecilerden oluşmuştur. HP'nin aday listesindeki kişilerin meslekleri profesör, doçent, hukukçu, iktisatçı, doktor, gazeteci, belediye başkanı ve üyesi, yüksek mühendis, işçi, şoför, maarifçi, eczacı ve kimyager, general, veteriner, amiral, subay, esnaf, tüccar, çeşitli meslek erbabından kişilerin yer aldığı görülmüştür (Vatan, 08.10.1957: 5). Bütün partilerin adaylarının meslekleri birbirine benzer şekilde olup farklı mesleklerden kişiler aday gösterilmiştir.

Seçim tarihinin 27 Ekim olarak belirlenmesinin ardından partiler mitinglere başlamıştır. CHP lideri İnönü, ilk seçim nutkunu Malatya'da vermiştir. Memleketin istikrara kavuşması için "iktidarın değişmesi lâzımdır" demiştir. 1957 Seçimlerinde iktidarı kazanmaları dahilinde altı ay sonra yeni seçim şartları ve nispi temsil sistemi ile emniyetli bir seçim yapacaklarını anlatmıştır (Cumhuriyet, 22.09.1957: 1). İnönü Elazığ'da yaptığı konuşmasında ise, iktisadi konular ve iş birliğinden bahsederek meselelerin DP'nin tutumları nedeniyle çözülemediğini ve iktidarın çekileceği zamanı bilmeleri gerektiğini söylemiştir. Ayrıca 1957 Seçimlerinde iktidarın değişmesinin şart olduğunu vurgulamıştır (Cumhuriyet, 23.09.1957: 1). CHP'li Turan Güneş yaptığı bir konuşmasında, Adnan Menderes'i sevenler DP'ye oy verirlerse Menderes'in bu durumdan hoşnut olup memleketi tek parti ve tek şef sistemine götürme yolunda olduğunu, bunun engellenmesi için DP'ye oy verilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Vatan, 21.10.1957: 3). İnönü ve CHP'li diğer milletvekilleri, DP'nin iktidarda kalması halinde ülkenin hem iktisadi konularda hem de demokrasi konusunda daha kötüye gideceğini iddia etmişlerdir.

Demokrat Parti'nin genel seçim kampanyası 11 Ekim'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın Afyon Çimento Fabrikası ve PTT Merkezi'nin temel atma törenine katılımıyla başlamıştır. Bayar ve Menderes yatırımlardan ve kalkınma hamlelerinden bahsederken muhalefet partilerine karşı yumuşak bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir (Eroğlu, 2021: 175). Menderes Samsun'da gerçekleştirdiği mitinginde, muhalefetin nispi seçim sistemi vaadine değinmiş ve 1950'ye gelene kadar bu sisteme karşı çıkan muhalefetin iktidardan düşünce nispi seçimin taraftarı olduğunu belirtmiş ve bu seçim sisteminin ülke için zararlı olduğunu söylemiştir (Şıra, 2021: 273). Menderes İnönü'nün iktidardan çekilme vakti gelmiştir sözüne karşılık vererek İnönü'nün 1946'da DP'ye oy veren Türk milletini affetmediğini, DP döneminde yapılan eserlerin korunması için milletin DP etrafında toplanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca CHP'nin iktidara gelmesi durumunda DP döneminde yapılan eserlerin elden gideceğini ve ülkenin üzerine karanlıkların çökeceğini söylemiştir (Kıymış, 2022: 158). Başbakan Menderes, ülkede yapılan eserlerin devamının sağlanması için seçimleri DP'nin kazanması gerektiğini vurgulamıştır.

CHP üzerinde durduğu sorunların çözümü için 6 ay formülünü bulmuştur. Demokrat Parti iktidarının çıkardığı antidemokratik kanunların kaldırılıp ardından özgür bir seçim yapılması düşünülerek halkın güvenini kazanmak istemişlerdir. Fakat DP'liler, 6 ay formülünü gerçekçi bulmamışlardır. CHP'nin 27 yıllık iktidar dönemlerinde antidemokratik kanunlar çıkardıklarını ve özgür bir seçime gidemediklerini söylerken 6 aylık bir süre zarfında bunu yapabileceklerine inanmamışlardır.

İnönü Rize'de yaptığı mitingde, rejim işinin dış emniyet meselesi olduğunu söylerken iktidarın başarılı olamamasının nedenini, pahalılığı kabul etmemesine bağlamıştır (Vatan, 13.10.1957: 1). Giresun ve Ordu'da yaptığı mitinglerinde, iktisadi ve siyasi buhranlara temas ederek iktidarın bu buhranları gidereceğine inanmadığını belirtmiştir (Vatan, 14.10.1957: 1). İnönü mitinglerinde ülkedeki sorunların DP iktidarı tarafından çözülemeyeceğini vurgulamıştır.

Başbakan Adnan Menderes Trabzon'daki mitinginde, İnönü'nün iktisadi buhran sözlerine karşılık vermiştir. "İsmet Paşa, buhran vardır. Buhran, İsmet paşanın kendi kafasındadır sevgili vatandaşlar ismet paşa hastadır. İsmet paşa Malta humması gibi, Asya gribi gibi bir nevi hastalığa müptelâdır. O hastalığın adı da daüliktidardır. Bu

memlekette iktisadi ve siyasi buhranın mevcut olduğunu, İsmet paşa dün değil senelerce evvel söylemeğe başlamıştır. Hakikatte ismet paşa, iktidardan düştüğü andan itibaren vatandaşlarla partiler arasında soğuk bir harp açmıştır.“ Menderes konuşmasının son kısmında memleketin kalkınmasına yönelik bazı rakamlar vererek ülkenin 1950 yılına kadar yapılmış olan sanayinin toplamının DP iktidarının yedi sene içinde beş katına çıkardığından bahsetmiştir (Vatan, 14 Ekim 1957: 1). Menderes İnönü'nün iktisadi buhran ithamlarına DP iktidarının yatırımları üzerinden cevap vermiştir.

Başbakan Menderes seçimlerle ilgili bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, “Seçimleri niçin öne aldık? Çünkü böylesine bir muhalefet karşısında çalışmanın imkânı yoktu. Rejim buhranı, rejim buhranı diye mütemadiyen hırçınlaşan ve muhalefeti soysuzlaştırmağa yol açan gidişe karşı hakikati göstermek lazımdı. Yaptıklarımızla ve kemâli cesaretimizle Türk milletinin huzurundayız.” demiştir. Muhalefetin iktidara geldikleri zaman buhrana çare bulacaklarını söylemelerine karşı ise şu cevabı vermiştir: “İktisadi buhrandan bahsediyorlar, fakat sebep göstermiyorlar. Kendileri iş başına geldikleri takdirde bu buhranı altı ay içinde gidereceklermiş. Görüyorsunuz söyledikleri sözler nasıl birbirleriyle tezat halinde bulunmaktadır!..” (Yılmaz, 2020: 122). Menderes, seçimlerin erkene alınma nedeni üzerinde bir açıklama gereği duymuş ve bu konuda son noktayı koymuştur.

HP ve CMP'nin iktidara karşı eleştirileri ve halka karşı vaatleri CHP ile paralel yapıdadır. İktidarın muhalefete karşı uyguladığı baskılar, Kıbrıs konusundaki yanlış politikalar, fiyat artışları sebebiyle yaşanan sıkıntılar, basın için antidemokratik tedbirlerin alınması, Milli Korunma Kanunu, seçim sistemi, İstanbul'daki imar çalışmaları ve radyonun yalnızca iktidar partisi tarafından kullanılmasıdır (Atayakul, 2007: 388). Hürriyet Partisi adayları seçim sistemine ve neşir imkanlarına değinmiştir. “D.P. bütün imkânlarını, hattâ kendisinin olmayan imkânları da kullanıyor. Radyo münhasıran onların. Fakat radyo düğmelidir. Vatandaş istediği zaman düğmeyi çeviriyor.” demişlerdir. İspat hakkı konusunda, DP'li milletvekili ile vatandaş arasında fark olduğu belirtilmiş, milletvekili suç işlediğinde ispat edilemediğini fakat vatandaş suç işlediği zaman ispat edildiği söylenmiştir (Vatan, 09.10.1957: 5). HP 13 Ekim'deki mitinginde ispat hakkıyla ilgili olarak, “Eğer bugün ispat hakkı olsaydı, bugün hapisanelerde çürüyenler dışarıda gezer, dışarıda gezen birçok kimseler de hapisanelerde bulunurlardı. İşte ispat hakkının faydası budur. 27 Ekimde reylerinizi

kullanırken alını açık olarak karşınıza çıkan ve size örnek olmak, dertlerinize bir son vermek isteyen, size nurlu bir istikbal vaadi değil de, ferah ve normal bir yaşama yolunu gösteren Hür.P ye reyinizi verin. Çünkü meş'ale onun elindedir. Kudret onundur.” demiştir (Vatan, 14.10. 1957: 1). HP’li milletvekilleri radyonun yalnızca iktidar tarafından kullanıldığından bahsederken partilerin seçime eşit şartlarda hazırlanmadığını vurgulamak istemiştir. Ayrıca ispat hakkının sağlanmaması dolayısıyla ortaya çıkan adaletsizlikler üzerinde durmuşlar ve ispat hakkına seçim afişlerinde de yer vermişlerdir.

Resim 5.

Kaynak: Milli Kütüphane, 2023

Seçim mitinglerinde muhalefetin üzerinde durduğu konulardan biri de kalkınma meselesidir. İnönü Malatya’daki mitinginde, DP iktidarının kalkınma meselesinde büyük bir propaganda hazırlığı yaptığını söylemiştir. DP iktidarının yaptığı işlerin dış ülkelerden gelen yardımlarla gerçekleştiğini söylerken kendi iktidarları döneminde yapılan işlerin dış ülkelerden yardım alınmadan yapıldığı düşünüldüğünde bugün yapılan yatırımlardan fazla olduğunu söylemiştir (Kıymış, 2022: 137). İnönü, ülkeye gelen yardımların plansız olarak kullanıldığını belirtirken Trabzon’daki mitinginde, iktidarı aldıklarında yatırım politikasındaki plansızlık üzerinde çalışıp düzeltereklerini vadetmiştir (Şıra, 2021: 285).

Demokrat Parti’nin karşı çıkmış olduğu konu, yapılan icraatların ve yatırımların çoğunun plansız yapıldığına ve israfa yol açtığına ilişkin düşüncelerdir. Menderes daha temkinli ekonomi politikaları benimsenmesini öneren CHP’ye, “Halbuki bizim beklemeğe vaktimiz yok. Dünya, atom devri yaşamaktadır. Biz daha neredeyiz?” diye sormuştur. DP ise, kalkınma faaliyetlerine devam ederek gelecekte büyük eserler vermeyi hedeflemiştir (Atayakul, 2007: 395). Başbakan Menderes Samsun Mitinginde ise, muhalefetin plansızlık iddialarına karşılık şunları söylemiştir: “Muhafiflerimiz bize, az

yaptınız demiyor, çok yaptınız da diyemiyorlar, plânsız hareket ettiniz deyip işin içinden sıyrılmak istiyorlar. Bu ithamı yaparken de hangi işi plânsız yaptığımızı söylemiyorlar, onlara soralım, limanlar mı plânsız yapılmıştır? Barajlar mı, silolar mı? şeker ve çimento fabrikaları mı, hangisi, gene soralım: 27 sene iktidarda kalan Halk Partisi, hangi işleri hangi plânla yapmıştır? Onlar bize bir plân devretmediler. Acaba bir plânları var dır da hangi çekmece de kilitli kaldı? Söylesinler” (Vatan, 17.10.1957: 5). Menderes muhalefetin plansızlık ithamlarına karşılık olarak yapılan yatırımların gerekli olduğunu belirterek diğer ülkelerden geri kalınmaması için çaba sarf edildiğini belirtmiştir.

Resim 6.

Kaynak: memurlar.net, 2023

CHP Milletvekili Cemil Sait Barlas Zeytinburnu Mitinginde konuşma yapmıştır. Konuşmasında, “Bu kalabalığınız sözünde durmayan iktidarı yıkmak azminizin ifadesidir. Adnan Menderes, fabrikalar, barajlar yaptıklarını, muhalefetin bunları inkâr ettiğini söylüyor. Biz yapılanlara itiraz etmiyoruz. Fakat, yaptıkları şeyler yarı ve verimsizdir, yahut da bir kaç nesil sonra netice verecek cinstendir. Biz, bu neslin sırtına bir kaç neslin yükünün yükletilmiş olmasına itiraz ediyoruz.” demiştir (Vatan, 14.10.1957: 5). İktidarın yaptığı yatırımların kalıcı olmadığını ve yatırım maliyetlerinin gelecek nesilleri ekonomik anlamda zor durumda bırakacağını vurgulamıştır.

Menderes Afyon’da yaptığı konuşmasında Türkiye’de yapılan kalkınma hareketlerinin bütün dünyada görülmediğini söylemiş ve ortaya garip bir hesap koymuştur. “90 gün de 30 eser verdik. Bu üç günde 1 eser verdik demektir. “demiştir. Menderes aynı zamanda “Demokrat Parti 7-7,5 sene gibi kısa bir zamanda bu istikamette ve bu hedefe doğru acaba neler yaptı? Derhal arzedeğim: ziraatte bir misli fazla istihsal temin etti. Sanayide, Osmanlı devrinden kalanlarla Cumhuriyet devrinde 1950’ye kadar

kurulanların teşkil ettiği 4-5 misli arttı. Bunlar dünyanın hiçbir memleketinde görülmuş, kaydedilmiş hadiseler değildir.” diye açıklamalarda bulunmuştur (Vatan, 12.10.1957: 6). Celal Bayar ise, İstanbul mitinginde “30 yıl sonra Türkiye küçük bir Amerika olacak” demiştir (Cumhuriyet, 21.10.1957: 1).

HP’li milletvekili Emrullah Nutku Taksim Mitingindeki konuşmasında 1957 seçim mitinginin havasını 1946’daki hava ile mukayese etmiş ve pahalılığı ele almıştır. Konuşmasında “1946’da ben aynı bu meydanda konuşurken, karşı yoldan üzerinde “ucuzluk” yazılı bir tabut geçiriliyordu. (Halk: O gömüldü) Bayar ancak biz ucuzluk yaparız demişti. Pahalılık bugün, o günkü beş mislidir. D.P. niçin muvaffak olamadı? Gayet basit: Hafızai beşer nışyan ile malüldür zihniyetini taşıdığı için Menderes kalkınmamızın eşi yoktur dedi. Doğrudur. Hakikaten dünyanın hiçbir yerinde bu derece derbeder bir kalkınma yoktur. “ demiştir. HP’li Muammer Aksoy ise iktidara karşı şu eleştirileri getirmiştir. “DP basın hürriyetini istemem, üniversite muhtariyeti lüzumsuz, adli teminat yok, ispat hakkına ne lüzum, grev hiç istemez diyor. Fakat ilâve ediyor: Demokrasi ölmedi.” (Vatan 17.10.1957: 3). HP’li milletvekilleri, iktidarın hayat pahalılığına çözüm bulamadığını, hak ve hürriyetlere getirilen kısıtlamalarla da demokrasinin işlevini yitirdiğine yönelik ithamlarda bulunmuştur.

Resim 7.

Kaynak: Milli Kütüphane, 2023

Muhalefet partilerinden CMP, Tarsus Mitinginde iktidara yönelik bir konuşma yapmıştır. CMP’li Emin Balaban, “D.P. nin Anadolu da tasfiye edildiğini müjdelerim size. D.P.’nin kırıntılarını yalnız cenupta görüyorum. Vatandaş hastasına ilaç bulamazken evinin penceresine cam taktıramazken, millet pahalılıktan inim inim inlerken dışardan 45 tonluk oyun kağıdı ithal edenleri milli irade 27 Ekimde tasfiye edecektir. Oyunuzu

muhalefet partisine verin, seçimi şimdiden kazanacağına inanıyorum.” demiştir. (Vatan, 07.10.1957: 3) CMP'nin eleştirdiği noktalar, diğer muhalefet partileri gibi yokluk ve hayat pahalılığı konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Resim 8.

Kaynak: Milli Kütüphane, 2023

CHP'nin üzerinde durduğu konulardan biri, köylü kesimin yaşadığı sıkıntılardır. İnönü İstanbul Mitinginde, iktisadi kalkınma hareketlerinin köylü kesimin sefaleti üzerine kurulmaya çalışıldığını, köylünün malını değerinden ucuza sattığını, satın aldığı malları ise dört katı pahalı aldığını belirtirken pahalılığın ve yokluğun en büyük sebebinin enflasyon olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında iktidarın benimsediği iktisadi politika ile beraber altın ve dövizlerin gittiğini ve dışarıdan gelen 800 milyon dolara yakın bir paranın belirsiz hale gelip ülkenin iktisadi itibarının yıkıldığını söylemişlerdir (Vatan, 21.10.1957: 5). CHP hem köylünün ekonomik sıkıntı yaşamasının sebebini hem de ülkenin genel anlamdaki ekonomik sıkıntıların sebebini, DP iktidarının benimsediği iktisadi politika ile ilişkilendirmiştir.

Başbakan Menderes muhalefete karşı DP iktidarında köylüye yapılan yardım kadar hiçbir iktidar döneminde yardım yapılmadığını belirtmiştir (Cumhuriyet, 16.10.1957: 1). İzmir'deki Nutku'nda ise "Muhaliplerin mezbuhane gayretler ortasında ne söylediklerini bilmediklerini, buhranın Halk Partililerin mal toplamaları yüzünden meydana geldiğini bildirdi." (Cumhuriyet, 21.10.1957: 1). Menderes, DP iktidarının köylüye çok yardım ettiğini söylerken yaşanan iktisadi buhranın nedeninin CHP'lilerin piyasaya müdahalesinden kaynaklandığını belirtmiştir.

CHP Zeytinburnu'nda yaptığı toplantısında, işçi meselelerine ve asgari ücret konusuna değinmiş kendileri iktidara geldikleri takdirde yapacakları ilk işin hür

sendikaların normal çalışmalarını sağlayacaklarını, işçi sendikalarının hür dünya işçi teşkilatına katılması için uğraşacaklarını ve işçilere grev hakkının verileceğini belirtmişlerdir (Vatan, 06.10.1957: 3). CHP milletvekillerinden Şemsettin Günaltay ise Zeytinburnu Mitinginde, işçi ve çiftçilere rahat yaşama imkanları sağlayacaklarını, bütün işçilere ev vereceklerini belirtmiştir (Vatan, 14.10.1957: 5). İşçiler grev hakkı sorununu hem CHP iktidarında hem de DP iktidarında çözüme kavuşturulmasını istemişlerdir. Ancak bu hak tanınmayınca 1957 seçimlerine gidilirken muhalefet bu sorunu tekrar gündeme getirerek işçi kesimin desteğini almaya çalışmıştır.

Resim 9.

Kaynak: Milli Kütüphane, 2023

Muhalefetin üzerinde durduğu konulardan birini, Kıbrıs meselesi oluşturmuştur. Yozgat'taki CHP mitinginde CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak şu sözleri sarfetmiştir. "Kıbrıs, Türkiye için milli bir davadır. Bu dava, Türkiye'nin savunma ve emniyet meseleleri göz önünde tutularak halledilmelidir." demiştir (Cumhuriyet, 17.07. 1957: 1). HP'liler de Balıkesir toplantısında Kıbrıs meselesi üzerinde durmuşlardır. Başbakan Menderes "Kıbrıstan İngiliz hâkimiyeti kalktıktan sonra ada bizim olmalıdır" demişti fakat bir yıl sonra, Kıbrıs'ın taksimine taraftar olmuştur. "Acaba bunların hangisine inanmalı. Bugün Celâl Bayar, Halk Partisi zamanında 12 adanın elden gittiğini ve buna razı olduğunu söylüyor. Bayar bu 12 Adayı hatırlatmalı mı idi, yoksa hepsini mi istemeli idi?" diye sormuşlardır (Vatan, 15.10.1957: 3). Muhalefet partileri DP iktidarının Kıbrıs politikasında tutarlı bir politika izlemediklerini iddia etmişlerdir.

Cumhurbaşkanı Bayar, muhalefetin Kıbrıs meselesiyle ilgili eleştirilerine Antalya'daki temel atma ve açılış töreninde "Kıbrıs bizim malımızdır." diyerek cevap vermiştir (Cumhuriyet, 14.10.1957: 1). Adnan Menderes ise, Rize'de DP dış politikasını

açıklamış ve “Kıbrıs’ı bayrağımız altına alacağız.” demiştir (Milliyet, 15.10.1957: 1). Demokrat Parti iktidarı, Kıbrıs meselesinin Türkiye lehine çözüleceğini belirtmiştir.

Muhalefetin seçim mitinglerinde bahsettiği bir diğer konu, din konusudur. DP iktidarında ezanın Arapça okutulmaya başlanması ve cami sayılarındaki artışlar DP’nin dini siyasete alet ettiği şeklinde eleştiriler almasına neden olmuştur (Afşar, 2021: 88). Ankara’daki DP mitinginde Çalışma Bakanı bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, “Şu camilere bakın, bunlar hep dindar D.P.’nin eserleridir.” demiştir (Cumhuriyet, 18.10.1957: 1). Başbakan Menderes ise, Adana’daki konuşmasında iktidarı boyunca 15 bin cami yapıldığını belirtmiştir (Cumhuriyet, 20.10.1957: 1). Menderes muhalefetin din konusundaki eleştirilerine karşı, CHP’yi iktidarı döneminde Müslümanlığa önem vermemiş olmakla ve dinsel özgürlüklere saygı duymamakla suçlamıştır (Albayrak, 2004: 297). DP’nin de CHP’nin de din konusunda birbirlerine yönelttiği iddialar ağır olmuştur.

Seçim mitinglerinde dikkat çeken en önemli konuşma DP’den istifa edip HP’ye geçen Fuat Köprülü’nün konuşması olmuştur. Köprülü Balıkesir’deki konuşmasında Menderes’e karşı şu sözleri sarfetmiştir. “Bu seçim mücadelesi, tek parti, tek şef sistemini canlandırmak isteyen bir adama karşı koca bir milletin mücadelesidir.” (Cumhuriyet, 23.10.1957: 1). Köprülü’nün sözlerinin DP iktidarından daha çok, Menderes’i hedef aldığı görülmüştür.

İktidar tarafından demokrasi konusu üzerinde sıklıkla durulmuş fakat muhalefet partilerinin mitinglerinin yapıldığı esnada birkaç girişimde bulunulmuştur. CMP’nin Kırşehir mitinginde olaylar çıkmıştır. “Hatibler, CHP’nin CMP lehine vazgeçtiği toplantı zamanında konuşmağa devam edince savcı ve polis müdahalede bulundular.” Emniyet müdürü “dağılın, yoksa silâh kullanırım” dedi. Bu sırada bir milletvekili toplantıya çağırılırken toplantının ardından Kırşehir CMP İl İdare Kurulu üyeleri savcılığa çağırılmıştır (Cumhuriyet, 15.10.1957: 1). Gemlik’te yapılan CHP mitinginde 3 defa elektriklerin kesildiği görülmüştür (Cumhuriyet, 16.10.1957: 1). CHP’nin Çatalca mitinginde de elektrikler kesilmiş ve hatipler mikrofon kullanmadan konuşma yapmak zorunda kalmışlardır (Vatan, 18.10.1957: 3). Muhalefet partileri yaşanan bu olaylardan DP’yi sorumlu tutmuştur.

1957 Seçimlerine hazırlık sürecinde iktidar ile muhalefet arasındaki konuşmaların çok sert geçtiği görülmüştür. Muhalefet partilerinin DP'ye yönelttiği eleştiriler antidemokratik kanunlar, hayat pahalılığı, piyasada bazı malların yokluğu, işçi ve köylünün sıkıntıları, seçim sistemi, radyonun sadece DP tarafından kullanılması, kalkınma faaliyetleri, Kıbrıs meselesi ve din konusunda olmuştur. DP iktidarı, muhalefetin kendisine yönelttiği eleştirilere cevap verirken CHP'nin iktidar dönemiyle kıyaslama yapmış ve o dönemde yapılanlar sık sık hatırlatılmıştır. DP'nin ülkeye yaptığı yatırım ve faaliyetler sıralanmış, büyük hizmetlerle ülkeyi kalkındırdıkları ve bu kalkınmanın devam etmesi içinde DP'nin 1957 seçimlerini kazanmasının gerekli olduğu anlatılmak istenmiştir.

Partiler, 1957 seçimleri için seçim beyannamelerine yoğunlaşmışlardır. DP beyanname yayınlamayacağını belirtmiştir. Fakat muhalif gazetelerden bazıları DP'nin 9 Eylül'de Devlet Vekili Emin Kalafat'ın imzasıyla birçok gazetede yayımlanan tekzibin seçim beyannamesi olduğunu iddia etmişlerdir. Nispi seçim sistemi, Anayasa Mahkemesi ve çift meclisin önce de ileri sürüldüğü ve artık tedavülden kalktığı belirtilmiştir. Nispi seçim sistemini kabul eden devletlerin istikrarlı hükümetler teşkilinin imkansız hale geldiği söylenmiştir (Vatan, 12.10.1957: 5). İddiaların dışında DP'nin resmi bir seçim beyannamesi yayınlanmamıştır.

CHP, seçim beyannamesini 10 Ekim'de yayınlamıştır. Bütün partilerin seçim beyannamelerinin ilk kısmında iktidara yönelik eleştiriler bulunmuş, ikinci kısımlarında partilerin vaatleri bulunmuştur. CHP'nin beyannamesinin ilk kısmında, DP'nin iktidarı boyunca seçim beyannamelerinde ve programlarında verdiği sözleri çiğneyip özgürlükleri kısıtışığı ve demokratik rejime zarar verdiği belirtilmiştir. 1950'de DP, mevzuatta antidemokratik hükümler olduğunu öne sürerken 1950-1954 arasında anayasaya aykırı kanunlar çıkarıp muhalefeti yok etmek için çalışmıştır (Akıncı, 2021: 273). Beynamede, işçiye grev hakkı, memurlara ise sendika kurma hakkı getirileceği bildirilirken iktidar tarafından basına getirilen idari, mali ve cezai kayıtlar üzerinde de durulmuştur. Basın, söz, toplantı, seçme ve seçilme hürriyetleri gibi hakların bugünkü baskılardan kurtarılıp seçim sistemini nispi temsil sistemine değiştirdikten sonra en geç Mayıs 1958'de seçimleri yenileyeceklerini söylemişlerdir (Cumhuriyet, 11.10.1957: 1). İktisadi kalkınmayı ihtiyaçlar ve imkanları arasında bir plan ve programa bağlayacaklarını, iktisadi kalkınmadan vatandaşların adaletli olarak faydalanacağı,

iktisadi durum hakkındaki gerçeklerin memlekete bildirileceği, devam eden işlerin tamamlanacağı, enflasyonun gidişine son verilip Türk parasının değerinde ve fiyatlarda istikrar sağlanacağı, Milli Korunma Kanunu'nun kaldırılacağı, dış ticaretteki tıkanıklıkların giderileceği, dış piyasada itibarımızın taahhütlerimize sadık kalıp sarsılan itibarın iade edileceği, sanayideki hammadde, yedek parça ve makine ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için tedbirler alınacağı, köyün her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağı, orman davasının halledileceği, gelir, veraset ve intikal vergilerinde düzenlemeler yapılacağı, hayvanlar vergisinin kaldırılacağı, tarım ürünlerinin değerlendirilmesinde köylünün emeğini ödüllendiren bir fiyat verileceği ve istikrarlı bir fiyat politikası benimsenip köylünün ihtiyaçlarını karşılamasının sağlanacağı, içtimai sigortanın genişletileceği, her ailenin ev sahibi olabilmesi için her türlü tedbirin alınacağı belirtilmiştir (Vatan, 11.10.1957: 4). CHP'nin beyannamesinde halkın ve basın üzerindeki baskının kaldırılacağı, nispi seçim sistemi ve iktisadi sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Muhalefet partilerinden Hürriyet Partisi seçim beyannamesini 18 Ekim'de yayınlamıştır. Beynamede, seçim sisteminin nispi temsil sistemine değiştirilip genel seçimlere gidileceği kararı yer almıştır (Cumhuriyet, 19.10.1957: 1). Partinin beyannamesinde ekonomi, bütçe, sosyal adalet ve kamu idaresi konularıyla beraber partinin kalkınma planından da bahsedilmiştir. İktidara yönelik eleştirileri, buğday ve et gibi halkın zorunlu ihtiyaç maddelerinin önemli bir bölümünün Amerikan yardımlarından sağlandığı ve Türkiye'nin yoklar ve kuyruklar ülkesi durumuna geldiği söylenmiştir (Akıncı, 2021: 273). HP'nin beyannamesindeki vaatler şunlardır: Mal beyanı hakkındaki kanun teklifi yenilenecek, ikinci bir meclis kurulacak, Cumhurbaşkanı partiler üstü bir duruma gelecek, bir kişi üst üste en fazla iki defa cumhurbaşkanı seçilebilecek, siyasi partilerin hukuki eşitliği sağlanıp bu hükümler Anayasa'da bulunacak, Anayasa Mahkemesi kurulacak, üniversitelerin her türlü özerklikleri sağlanacak, basın her türlü etki ve baskının dışında kalacaktır. Meslek faaliyet kolları kurulabilecek, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu şartların iyileştirilmesi ve çarelerinin neler olduğu hürriyet ve refah yolu adlı yayınlarında gösterilmiştir. Tarafsız bir idare kurulacağı, işçilere grev hakkı tanınacağı, dış politikada ana taahhütlerimize ve menfaatlerimize aykırı ve şantajcı bir tutumu tasvip etmiyoruz şeklindedir (Vatan, 19.10. 1957: 1-5). Partinin beyannamesi, demokratik bir yönetim sağlanması ve ülke ekonomisinin

sorunlarına çözüm odaklı hazırlanmıştır.

CMP'nin seçim beyannamesi 21 Ekim'de yayınlanmıştır. Beyannamede, rejim davasının durumu üzerinde durulmuş ve Anayasa başlığı altında bazı konulara da yer verilmiştir. İnsan haklarının Anayasa'da bütün cepheleriyle tarif edilmesi ve bu hakların ihlalini önleyecek yaptırımların anayasa hükmüyle zedelenmeleri tehlikesi oluşturacak yolların kapatılmasından bahsedilmiş ve Anayasa Mahkemesi'nin kurulması istenmiştir. Kurucu meclis fikrinin ilk CMP tarafından ortaya atıldığı belirtilerek partiler arası iş birliği konusunda ayrıntılı açıklamalara yer verilmiş ve bu konuda CHP'ye hücumda bulunulmuştur. Beyannamede nispi temsil sisteminden de bahsedildikten sonra iktisadi ve sosyal sorunlar ele alınarak bazı iddialar öne sürülmüştür. 1950-1953 yılları arasında güzel imkanların elde edildiği, 800 milyon doları geçen ekonomik dış yardımların verimli şekilde kullanılmadığı, devlet borçlarının artış gösterdiği, 1953'ten sonra ithalat ve ihracat hacimlerinin azalıp dış borçların iki buçuk milyar lira hududuna vardığı, altın rezervleri ve döviz stoklarının eridiği, emisyon hacminin arttırılıp enflasyonun şiddetli arttığı belirtilmiştir (Vatan, 22.10.1957: 1-5).

1957 seçimleri için seçim propagandalarında radyo kullanılmamıştır. Çünkü, 1954'te Seçim Kanunu'nda bir değişiklik yapıp partilerin seçim propagandası yapmak için radyodan ne şekilde faydalanacaklarını belirten maddesi kaldırılmıştır (Akıncı, 2021: 272). Radyodan yalnızca iktidar partisi olan DP yararlanmıştır. Bu durum iktidar ile muhalefetin seçimlere eşit şartlarda hazırlanmadığını göstermiştir.

3. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ

Partiler seçim hazırlıklarını tamamlamış ve 24 Ekim 1957 günü propaganda yasağı başlamıştır (Cumhuriyet, 24.10.1957: 1). Seçimlerde dikkat edilmesi gereken durumlar İstanbul Valiliği'nden tebliğ edilmiştir. Vilayet Seçim Kurulu başkanlığı tarafından yayımlanan tebliğde, seçimlerde vatandaşın huzurunu kaçırarak şekilde veya seçim sandıklarının etrafında gerekli olan sükûneti ihlal edecek kişiler olursa kanuni tâkibat yapılacağı, vilâyet ve şehirlerde emniyet ve inzibat kuvvetlerinin devriye dolaşacağı, seçim günü sabah saatlerinden oy sayımının sonuna kadar içki satışı ve kullanımının yasaklanacağı, oy verme gününde ordu ve zabıta mensuplarının dışında hiç kimsenin silah taşıyamayacağı belirtilmiştir (Vatan, 27.10.1957: 3). Seçimler için gerekli olan her şey hazırlanmıştır.

Seçimlere birkaç gün kaldığı zaman bazı olaylar çıkmıştır. Çoğunluğu üniversitelilerden oluşan bir grup ellerinde Atatürk portresiyle Ankara Kızılay'da Bakanlıklar yönünde yürümeleri üzerine, polis kuvvetleri ile gençler arasında arbede yaşanmış ve polis topluluğun dağılması için cop ve göz yaşartıcı bomba kullanmıştır (Vatan, 24.10.1957: 5). Yaşanan bir diğer olay ise, milletvekili adayı Diyarbakır DP İl Başkanı'nın bir CHP'liye tabancayla ateş etmesi üzerine yaşanmıştır (Akıncı, 2021: 274-275). Propaganda yasağı başlamasına rağmen gerginlikler devam etmiştir.

27 Ekim 1957 günü yapılacak olan seçimlerde 610 milletvekili seçilecektir. Seçimde en çok milletvekili çıkaracak olan il 39 milletvekili ile İstanbul olurken en az milletvekili çıkaracak olan il, 1 milletvekili ile Hakkari olacaktır (Vatan, 27.10.1957: 5). DP ve CHP 67 ilin tamamında seçimlere girerken CMP 65 ilde, HP ise 56 ilde seçimlere girecektir (YSK, 2019). Seçimlerde oy verme işleminin sabah 8.00'de başlayıp 17.00'de sona ereceği, tasnifin açık olacağı ve seçim sonuçlarının 29 Ekim sabahında resmi olarak ilan edileceği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 27.10.1957: 1). 31 Ekim'de ise, parti gruplarının toplanıp Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanlık Divanı adayları belirlenecektir (Akıncı, 2021: 275). Bu seçimlerde seçilecek olan milletvekili sayısında artış yapılmıştır. İstanbul en çok milletvekili çıkaracak olması nedeniyle seçimlerde büyük rol oynamıştır.

İktidar ve muhalefet açısından gergin bir ortamda yürütülen seçim kampanyasının ardından 27 Ekim 1957 Pazar günü, tüm yurttaki seçmenler oy kullanmıştır. Oy verme işlemi henüz bitmeden saat 14.30'dan itibaren radyo aracılığıyla seçim sonuçları yayınlanmaya başlamıştır. Bu yayına İnönü itiraz etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu da bu uygulamanın suç olduğunu ilan etmiş ancak yapılan yayınlara engel olunamamıştır. Radyo yayınlarında DP'nin kazanacağı yönünde bir hava yaratılmıştır (Albayrak, 2004: 298). Seçimlerde oy verme işleminin sona ermesinin ardından sayım işlerine başlanır ancak bu seçimde seçim devam ederken seçim sonuçlarının açıklanmaya başlaması kurallara uygun hareket edilmediğini göstermiştir.

Oy verme işlemi devam ederken seçmen listeleri, oy pusulaları ve oy torbaları ile ilgili şikayetler gelmiştir. Seçmen kartlarının bir kısmı dağıtılamadığından seçmenler yerlerini bulamamıştır. Binlerce CHP'li kütüklerde isimlerini bulamamıştır. Kütükler kanuni tespit ve tasnif edildikten sonra seçim sandıkları başına konulan cetvellerin farklı olduğu görülmüş ve birçok isim için "gitti", hatta "öldü" bile denilmiştir. Kumkapı'da

içinde DP listeleri yazan zarfları dağıtmak isteyen birkaç kişi yakalanmış ve el konulan zarflar, İl Seçim Kurulu'na teslim edilmiştir. Bakırköy'de, CHP İlçe Başkanlığı'ndan, ilçenin seçim kuruluna Osmaniye muhtarı şikayet edilmiştir. Şikayetlerin yanında bazı iddialarda da bulunulmuştur. Fatih'teki bir evde oturan iki kadın sandık başına gittikleri esnada, kendileriyle alay edildiğini ve oy kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Leman Tekin isimli bir kadın ise, sandık başına gittiği anda listede isim yazılan yere bakılarak "senin yerine rey atılmış" denilmiş ve atılan imza da gösterilmiştir. Bir başka iddia ise, sayıları 3000 civarında olan demiryolu işçisinin DP'liler tarafından kamyonlarla sandık başlarına getirilip DP lehine oy kullandırıldıkları şeklinde olmuştur (Vatan, 28.10.1957: 4).

İstanbul Beyoğlu'nda sayım için ilçe seçim merkezine getirilmiş olan oy torbalarının mühürsüz ve ağzı açık olması tartışmalara sebep olmuştur. İstanbul'da seçmen listelerinde isimlerini bulamayan kişiler için İl Seçim Kurulu, Sulh Mahkemeleri'nden "oy kullanabilir" izni alabilmeleri için saat 17.00'de sona erecek olan oy verme sürelerini uzatmış böylece bazı semtlerde oy verme işlemi gece yarısına kadar devam etmiştir. Bu sebeple bazı sandıkların ilçe merkezine gönderilmesi gece yarısından sonra olmuştur. Bu sandıklar ilçe merkezine gelmeden, hatta oy verme ve sayım işleri devam ettiği esnada İstanbul'un kesin sonuçları radyoda ilan edilmiştir. Seçim günü bu olaylar yaşanmasının ardından seçim gecesinde ise, Başbakan Menderes'i izleyenler bir saptamada bulunmuştur. "Başbakan Menderes'i yedi yıllık süre zarfında hiç o kadar üzgün ve sinirli bir halde görmemişim. Onun bu ruh halinin arka planında hem başbakan hem de parti başkanı olması sebebiyle kendisini yenilmiş hissettiği görülüyordu. Seçimlerde çoğunluk sistemi yerine nispi temsil uygulansaydı parti seçimleri kaybedecekti zira muhalefet oyları Demokrat Parti'den daha fazlaydı. Bu sonuç CHP'yi yüreklendirmişti." (Akıncı, 2021: 275-276). 1957 seçimleri hem propaganda süresince hem de seçimler sırasında Menderes'i oldukça endişelendirmiş ve bu endişe sözlerine yansımıştır.

1957 seçimleri gerek hazırlık sürecinde gerekse seçim sırasında oldukça gergin bir atmosfere sahne olmuştur. DP iktidarının muhalefete yönelik kısıtlamalarıyla muhalif partiler, seçimlere hazırlanırken birçok zorlukla karşılaşmış ve iktidar ile ilişkileri çıkmaza girmiştir. 1954'ten sonra DP'nin yönetimindeki değişiklikler, çıkardığı baskı

mahiyetindeki kanunlar ve ekonomik sorunların da artış göstermesiyle halktan bazı kesimlerin de iktidara destek vermediği görülmüştür.

4. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI

27 Ekim’de yapılan seçimlerin sonuçları resmi olmamakla beraber radyo yayınlarından öğrenilmeye başlamıştı. DP 45 ilde toplam 423, CHP 19 ilde toplam 172 milletvekili, HP 4 milletvekili, CMP ise 4 milletvekili çıkarabilmişti. Muhalefet Partileri’nin oylarının toplamı DP’nin aldığı oydan 287.048 daha fazla çıkmıştı (Cumhuriyet, 29.10.1957: 1). DP ülkenin çoğunluğunda birinci parti olarak çıkmıştı.

İnönü seçim günü yaşananlar ve tasnif konusundaki şikayetlerinden bahsetmiştir. İstanbul’da seçimlerin yapıldığı esnada CHP teşkilatına zabıtalardan tarafından engeller çıkarıldığını, seçim pusulalarının dağıtılmasının polisle menolunduğunu, Asliye Mahkemesi’nin verdiği kararlarla DP’nin çok sayıda vatandaşı seçim gününde kaydettirmesiyle oy kullanılmamasını, kütüklere müdahale edilerek binlerce vatandaşın oy kullanmadığını, radyonun oy verme işlemi devam ederken yayın yapmasının zararlı olduğunu, bazı yerlerde gizli tasnif yapıldığını, İstanbul’un bazı ilçelerinde oy verme işlemi devam ederken seçim sonuçlarının ilan edildiğini ve İstanbul’da seçimlerin yenilenmesinin zorunlu olduğunu söylemiştir. HP Genel Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da seçimlerle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Seçim sonuçlarının hem millet açısından hem de muhalif partiler açısından sevindirici olmadığını belirtmiştir (Vatan, 29.10.1957: 3). Karaosmanoğlu “Bu kötü netice karşısında suçlu arıyacak değilim. Hepimiz partiler de, matbuatımız da, en nihayet milletimizde hatalıdır.” demiştir. CMP’den Fuat Arna seçimlerle ilgili “Bu seçimler sonucunda milletçe elde edilen muvaffakiyet neticesinde artık çoğunluk saltanatına son verilmiş bulunmaktadır.” demiştir (Cumhuriyet, 29.10. 1957: 1).

Seçim sırasında olayların yaşandığı görülürken seçim sonrasında da birçok olay yaşanmıştır. Mersin Tarsus’ta seçim sonuçlarını konuşan DP’li bir vekil ile CHP’li bir vekil arasında çıkan tartışmada DP’li vekil CHP’li vekile ateş etmiştir. Kütahya Gediz’de CHP’liler ile DP’liler arasında seçim konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Konya’nın Ilgın kazasında seçimleri kazanan DP’liler bir eğlence ayarlamışlardır. Bu eğlenceye CHP’liler de katılmıştır. Eğlence sırasında çıkan kavgayı ayırmak isteyen Ilgın Belediye Reisi ve bir kişi yaralanmıştır (Vatan, 31.10.1957: 3). Kastamonu’da CHP’li iki vatandaş silah ile

yaralanmış, DP'li bir ilçe başkanı ise CHP müşahidlerini dövme suçuyla tutuklanmıştır (Cumhuriyet, 1.11.1957: 1). Çanakkale'de, Van Başkale'de, Samsun ve Giresun'da da yaralananlar olmuştur.

Seçimlerden sonra çıkan olaylardan en önemlisi, Gaziantep'te yaşanmıştır. Burada seçimleri önce CHP'nin kazandığı duyurulmuş sonrasında sabaha karşı köylerden gelen sayım sonuçları üzerine DP'nin kazandığı ilan edilmiştir. Bu sonuca muhalefet itiraz etmiş, itiraz edenlere karşı ise polis müdahalede bulunmuştur. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenindeki olaylarda Belediye binası ve DP merkezi taşlanmış, iki kişi ölmüştür (Akıncı, 2021: 275-276). Yaşanan olaylara karşı DP'liler 60.000 kişilik miting düzenlemiştir. Mitingler esnasında DP İlçe Başkanı'nın CHP bayrağını yırttığı iddiasında bulunulmuş ve olaylar tekrar başlamıştır. Şehrin üzerinde iki askeri uçak alçaktan uçuş gerçekleştirmiş ve göstericilerin gözü korkutulmak istenmiştir (Albayrak, 2004: 299). İnönü çıkan olaylardan DP'yi sorumlu tutarken Menderes ise, CHP'yi sorumlu tutmuştur (Cumhuriyet, 30.10.1957: 1). DP ile CHP arasındaki gerginlikler, seçimlerden sonra ülkenin her yerine yayılmıştır.

Seçimlerin yapıldığı andan itibaren muhalefet, seçimlerde usulsüzlükler yapıldığını söylemiştir. CHP İstanbul, Bilecik, Diyarbakır dahil 11 ilin seçim sonuçlarına itirazda bulunmuştur (Cumhuriyet, 29.10.1957: 1). Samsun ve Kocaeli'nde İl Seçim Kurulu yapılan itirazlara karşı salâhiyetsizlik kararı verirken Diyarbakır ve Bilecik'te ise, seçimlerin yenilenmesi kararı verilmiştir (Cumhuriyet, 31.10. 1957: 1). Ancak daha sonra Diyarbakır için, Yüksek Seçim Kurulu İl Seçim Kurulu'nun bu kararını kaldırmış ve itirazları reddetmiştir (Cumhuriyet, 11.12. 1957: 1). Bilecik'teki seçimlerin yenilenmesi kararında ise Yüksek Seçim Kurulu, Bilecik İl Seçim Kurulu'nun kabul ettiği CHP'nin itirazıyla ilgili olarak yapılan itirazın kanuni süresi içinde yapılmadığını ve reddinin gerektiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 30.11.1957: 1). Sonuçta, CHP'lilerin itirazı üzerine seçimlerin yenilenmesine karar verilen iki ilde de karar değişikliği yapılarak seçimler yenilenmemiştir.

Seçimlere yalnızca CHP itiraz etmemiştir. Demokrat Parti ise, Adana ve Tokat'taki seçimlere itiraz etmiştir. Adana için yapılan itirazın görüşülmesi için İl Seçim Kurulu toplanmış ve DP'nin itirazını karara bağlamıştır. Kurul, DP'nin bazı seçmenlerin isimlerinin kütüklere yazılmamış olduğu ve bazı seçmenlere de kartlarının dağıtılmamış

olduğu yolundaki itirazları kabul ederek, Adana seçimlerinin bozulması kararını almıştır (Vatan, 17.12.1957: 1). Tokat iline yapılan itirazlar da kabul edilmiş ve Tokat İl Seçim Kurulu tarafından seçimlerin bozulması kararı alınmıştır (Vatan, 20.12.1957: 1).

27 Ekim 1957'de gerçekleştirilen 11.Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin sonuçları, 30 Ekim 1957'de Adalet Bakanlığı tarafından resmen açıklanmıştır.

Tablo 3. 1957 Genel Seçimlerinin Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 12.078.623 Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 9.250.949 Katılım Oranı (%): 76,6 Milletvekili Sayısı: 610			
Partiler	Aldıkları Oy Sayısı	Oyların Yüzde Oranı (%)	Kazandıkları Milletvekili Sayısı
DP	4.497.811	48,6	424
CHP	3.825.267	41,4	178
CMP	604.087	6,5	4
HP	321.471	3,5	4
Yeni Türkiye Partisi	463	0	-
Bağımsızlar	1.850	0	-
Toplam	9.250.949	100	610

Kaynak: TÜİK, 2023

Seçim sonuçlarının illere göre dağılımında DP 46 ilde, CHP 19 ilde, CMP 1 ilde ve HP 1 ilde birinciliği kazanmıştır. İstanbul, Bursa, Eskişehir ve Konya gibi illerde DP kazanırken Ankara, Sivas, Van gibi illerde CHP kazanmıştır. CMP yalnızca Kırşehir'de, HP ise yalnızca Burdur'da kazanmıştır. (YSK, 2019)

1957 Genel Seçim sonuçlarına göre, DP oyların %48,6'sını alarak seçimleri kazanmış ve iktidarda kalmaya devam etmiştir. 610 milletvekilliği için yapılan seçimlerde, DP 424 milletvekilliği kazanmıştır. CHP %41,4 oy oranıyla 178 milletvekilliği, CMP %6,5 oy oranı 4 milletvekilliği, HP ise %3,5 oy oranı ile 4 milletvekilliği kazanmıştır. Sonuçlarda alınan oy yüzdelere göre, DP ile CHP arasında fazla fark olmamasına rağmen iki partinin çıkardığı milletvekili sayıları arasında büyük fark bulunmuştur. Bu durum liste usulü çoğunluk seçim sisteminin benimsenmesinden kaynaklanmıştır.

1957 Seçimlerine katılım oranı, 1954 yılında yapılan genel seçimlere katılım oranı ile karşılaştırıldığında düşüş yaşanmıştır. 1954 genel seçimlerine katılım oranı %88,63

iken 1957 genel seçimlerinde bu oran %76,6'ya düşmüştür. Bu düşüşte seçmenlerin seçimlere güven duymaması etkili olmuştur. Bu seçimlerde DP'nin aldığı oy oranında da düşüş yaşanmıştır. DP'nin oy oranının düşmesinde, seçmenlerin bir kısmının DP yönetiminden rahatsız olup muhalefete yaklaşması etkili olmuştur. Oy oranında düşüş yaşanmış ancak seçim sisteminden ve oyların muhalefet partileri arasında dağılması dolayısıyla DP, seçimleri tekrar kazanmıştır. Böylelikle DP'nin üçüncü ve son iktidar dönemi başlamıştır.

4.1. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN SİYASİ SONUÇLARI

1957 Genel Seçimlerinin ardından TBMM 2 Kasım 1957'deki toplantısında Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar'ı, Meclis Başkanlığına ise Refik Koraltan'ı yeniden seçmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar, hükümeti kurması için Adnan Menderes'i görevlendirmiştir (Afşar, 2021: 90). Menderes'in kabine kurma çalışmaları devam ederken DP Meclis Grubu, muhalefete destek veren memurlara karşı hükümetin harekete geçmesini istemiş ve muhalefete karşı yasal önlemlerin yanında zararlı yazı ve resimlerin yasaklanması gerektiğini belirten katı bir basın yasası önermiştir (Ahmad, 1992: 72). DP, iktidara gelmesinin ardından basına ve muhalefete karşı olan tavırlarında daha baskıcı bir tutum benimseyeceğini göstermiştir.

Menderes'in hükümeti kurma çalışmaları zaman almış ve 25 gün sonra hükümeti açıklayabilmiştir. Bu hükümet Menderes'in kurduğu beşinci hükümet olmuştur (Akıncı, 2021: 278). Hükümetin programı Meclisteki denetimin yapıcı olması gerektiğini, hak ve özgürlüklerin kötü kullanılmasına izin verilmeyeceğini, DP iktidarının iktisadi politikasında değişiklik yapılmayacağını, iktisadi hayata zarar verebilecek olan unsurların kaldırılıp Milli Korunma Kanunu üzerinde durulacağını, ülkenin iktisadi olarak kalkınmasını hızlandırmak için Batı Avrupa ülkelerinin başlattığı iktisadi bütünleşmeye yönelik olan çalışmalara katılım sağlanacağını, NATO ve Bağdat Paketi ile olan ilişkilerin geliştirilmesinin sağlanacağını ve ABD ile olan bağların kuvvetli olduğu gibi maddelere yer vermiştir (Kaya, 2018: 596). DP iktidarının programı, önceki dönem programından çok farklılık göstermemiştir.

Programın görüşüldüğü esnada CHP'li iki milletvekili ve HP'li bir milletvekili programı inceleyebilmek amacıyla 6 Aralık'a kadar muhalefete süre verilmesini içeren bir önerge vermişler fakat bu önerge DP'li milletvekillerinin olumsuz oylarıyla

reddedilmiştir. Bunun üzerine İnönü, program üzerindeki düşüncelerini açıklamak üzere söz almıştır. Programda dış politikayla ilgili Kıbrıs, Türk-Sovyet İlişkileri, Bağdat Paketi ve NATO konuları üzerinde iç politikada ise ekonomik sorunlar, basın yasası ve toplantı özgürlüğü konularında eleştirilerde bulunurken ayrıca DP iktidarını 1957 seçimlerinde radyo dahil devlet olanaklarını kullanmakla, dini siyasete karıştırmakla ve muhalefet partilerine karşı acımasız olduğu yönünde suçlamalarda bulunmuştur (Albayrak, 2004: 513). Muhalefetin eleştirilerine rağmen hükümetin programı, meclisten güvenoyu almıştır. Kurulan bu hükümetle beraber Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı ile İmar Bakanlığı isimlerinde iki tane yeni bakanlık kurulmuştur (Akıncı, 2021: 278).

Muhalefet partilerinden CMP, farklı bir konuda itirazda bulunmuştur. CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı Kırşehir'den tekrar milletvekili seçilmiş olmasına rağmen tahliye edilmemesi üzerine mahkemeye müracaat edilerek tahliye talebinde bulunulmuş ancak tahliye talebi reddedilmiştir (Vatan, 1.11.1957: 1). Mecliste, Kırşehir milletvekilleri yemin için çağrılırken Osman Bölükbaşı'ya sıra geldiği zaman muhalefet sıra kapaklarına vurmak suretiyle gürültü çıkarmış ve Bölükbaşı'nın adının okunması için ısrar etmiştir. Bunun üzerine Bölükbaşı'nın adı okunmuştur (Vatan, 2.11.1957: 5). CMP Genel Başkanı Bölükbaşı, 30 Kasım 1957'de tahliye edilmiştir (Vatan, 1.12.1957: 1). Bölükbaşı'nın seçim sonuçlarından bir ay sonra tahliye edildiği görülmüştür.

1957 seçimlerinde oylarını arttıran CHP'nin DP'ye karşı eleştirilerinde artış yaşanmıştır. CHP'nin bu tavrına karşılık DP meclis grubu toplantı yapmış ve bir tebliğ yayınlamıştır. Tebliğ'de; "Memleketimizin maddi ve mânevi huzurunun iadesi, vatanın ve rejimin selâmeti ve âmme hizmetlerinin iyi ve sür'atli yürütülmesi için lüzum görülecek kanunî ve idarî bütün tedbirlerin derhal alınmasını ittifakla ve alkışlarla karara bağlamıştır." (Vatan, 15.11.1957: 1). DP, muhalefete karşı tedbirler alınması gerektiğini tebliğle anlatmak istemiştir.

TBMM'nin açılışından itibaren DP ile CHP arasında tartışmaların yaşanması dolayısıyla DP hükümeti bazı önlemler alma yoluna gitmiştir. Alınan önlemlerden biri, parlamentonun 28 Aralık 1957'de TBMM İç Tüzüğü'nün bazı maddelerinin değiştirilmesi olmuştur. Meclis İç Tüzüğü'nde yapılan değişiklikler sonucunda,

- "TBMM'deki toplam milletvekili sayısının %1 oranında milletvekiline sahip olmayan partiler, grup kuramayacaklardı. Buna göre, CMP ve Hürriyet Partisi

grupları ortadan kalkıyordu.

- Yasa önerilerinde, sözlü veya yazılı sorularda, açık-saçık sözler, aşağılayıcı sözcükler ve üçüncü kişiler hakkında isim değişimi yoluyla isnatta bulunulmayacaktı.
- Komisyon toplantılarında sükûneti bozan milletvekilleri önce ihtar edilecek sonra oturumu terk etmeleri istenecekti.
- Görüşmelerde parti grupları adına yalnız grup başkanı veya sözcülerden biri bir defa konuşabilecekti.
- Kürsüde konuşan milletvekillerinin hoş gitmeyen sözleri “lisans temizliğinden” ayrıldıkları gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla tutanaklardan çıkarılabilecekti.
- Mecliste görüşmelere başlanabilmesi için çoğunluk bulunması koşulu aranacaktı.
- Sözlü sorular yalnız cuma günleri ve en fazla bir saat müzakere olunacaktı, bakanlar bu sorulara kamu çıkarı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyebileceklerdi. Bu sorularda her sorunun cevap ve görüşme süresi beş dakika ile sınırlı olacaktı.
- Hazırlık Encümeninin yapacağı soruşturma sonucunda bir milletvekiline yöneltilen suçlamanın takibi gereğine hükmetmesi halinde dokunulmazlığın kaldırılmasına karar verebilecekti.
- Sövmek suçunun cezası uyarı, kabine üyelerinden bir veya birkaçını “tahkir veya tehdit” etmenin cezası ise Meclis’ten geçici olarak çıkarılma şeklinde belirlenmişti.
- Geçici çıkarma cezası 3-12 oturum olarak sınırlandırılmış ancak milletvekilinin ısrarı halinde cezanın bir kat arttırılabileceği kabul edilmişti.
- "Kınama" alan milletvekilinin maaşının beşte biri, “geçici çıkarma” cezası alanın maaşının yarısı ve “çıkarma” kararına direnen milletvekilinin tüm maaşı kesilecekti.
- Suç oluşturan veya yargı makamlarınca yayınlanması yasak edilen konuların, meclis kürsüsünde söylenmesi durumunda bunlar tutanaklarda yer almış olsalar dahi gazetelerde yayınlanması yasaklanıyordu. “ (Akıncı, 2021: 279-280).

Meclis İç Tüzüğü’ndeki değişikliklerin ardından mecliste muhalefet partilerinin yetkileri oldukça kısıtlanmıştır. Milletvekillerinin en doğal hakkı olan mecliste konuşma

yapabilme hakkının kısıtlanması, milletvekili maaşlarının kesilmesinin kolaylaştırılması, kanun tarafından milletvekillerine tanınan hakların Meclis İç Tüzüğü ile kolayca değiştirilmesi, demokrasiye aykırı kısıtlamalar olmuştur.

Meclis İç Tüzüğü değişiklikleri ile beraber muhalefetin herhangi bir konudaki sözleri iktidar tarafından uygun görülmediği takdirde, tutanaklardan çıkarılabilecek olması milletvekillerinin eşit statüde olmayacakları anlamına gelmiştir. CMP ve HP'nin mecliste %1 oranında milletvekili sayısına sahip olmaması nedeniyle grup kuramayacak olmaları üzerine, geriye grubu olacak muhalefet partisi olarak CHP kalmıştır. Böylelikle meclisteki tartışmaların DP ile CHP arasında yaşanacağı görülmüştür. DP'nin mecliste çoğunluğu elinde bulundurması sebebiyle, DP'nin istediği kanunların çıkarılması kolaylaşırken azınlıkta kalan CHP'nin istediği kanunların çıkarılması oldukça zorlaşmıştır.

Meclis İç Tüzüğü'nde yapılan değişikliklere bazı Anayasa profesörlerinden de eleştiriler getirilmiştir. İstanbul Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü Nail Kubalı, değişikliklerin anayasaya uygun olmadığını ileri sürmesinden dolayı, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri tarafından siyasete karışmakla suçlanmış ve görevinden uzaklaştırılmıştır (Aslan, 2014: 95). Eleştirilere tahammül edemeyen DP iktidarının, üniversite hocalarına karşı sert tutumlar takındığı görülmüştür.

Demokrat Parti'nin genel seçimleri kazanıp iktidarda kalmaya devam etmesi Askeriye'de de birtakım hareketlere yol açmıştır. Bir grup subay, DP iktidarına karşı gizli örgüt oluşturup silahlı kuvvetler içinde taban bulmaya başlamışlardır. Ordunun içinden Binbaşı Samet Kuşçu, örgütün faaliyetlerini öğrenmiş ve bu kişileri Emekli Tümgeneral Kazım Demirkan aracılığıyla hükümete ihbar etmiştir. Binbaşı Samet Kuşçu, bu kişileri ihbar etmesine rağmen elinde hiçbir kanıt bulunmamış yalnızca bir iddiadan ibaret olmuştur. Kolluk kuvvetleri bu iddiayı ciddiye almış ve Kuşçu'yu örgütün üyelerinden Albay İlhami Barut ile görüşmesi için onu yönlendirmiş ve bir buluşma ayarlanmıştır. Görüşme esnasında Kuşçu'nun sorularından şüphelenen Albay Barut, ihbarı doğrulayacak bir açıklamada bulunmamıştır. Binbaşı Kuşçu tarafından ihbar edilen subaylar tutuklanmıştır (Akıncı, 2021: 286). Tutuklamalar 16 Ocak 1958'de halka açıklanmış ve Savunma Bakanlığı, "çok sayıda tutuklamanın ve silahlı kuvvetlerde geniş bir komplonun olduğunu yalanlayan" resmi bir açıklamada da bulunmuştur. (Ahmad,

1992: 158). Yargılamalar altı ayda tamamlanmış, sekiz subay beraat ederken ihbarı yapan Binbaşı Samet Kuşçu orduyu isyana teşvik suçuyla 2 yıl hapis cezası almıştır (Akıncı, 2021: 286). Bu olay “Dokuz Subay Olayı” adını almıştır. Olaydan üç gün sonra, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin istifa etmiştir (Atabay, 2015: 163).

1957 seçimlerinin siyasi sonuçları incelendiğinde, DP iktidarı seçimlerde aldığı oy oranında düşüş yaşaması sebebiyle iktidarı kaybedeceği endişesine kapılarak tüm kesimlere yönelik olarak sert tavırlar sergilemiş ve muhalefete yönelik çıkarılan tebliğler ve içtüzük değişiklikleriyle muhalefete göz açtırılmamıştır.

DP iktidarı, muhalefetten ya da farklı kesimlerden gelecek her hareketi hesaplayıp önlemler almış ancak ordu içinden subaylar hakkında ihbar gelmesine rağmen bu konu üzerinde fazla durmamıştır. Oysaki orduda yaşanan hareketlenmeler her zaman ciddiye alınıp en ince ayrıntısına kadar araştırılması gereken durumlardır.

4.2. 1957 GENEL SEÇİMLERİNİN EKONOMİK SONUÇLARI

1957 yılında fiyat artışları ve mal darlıkları problemleri devam etmiştir. İktidara getirilen eleştiriler, iktidar tarafından önemsenmemekle beraber aldıkları bir karar üzerine “faturası ne olursa olsun, bir malın, hükümetin belirlediği fiyattan satılması zorunluluğu” getirilmiştir. Bunun yanında iktidar tarafından gazetelere ilanlar verdirilmiş, vatandaşlar karaborsayla ve istifçilerle mücadele etmeleri için çağrılmıştır (Albayrak, 2004: 359). Demokrat Parti iktidarı bu kararları almakla ekonomik açıdan yanlış adımlar atmıştır.

1958 yılına gelindiğinde ekonomi Başbakan Menderes’in beklediği gibi iyileşmemiştir. Kısıtlayıcı yasalar tüketiciyi rahatlatmamış bununla beraber hükümete destek veren pamuk üreticilerinin ve iş adamlarının uzaklaşmasına neden olmuştur. Pamuk üreticileri, fiyatların dondurulmasını protesto etmiş, İzmir Ticaret Odası ise fiyatların sabitlenmesi ve mal dolaşımı ile ilgili alınan kararları eleştirerek enflasyondan kurtulmanın ve mal darlıklarını çözebilmenin tek yolunun rekabet olduğunu ve alınan kararların geri alınmasını önermiştir (Ahmad, 1992: 73). 1957 seçimlerinin ardından düzelmesi beklenen ekonomi düzelmemiş aksine enflasyonun daha da artmasına neden olmuştur.

1958 yılında ülkede dış ödemeler dengesi açık vermiştir. Piyasada döviz sıkıntısı yaşanmış ve iktidar, doların karşısında Türk lirasını düşürmemekte ısrarcı olmuştur. Türkiye’nin zor duruma düşmesinden sonra Dünya Bankası, Ankara’daki temsilcisini

çekmiş ve yardımı da kesmiştir. Amerika ise, Türkiye'nin ekonomik reform yapma kararı verinceye kadar daha fazla yardım edemeyeceğini bildirmiştir. Dünya Para Fonu (IMF) yetkilileri, Türkiye'ye yardım etmek için şartlar öne sürmüşlerdir.

- “Memleketin ekonomik hayatını tehdit ettiği ileri sürülen her türlü tedbir ve bilhassa Millî Korunma Kanunu'nun kaldırılması, gümrük mevzuatında ithâlâtı tahdit edici hükümlerin ilgası ve piyasanın liberal sisteme terk edilmesi,
- Yatırımların durdurulması ve kontrolüne müsaade edilmesi,
- Paranın ayarlanması. “ (Albayrak, 2004: 360).

Ülkedeki ekonomik sorunların ağırlaşması, karaborsacılık, kuyruk durumlarının yaşanması ve sürekli zamların yapılması bunalıma sebep olmuştur. Batı ile olan ilişkilerin zayıflaması, Kıbrıs meselesinde İngiltere'nin Yunanistan'a yaklaşması, dış yardımların birer birer kesilmiş olması iktidarı zor durumda bırakmıştır (Bulut, 2009: 133). İktidar, ekonomik sorunlardan ötürü bir çıkmaza sürüklenmiştir.

Türkiye'ye verilen dış kredilerin azalmasıyla DP iktidarı, gerçekleri kabullenmiş ve Ağustos 1958'de IMF ile istikrar programı üzerinde anlaşma yapmıştır. Anlaşma, uluslararası finans kuruluşlarının aracılığıyla alacaklılara teminat verilerek yapılan borç erteleme anlaşmasıdır (Evsile, 2018: 69). Anlaşma üzerine Türkiye'ye 359 milyon ABD doları dış yardım sağlanmış ve vadesi gelen 256 milyon ABD doları tutarını bulan anapara ve faiz ödemesi de ertelenmiştir. Menderes Hükümeti, 4 Ağustos 1958'de Türkiye'deki en büyük devalüasyonu yapmış ve bir dolar 2,8 liradan 9 liraya çıkarılmıştır. Programda, ihracatın ve ithalatın serbestleştirilmesi için adımlar atılmış ve dış ticarete kota sistemi ile beraber fiyat denetimi sürdürülmüştür (Akıncı, 2021: 291). Anlaşma ile ekonominin düzelmesi beklenmiştir.

4 Ağustos İstikrar Programı'ndan alınan sonuçlarda ithalata serbestlik getirilmiş, para arzı ve bütçe harcamalarında kısıtlama yapma yoluna gidilmiştir. İstikrar tedbirlerinin uygulanmasıyla, dış ekonomik ilişkilerdeki tıkanıklık çözülmüştür. Dış kredilerin açılmasıyla ihracat artmış, ihracatın artmasıyla da ithalat yükselmiştir. KİT üretim ve hizmetlerinin fiyatlarında artış yaşanmıştır. Yapılan devalüasyonun ardından dış ticaret hacminde genişleme olmuş ve dış ticaret açıklarında da artış yaşanmıştır. Ayrıca devalüasyonun ve devletin kontrolünde bulunan fiyatların yükseltilmesiyle, fiyat artışları devam etmiştir. 1958 İstikrar Tedbirleri'yle ödemeler bilançosundaki açıklar

azaltılmamış ve enflasyonla mücadele çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Evsile, 2018: 73). İstikrar Programı ile istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Halkın ekonomik durumu daha da kötüleşmiştir. Kredilerin kısıtlanmasıyla yapılan yatırımlar düşmüş, işsizlik artmış ve vergi artışları halkı çok etkilemiştir. 1950 yılında 900 gram ekmeğin fiyatı 30 kuruşken 1958 yılının sonlarında ekmeğin 508 gramı 30 kuruş olmuştur. Ekmeğin yanında başka mallara da zamlar yapılmaya devam etmiştir (Alp, 2019: 134).

1957 Seçimlerinin ardından düzelmesi beklenen ekonomi düzelmeyip daha kötüye gitmiştir. 4 Ağustos 1958 İstikrar Tedbirleri sonucunda zamlar yapılmıştır. Yapılan zamlarla beraber halkın alım gücünde düşüş yaşanmıştır. Enflasyonun artması bazı malların eksikliğine neden olmuş ve karaborsacılık faaliyetleri başlamıştır. Ekonomik krizin vurduğu iş yerleri kapatılmış ve işsizlik artmıştır. Yaşanan bu sorunlar üzerine halk, iktidara olan güvenini kaybetmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ SONRASI DEMOKRAT PARTİ

1957 Genel Seçimlerinden sonra Demokrat Parti, çöküş dönemine doğru gitmiştir. Bu dönemde iktidarın çıkardığı kanunlar sebebiyle muhalefet partileri, ordu, üniversite hocaları ve öğrenciler bu duruma tepki vermeye başlamışlardır. 1960 yılına gelindiğinde iktidarın muhalefeti engellemeye yönelik çabaları, öğrenci olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Ordu içinden bir grup subay ise, iktidara yönelik olarak 27 Mayıs Darbesi'ni gerçekleştirmişlerdir.

1. 1957 SEÇİMLERİ SONRASI MUHALEFETE YÖNELİK ARTAN BASKILAR

1957 Genel Seçimlerini Demokrat Parti kazanmıştır. DP, iktidarı kazanmasına rağmen 1954 seçimlerine göre oy oranında %9,8'lik bir düşüş yaşamıştır. Muhalefet partisi CHP, seçimleri kazanamamasına rağmen 1954 seçimlerine göre oy oranında artış yaşanmıştır. Bu durum üzerine CHP'nin kendine güveni gelmiş ve iktidara yönelik eleştirilerinde artış yaşanmıştır. DP iktidarı eleştirilere tahammül edememiş ve muhalefeti kısıtlamaya yönelik düzenlemelere başvurmuştur. İlk olarak, Meclis İç Tüzüğü'nde değişikliğe gidilmiştir.

CHP, 28 Aralık 1957'de bir bildiri yayınlamış ve rejim davasının farklı konuları olduğunu ve bu konulardan eşit şartlarda seçim emniyeti, adalet istiklâli ve basın hürriyetinin başta geldiğini belirtmiştir (Vatan, 29.12.1957: 1). DP iktidarı ile muhalefet arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olan faktörlerden birini, CHP'nin meclise sık sık soru ve gensoru önergesi vermesi oluşturmuştur. CHP'nin meclise verdiği bir soru önergesi de 1957 genel seçimleri ile ilgili olmuştur. Seçimlerde yolsuzluklar yapıldığı, yasalara aykırı olmasına rağmen DP'nin propaganda sürecinde devlet radyosundan yararlandığı, seçmen kütüklerinde ve seçmen listesinde değişiklikler yapıldığı, seçimden önce Adalet Bakanı'nın bir bildiri yayınlayarak mahkemelere müdahalede bulunduğu ve seçim güvenliğini bozmaları sebebiyle Başbakan ve bazı milletvekilleri için meclis soruşturması açılması talebinde bulunmuşlardır. Menderes bu iddiaları kabul etmemiş, yapılan oylamada da önerge reddedilmiştir (Albayrak, 2004: 517). İnönü İstanbul CHP İl Merkezi'ndeki basın toplantısında, iktidarın ekonomi politikasına ve yargıç güvencesi konularına eleştirilerde bulunmuştur. Bunun üzerine İnönü'nün sözlerinde suç unsuru

bulunduğu iddia edilerek hakkında soruşturma açılmış ve konuşmanın yayımına yasak getirilmiştir. İnönü, 2 Haziran’da yapacağı basın toplantısının yayımının yasaklanmasıyla tekrar bir basın toplantısı düzenleyerek iktisadi konulardan bahsetmiştir. CHP’de neşir yasakları ile ilgili olarak bir tebliğ yayınlamıştır (Aydoğmuş, 2021: 1182). Tebliğ’de, “D.P. iktidarı, vatandaşın günden güne artan maddî sıkıntılarını ve manevî ızdırabını gidermek üzere ciddî tedbirler arıyacak yerde, muhalefeti susturmak için Anayasa ve kanun dışı tedbirler peşindedir.” şeklinde bir açıklama yapılmıştır (Cumhuriyet, 04.06.1958: 1). DP iktidarının, vatandaşın sorunları ile ilgilenmeyip muhalefetin sesini kısmak için uğraştığı vurgulanmıştır.

İnönü’nün konuşması, 5 Haziran’daki DP Grubu’nda gündeme gelmiştir. Başbakan Menderes konuşmasında, İnönü’nün İstanbul’daki üniversite öğrencilerini “ayağa kaldırmak” için toplantılar düzenlediğini iddia etmiştir. Menderes, İnönü’yü bu konuşmasından ötürü “ihtilâlcî metodlar” kullandığı yönünde suçlamalarda bulunmuştur. DP Grubu 12 Haziran’daki toplantısında ise, on milletvekili için yapılması gereken seçimleri “siyasi ortamın uygun olmadığı” sebebiyle ertelemiştir (Albayrak, 2004: 518).

1957 seçimleri sonunda DP, iktidarını korumuş fakat muhalefet karşısında aldığı oy oranı yüzde ellinin altına düşmesiyle, muhalefet tarafından iktidarının meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Ekonomik koşulların ağırlaşması karşısında muhalefet, daha sağlam bir şekilde iktidarın karşısında yer almaya başlamıştır. Muhalefetin bu durumunu DP’liler ve Menderes iyi karşılamamıştır (Yıldırım, 2008: 184). Menderes, muhalif politikacıların iktidarı ele geçirmek için çıkarmış oldukları kargaşa durumunu ortadan kaldırmak ve muhalefetin tehlikeli oyunlarını bozmanın yolunu vatandaşları DP çatısı altında toplayarak mümkün olabileceğini düşünmüştür. Bu sebeple DP teşkilatlarından, muhalif partilerden DP’ye katılanlar veya katılmak isteyenlere iyi şekilde davranmalarını ve katılımların artış göstermesi içinde çalışmalarda bulunulmasını istemiştir (Arslan, 2013: 131). DP, mümkün olduğunca çok sayıda vatandaşı kendi yanlarına çekmeyi isteyerek bu şekilde güçlenebileceğini düşünmüştür. Dikkat çekici olan durum ise, muhalefetten kendisine katılmak isteyen kişilere bile olumlu bir yaklaşım sergilenmesi olmuştur.

İktidar ile muhalefet arasındaki gerginlikler devam ederken 14 Temmuz 1958’de “Irak İhtilali” yaşanmıştır. İhtilalin sebebi, Nuri Sait Paşa başta olmak üzere 1952’den

beri iktidara gelmiş olan hükümetlerin ülkedeki istikrarı sağlayamaması üzerine zayıflamaya başlamasıdır. İhtilalin ideolojik temeli, sosyalist ve milliyetçi akımlara dayanmıştır. Akımlardan etkilenen Zırhlı Birlikler Kumandanı General Abdülkerim Kasım önderliğindeki “Hür Subaylar Hareketi”ne üye olan birlikler İngilizlerle iş birliği yaptığı söylenen Kral II.Faysal’ı önce tevkif etmişler ardından onu ve Velihaht Abdullah ile Başbakan Nuri Sait’i öldürmüşlerdir. Sonrasında krallığı kaldırıp Cumhuriyet’i ilan etmişlerdir (Yiğit, 2021: 484).

Irak’taki devrim, Türkiye’deki iktidar muhalefet ilişkilerini de etkilemiştir. CHP ve muhalif basın Irak Darbesi’nden dolayı cesaretlenmiş ve Başbakan Menderes’in diktatörlüğe doğru gittiğini ve Irak Başbakanı gibi devrilmesi gerektiği yönünde propagandalarda bulunmuştur (Tuna, 2019: 625). Demokrat Parti Meclis Grubu ise CHP’yi iktidara, meclise ve millete saldırmakla suçlayan bir bildiri yayınlamıştır. Bildiriye yayınlayan Meclis Grubu, meclis çalışmalarını başlattığında CHP’nin faaliyetlerini incelemeyi ve gerekli gördüğü durumda da önlem alabilmeyi kararlaştırmıştır (Ahmad, 1992: 74). Muhalefetin Irak’ta gerçekleştirilen devrimi destekler şeklinde propaganda yapması, DP iktidarının muhalefete yönelik yeni tedbirler getirmesine neden olacaktır.

Başbakan Menderes, Ağustos 1958’de partilerin ocak ve bucak teşkilatlarını kaldırmayı planlamıştır. Bu şekilde toplumun büyük bir bölümü siyaset dışında bırakılmak istenmiştir (Kartal, 2021: 1366). DP iktidarının sert politika izlemesiyle muhalefet partilerinin çalışma koşulları zorlaşmıştır. Bu durumdan ötürü muhalefet partileri, 7 Ekim 1958’den itibaren güç birliği yapmak amacıyla görüşmelere başlamıştır. İlk olarak 16 Ekim 1958’de Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmiş ve “Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi” ismini almıştır. Bir süre geçmesinin ardından Hürriyet Partisi, CHP’ye katılma kararı vermiştir (Akıncı, 2021: 293). Muhalefet partileri, iktidarın gün geçtikçe takındığı sert tutumlara karşı çareyi birleşmekte bulmuştur.

Muhalefet partilerinin Güç Birliği’nin oluşumu ve Güç Birliği ocaklarının kurulması, iktidar partisini de harekete geçirmiştir. Menderes, Güç Birliği’ne karşı halkın desteğini almak amacıyla yurt gezilerine çıkmıştır (İnce Erdoğan, 2019: 1915). DP, muhalefet cephesi kurulması için yapılan girişimlere tepki olarak “Vatan Cephesi”ni gündeme getirmiştir. Başbakan Menderes, ilk defa Manisa İl Kongresi’nde “Vatan

Cephesi”nden bahsetmiştir (Albayrak, 2004: 522). Menderes’in konuşmasından sonra siyasete uzak olan vatandaşları ve vatanın menfaatlerinin DP’nin iktidarında sağlanacağına inanmış kimseleri bir çatı altında toplamayı düşünen Vatan Cephesi, ilk ocağını İstanbul’da açmış ardından yurdun çeşitli yerlerinde şubeleri açılmıştır (Alpaslan ve Göktürk, 2020: 646). İllerden köylere kadar her yerde DP’lilerin önderliğinde iktidara destek sağlamak, aldığı kararların doğru olduğunu kamuoyuna anlatmak için Vatan Cephesi örgütleri kurulmuştur (Aslan, 2014: 97-98).

Demokrat Parti iktidarı 1957 seçimlerinde oy kaybına uğramış bu sebeple partiye güç sağlayabilmek amacıyla cepheleşme yoluna gitmiştir. Fakat Vatan Cephesi’nin hukuki vasfı bulunmamış herhangi bir parti, cemiyet veya dernek olarak oluşturulmamış yalnızca tabeladan ibaret kalmıştır. DP’nin il, ilçe ve bucak teşkilatlarından sonra gelen ocaklarında insanlara vatan algısı verilerek DP’ye katılımları sağlanmıştır (Akıncı, 2021: 296). DP, Vatan Cephesi’nin propaganda aracı olarak radyoyu kullanmış, haber saatlerinden önce Vatan Cephesi’ne katılan kişilerin isimlerine ve mensup olduğu yerlerin listelerine yer vermiştir. Bu yayınlar zamanla bıktırıcı duruma gelmiş ve vatandaşların çoğu radyolarını kapatmaya başlamıştır (Albayrak, 2004: 523). Bu yayınlar, muhalefet partilerinin de eleştirilerine neden olmuştur. Çünkü, radyoya üye olduğu açıklanan kişilerin bir kısmı gerçek kişiler değil iken bazılarının ise, cepheye üye olduklarından habersiz oldukları görülmüştür (Akıncı, 2021: 297). Çoğu yerde radyo yayınlarının yanında iktidarı ilgilendiren olumlu haberlerin bulunduğu “Vatan Cephesi” isminde propaganda gazeteleri de yayınlanmıştır (Albayrak, 2004: 523). Vatan Cephesi’nin ülke genelindeki çalışmaları iktidarın istediği gibi çok sayıda taraftar toplamasına yardımcı olmuştur.

1958 yılının sonlarına yaklaşıırken Menderes, muhalefetin DP’den yüz çevirdiğiyle alakalı iddialarını karşılamak için Vatan Cephesi’ni kurduklarını belirtmiştir. Menderes’e göre muhalefet “Nifak Cephesi” idi. Fakat DP, Vatan Cephesine katılım sağlamaları için devlete ait olan idare ve kuruluşlarda personellerine baskı yoluyla vatan cephesine kaydetmiş ve bu kayıtları radyodan ilan etmiştir (Çizmeli, 2010: 657). DP’nin Vatan Cephesi’ne katılımı arttırmak için baskıyla kayıt yaptırması, memurların düşüncelerini önemsemediği göstermiştir.

Muhalefet partilerinin “Güç Birliği” oluşturmaları, iktidar ile muhalefet arasında bulunan siyasi m¼cadelenin gittikçe sertleşmesine neden olmuştur. CHP lideri İşmet İnön¼, iktidarın muhalefete yönelik baskı yaptığını ve kendilerine hořgör¼s¼z olduğunu belirtirken Başbakan Menderes, CHP lideri İşmet İnön¼’n¼n halkı iktidara yönelik kışkırttığını söyleyerek ortamı gerdiği şeklinde suçlamalarda bulunmuştur. “G¼ç Birliği” ve “Vatan Cephesi” oluşumları, DP ile muhalefet arasındaki ilişkilerde gerginliği arttırmasının yanında vatandaşlar arasındaki kutuplaşmaları da arttırmıştır. 12-15 Ocak 1959 ‘da 14.CHP Kurultayı toplanmıştır. Burada İnön¼, milletin ekonomik durumunun iyi olmadığını, iktidarın muhalefeti yıpratmak için çalıştığını söylemiştir. İşmet İnön¼’n¼n konuşmasından sonra, iktidara yönelik siyasi bir ¼ltimatom niteliği g¼steren “İlk Hedefler Beyannamesi” kabul edilmiştir. Beynamede; “hukuk devleti, sosyal adalet ve emniyet esaslarına uygun olarak Anayasa’nın değiştirilmesi, Y¼ksek Yargıçlar Kurulu’nun oluşturulması, b¼t¼n antidemokratik kanunların, usullerin, zihniyet ve uygulamaların kaldırılması, seçim g¼venliđinin sağlanması, basın ¼zg¼rl¼đ¼n¼n Anayasa g¼vencesine bağlanması ve ¼niversite ¼zerkliđinin eksiksiz sağlanması” konuları yer almıştır (Afşar, 2021: 92-93).

Meclisin içinde ve dışında olayların artış yaşandığı bu d¼nemde Kıbrıs meselesi g¼ndeme gelmiştir. Kıbrıs meselesinde taraflar, bağımsız bir cumhuriyet kurulması kararı vermişlerdir. İlk ¼nce T¼rk ve Yunan H¼k¼metleri 11 şubat 1959’da Z¼rih’te anlaşma imzalamış, bir hafta sonra ise Londra’da g¼r¼ř¼p esas antlaşmanın imzalanmasını kararlaştırmışlardır (Arslan, ağrıcı ve Albayrak: 2020: 121). Başbakan Menderes, Kıbrıs ile ilgili anlaşmayı imzalamak için Londra’ya giderken uçağı d¼řm¼řt¼r. Menderes kazadan hafif yaralarla kurtulmuş ve Londra Antlaşmasını imzalamıştır. Başbakan’ın kazası sonrasında, halkın endişelendiği g¼r¼lm¼řt¼r. Başbakan Menderes Ankara’ya geldiğinde, aralarında İnön¼’n¼n de bulunduğu muazzam bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. İnön¼, Menderes’e geçmiş olsun demiş ve el sıkışmışlardır. Aynı zamanda bu ikilinin son el sıkışmaları olmuştur (Aslan, 2014: 99-100). Başbakan’ın kazası sonrasında, iktidar muhalefet ilişkilerinde ılımlı bir hava yaşanmış ancak bu d¼nemden sonra ilişkiler tekrar bozulmuştur.

2. DIş D¼NYADAKİ GELİşMELER VE 1957 SEÇİMLERİ

1958 g¼z¼nde iktidar daha baskıcı bir tutum benimsemeye başlamıştır. Bu duruma iktisadi bunalımdan dolayı alınan istikrar ¼nlemleri, ağır deval¼asyonun fiyatları

yükseltmesiyle halkın zor durumda kalması ve 1957 seçimlerinde uygulanan çoğunluk sistemine rağmen CHP'nin yükselişe geçerek meclise kalabalık bir grup sokabilmeyi başarması neden olmuştur. Bu durumlara göre sonraki seçimleri CHP kazanacaktır. Fakat Menderes ve çevresi iktidarı kaybetmek istememişlerdir. Bu sıralarda baskı şiddetini arttırmalarına vesile olan dış politikada iki önemli olay yaşanmıştır. Olaylardan biri, 14 Temmuz 1958'de yaşanan "Irak Devrimi" olmuştur. İktidar, Orta Doğu devletleriyle yakın ilişkilerde bulunmak istemiştir. Yakın ilişkiler kurulmasıyla zamanla Türkiye'nin bölgede önder devlet haline gelmesi istenirken NATO, ABD ve Soğuk Savaş'taki tutumdan da ödün verilmek istenmemiştir. Oysa ki demokratik-ulusçu Arapların en önemli sorunu Filistin Sorunu'dur. İsrail'in en büyük müttefiki ve destekçisi ABD ve Batı Avrupa ülkeleri oluşturduğuna bakıldığında, Türkiye'nin ABD ve NATO ittifakından vazgeçmeden Araplarla yakınlık kurması imkansızdır. Diğer Araplar ise, saltanatla yönetilen feodal ülkelerdir. Filistin onlar içinde önemlidir fakat düzenlerini yıkmalarına neden olacak cumhuriyetçi demokratik-ulusçu hareketlerden korunmak daha önemlidir. ABD ve Batı Avrupa'yla ilişki kurmak için daha hazır konumdadır. Sonuçta, Batı'nın içinde bulunan Türkiye, Pakistan, İran ve Irak "komünizme karşı" Bağdat Paktı'nı kurmuştur. İngiltere paktın üyesi iken ABD dışarıdan destek vermiştir (Akşin, 2013: 218-219).

14 Temmuz 1958'de Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nde yapılacak olan Bağdat Paktı Zirve toplantısı için Irak Kralı, İran Şahı ve Pakistan Cumhurbaşkanı yanlarındaki heyetlerle birlikte İstanbul'a geleceklerdi. Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu heyetleri karşılamak amacıyla Yeşilköy'e gelmişlerdi. İstanbul'a ilk gelecek olan Irak Kralı Faysal ve heyetiydi. Heyette Irak Kralı Faysal, Prens Abdülillah ve Başbakan Nuri Sait Paşa yer alacaktı (Akıncı, 2021: 288). Irak Kralı Faysal ve Başbakan Nuri Sait, Bağdat Paktı toplantısına katılmak için sabah yola çıktıkları esnada bir ayaklanma çıktı ve ikisi de öldürüldü. Ardından Irak'ta cumhuriyet ilan edildi (Eroğul, 2003: 222). Türkiye'deki ilgililer Bağdat Havaalanı'ndan 08.30'da kalkacak olan uçağın saat 09.00'u göstermesine rağmen kalkış haberini almamıştı. Bayar, Menderes ve Zorlu havaalanında beklerken Bağdat'tan 06.30'da kalkan Irak Havayolları uçağı Yeşilköy'e iniş yapmış ve uçağın pilotu Irak'ta darbe yapıldığını söylemişti. Buna benzer bir haber Dış İşleri Bakanlığına da gelmişti fakat Kral Faysal'ın ve Başbakan Nuri Sait'in durumları hakkında bilgi verilmemiş ve Irak'tan herhangi bir haber gelmemişti.

Bu durum üzerine hükümet Bağdat Paktı zirvesini Ankara'ya almıştı (Akıncı, 2021: 288-289). Irak'ta yaşanan devrim kimsenin beklediği bir durum değildi. Ülkede yaşanan olaylar üzerine, ülkede tam bir kaos ortamı oluşmuştu.

Darbenin ardından Türk ordusu Irak ve Suriye'deki sınırlarda alarma geçirilmiştir. Ayrıca Başbakan Menderes'in Irak'a karşı bir askeri müdahale düşündüğü ancak ABD tarafından bu düşünceden vazgeçirildiği iddia edilmiştir. Lübnan ve Ürdün'ün başvuru yapması üzerine ABD Askeri Birlikleri Lübnan'a, İngiliz Askeri Birlikleri ise Ürdün'e gönderilmiştir. Lübnan'a yapılmış olan askeri müdahalede ABD, İncirlik Üssünden faydalanmıştır (Akşın, 2013: 219). Irak Devrimi, Türkiye'nin Ortadoğu'daki izlediği politikayı oldukça etkilemiştir. İlk olarak Bağdat Paktı'nın Bağdat'sız kalacağı görülmüştür. Bağdat Paktı'nın tek Arap ülkesi ve Türkiye'nin somut anlamdaki tek Arap müttefikini oluşturan Irak kaybedilmiştir (Matıç, 2017: 240). Irak'ta yaşanan olaylardan dolayı, Türkiye'nin Orta Doğu politikası değişmiştir.

Devrimin üzerinden iki hafta geçtikten sonra Bağdat Paktı üyeleri yeni durumu görmek için Amerika'nın da katılımıyla beraber İngiltere'de toplanmışlar ve toplantı sonunda Londra Deklarasyonu'nu yayınlamışlardır. Deklarasyon'da yer alan "Birleşik Amerika, dünya sulhunun yararına, kongrenin tanıdığı yetkiye uygun olarak, bu tebliği yayınlayan devletlerle güvenlik ve savunma mevzuunda iş birliği yapmayı kabul etmektedir ve bu iş birliğine vücut verecek antlaşmalar, hemen hazırlanacaktır." Devrim DP yöneticilerinin gözünü karartmasına sebep olmuş ve Türkiye'nin güvenliği bakımından kötü sonuçlar doğurmuştur (Eroğul, 2003: 222-223). Londra Deklarasyonu'nun sonunda ne oldukları, neleri içerdikleri bilinmeyen fakat özellikle Türkiye'de Amerika'ya, hiçbir Türk makamının kontrol edemeyecek olduğu üsler ve tesisler ve bunların istenilen zamanda ve istenilen istikamette kullanılabilme yetkileri verilen, Amerikalılara yargı hak ve ayrıcalıklar tanıyacak olan ikili anlaşmalar burada bulunan anlaşmalardır. Özetle DP iktidarı döneminde Türkiye, bu ikili anlaşmaların mahiyetleri ve sonuçları belli olmayan siyasi ve askeri kontrol altına girmiştir (Aydemir, 1968: 328).

Irak Devrimi'nin ardından Türkiye'deki Ulus gazetesi darbeye ait fotoğraflara ve yazılara yer vermiştir. Bu duruma DP iktidarı oldukça kızmış ve Ulus gazetesine darbe şakşakçılığı yaptığı yönünde suçlamalarda bulunmuştur. DP Meclis Toplantısı'nda

CHP'nin ihtilal yapma amacının oluşması durumunda, CHP'nin kapatılacağı yönünde konuşulmuştur. Meclis Grubu'nda bir komisyon oluşturulması ve bu konunun araştırılmasını istemişlerdir. Komisyonun oluşturulması ileride kurulacak Tahkikat Komisyonu'nun düşünsel temelini oluşturmuştur (Akıncı, 2021: 289).

Başbakan Menderes 6 Eylül 1958'de Balıkesir DP Kongresi'ndeki konuşmasında, ülkede muhalefetin yaptığı propagandanın halkın kafasını karıştırdığını söylemiştir. İlk kez doğrudan muhalefeti, halkı Irak'ta yaşananları örnek almasına, zor kullanarak hükümeti devirmeye kışkırttığı yönünde iddialarda bulunmuş ve idam sehpalardan bahsetmiştir. CHP Genel Başkanı İnönü ise, 7 Eylül 1958'de Başbakan'ın bu konuşmasıyla ilgili basın toplantısı düzenleyerek Menderes'in bahsettiği gibi ülkede huzur sorunu vardır. Bu huzur ortamı yalnızca demokratik bir ortamda sağlanabilir. İdaredeki partizan zihniyetin son bulmasını, basın hürriyeti, seçim emniyeti ve adaletin sağlanmasını aksi takdirde iç huzurun ülkede sağlanamayacağını söylemiştir. Ayrıca bir ihtilal girişiminin felaket ve istibdat getireceğini söylerken İnönü'ye göre ülkede iftira ve tehditten korkan siyaset adamı olmadığını ve “sehpalar kurulursa nasıl işleyeceğini kimse bilemez” demiştir (Çelebi, 2017: 51-52). Bu konuşmalardan sonra ülkede darbe söylemleri artmıştır.

Irak Darbesi ve Lübnan müdahalesine kadar muhalefet, Başbakan Menderes'in Orta Doğu politikasını destekleme eğilimi gösterirken Lübnan Müdahalesinde İncirlik Üssü'nün ABD tarafından kullanılması, ilk kez DP hükümetinin dış politikasının eleştirilmesine yol açmıştır (Bakır, 2022: 218). 1958 yılında dış dinamiklerde yaşanan olayların iç politikaya etkileri, iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur. Özellikle Irak'ta yaşanan darbe üzerine Başbakan Menderes'in endişeleri artmış bu sebeple muhalefete karşı önlemler alınmıştır. DP, 1950'de iktidar olduktan sonra farklı zamanlarda iktidarlarına yönelik darbe yapılacağı söylentileri üzerine muhalefete karşı sert tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda DP Meclis Grubu toplanmış ve muhalefetin son dönemlerdeki söylemleri üzerine önerge hazırlamıştır. Önergede, CHP'nin tahrik edici faaliyetlerde bulduklarını ve bunun için etkili tedbirler alınacağı belirtilmiştir. İktidar muhalefet ilişkilerinin gün geçtikçe çıkmaza sürüklenmesi ve iktidarın sert politikalar izlemesiyle muhalefetin çalışma koşulları zorlaşmıştır (Afşar, 2021: 91-92).

Irak Devrimi, Türkiye'nin hem dış politikasını hem de iç politikasını etkilemiştir. Türkiye'nin yanı başındaki bir ülkede darbe olayının yaşanması, DP iktidarını oldukça korkutmuştur. Çünkü Demokrat Parti iktidara geldiğinden itibaren hep bir darbe korkusu yaşamıştır. CHP'nin kendilerini iktidardan indirebilmek için darbe hazırlığı yaptığını zaman zaman dile getirmişlerdir. Irak Darbesi'nin yaşanması üzerine, muhalefetin ve basının darbeyi savunur tarzda açıklamalarda bulunması iktidarın darbe korkusunun daha da artmasına sebep olmuştur.

DP iktidarının muhalefete karşı baskılarını artırmasında etkili olan dış dünyadaki gelişmelerden biri de, Fransa'da yaşananlardır. Fransa, II.Dünya Savaşı esnasında Almanlara karşı direnirken önderliği üstlenen De Gaulle, 31 Mayıs 1958'de başbakan olmuştur. Gaulle, gelenekselleşmiş parlamenter düzeni kaldıran, yarı-başkanlık sistemini getiren V. Cumhuriyet Anayasası'nı yürürlüğe getirmiştir. Gaulle, savaştaki karizmatik önder durumundan yararlanmış ve bir nevi "demokratik diktatör" olmuştur. Bu gelişmeleri örnek almak isteyen Başbakan Menderes, Gaulle'ün hangi koşullar altında iktidara geldiğini görmemekte ısrar etmiştir. Fransa'nın bir parçası durumunda bulunan Cezayir'de 1954'ten beri iç savaş yaşanmış ve çok sayıda insan ölmüştür. II.Dünya Savaşı'nda Fransa'yı kurtaran Gaulle, bu büyük sorunu çözmek amacıyla görevlendirilmiştir. Oysaki Türkiye'de bu şekilde bir sorun olmamış ve kurtarıcıya da ihtiyaç bulunmamıştır (Akşin, 2013: 219-220).

3. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINI SARSAN OLAYLAR

Muhalefet Cephesi'nde birlik sağlanıp iktidar tarafından da Vatan Cephesi'nin kurulmasının ardından Mecliste yapılan çalışmalarda bir istikrarsızlık yaşanmıştır. Bu sebeple Meclis düzenli toplanamamasının yanında toplandığı zamanlarda ise, toplantılar ya kısa sürmüş ya da DP ile muhalefet arasında şiddetli kavgalar görülmüştür (Albayrak, 2004: 523). Ülkenin yasama organı olan Mecliste, ortak kararlar alınamaması ve şiddetli kavgaların yaşanması ülkenin idaresinde büyük sorunlar olduğunu ve bu sorunların acilen çözülmesini gerekli kılmıştır.

1959 yılında DP iktidarı ile muhalefet arasındaki siyasi tansiyonun yükselmesi tarafların birbirlerine suçlamalarda bulunmasını artırmıştır. TBMM'de 21 milletvekili için ara seçim yapılacağına yönelik beklentilerin ortaya çıkmasıyla İnönü, iktidarın baskıcı uygulamalarını halka anlatmak amacıyla Trakya ve Ege Bölgelerine, "Bahar

Taarruzu” adında gezilere çıkma kararı almıştır. Uşak-Salihli-Manisa-Turgutlu-Kemalpaşa ve Belkahve üzerinden İzmir’e kadar devam edecek olan ilk geziye “Ege Taarruzu” ismi verilmiştir (Karayaman, 2010: 21). İnönü Ege seyahatinde ilk olarak Uşak’a gitmiş ve burada kısa bir konuşma yapmıştır. Fakat çıkan karışıklıklar, yapılan kısa konuşmalarla orantılı olmamıştır. Şehirlerden ve köylerden gelmiş olan DP üyeleri, hareket halinde olmuşlardır. Uşak DP İlçe Merkezi’nden atılmış olan bir bardak oradan geçen CHP’lilerin içinde bulunan bir gazeteciyi yaralamış ve taraflar arasında bulunan gerginliği artırmıştır. Ardından İnönü’nün Büyük Taarruz’da çalışıp Yunan Başkumandanı’nı esir aldığı eve gitmesine izin verilmemiştir. Nihayetinde İnönü bir evde o gece misafir edilmiştir (Aydemir, 1968: 381-382). Ertesi gün istasyona gitmek amacıyla evden çıkan İnönü, yolda DP’li bir grup tarafından rahatsız edilmiş fakat İnönü bunlara aldırış etmemiştir. İstasyona gelip trene gittiği esnada, DP’li gruptan atılan bir taş İnönü’ye isabet etmiş ve kalabalıkta yaşanan itiş kalkıştan ötürü İnönü yere düşmüş olsa da ayağa kalkarak trene binmiştir (Akıncı, 2021: 313). Uşak’ta siyasi tansiyonun yükselme sebebi, İnönü’nün gezisine Uşak’tan başlamasının yanında, ülke genelinin aksine, Uşak’ta CHP’nin DP’den daha fazla oy almış olması etkili olmuştur (Karayaman, 2010: 22). İkinci durak, Manisa olarak belirlenmiştir. İnönü burada oldukça sert bir konuşma yaparak yılmayacağını anlatmak istemiştir. Manisa’dan sonra İzmir’e hareket edilmiştir (Akıncı, 2021: 313). CHP’lilerin İzmir’de yapacağı etkinliklerin hepsi engellenmiştir. Ayrıca DP’li partizanlar Demokrat İzmir gazetesini yıkmışlardır (Akşin, 2013: 221). DP’yi savunan vatandaşların da İnönü’ye karşı tavır aldıkları görülmüştür.

Başbakan Menderes, 4 Mayıs’ta İnönü’nün İstanbul’a geleceğini öğrenmiş ve DP İl Başkanı Kemal Aygün’ü çağırarak şunları söylemiştir. “4.5.1959 günü CHP’liler bütün kuvvetleriyle İnönü’ye muazzam karşılama merasimi yapacaklarına göre biz parti olarak seyirci mi kalacağız? Siz de teşkilata söyleyin İstanbul’da yalnız kendilerinin değil, DP’lilerin de olduğunu gösterelim” şeklinde emir vermiştir. Kemal Aygün Uşak’ta yaşanan olayların etkisiyle beraber Vali Ethem Yetkiner’le beraber Celal Bayar’a gitmiş ve Menderes’in emrinin yerine getirilmemesi için aracılık etmesini rica etmiş ancak olumsuz cevap almıştır. Ayrıca Ethem Yetkiner, İçişleri Bakanı’nı Ankara’dan arayıp korkusunu belirtmişse de İçişleri Bakanı Başbakan’a karşı çıkmak istememiş ve Yetkiner’i dinlememiştir. Ardından DP İstanbul İl Örgütüne haber verilmiş ve İnönü’nün protesto edilmesi için planlar yapılmıştır. Birçok fabrikadan ve ilçelerden toplanan

kişilerle beraber yaklaşık olarak 10.000 kişi Topkapı'ya yerleştirilmiştir (Çizmeli, 2010: 712-713). İnönü İzmir'den İstanbul'a geldiğinde, otomobili Topkapı'da bazı gruplar tarafından saldırıya uğramıştır. Polislerin olaya müdahale etmediği görülürken vazifeli olmayan bir Binbaşı, yakınında bulunan bir grup askeri harekete geçirip saldırgan kişileri dağıttırıştır. İktidar yaşanan bu olayları takip ve tahkiklere girişmemiş ve olaylarla ilgili olarak neşir yasağı getirmiştir (Aydemir, 1968: 383-384). DP Meclis Grubu bildiri yayınlamış ve muhalefet için daha etkili önlemlerin alınması amacıyla “Tedbirler Komisyonunu” faaliyete geçirme gereği duymuştur. Bunun üzerine muhalefet ve muhalefet taraftarı basın, DP iktidarına yönelik eleştirilerin dozunu arttırmıştır. CHP Uşak, Turgutlu, Akhisar, İzmir ve İstanbul'da yaşanan olaylarla ilgili Başbakan ve İçişleri Bakanı hakkında Mecliste soruşturma açılması için bir önerge vermiş ancak bu önerge reddedilmiştir (Akıncı, 2021: 320). DP'nin istekleri yerine getirilmiş ancak muhalefetin istekleri önemsenmeyip, verdikleri önergeler çoğu zaman reddedilmiştir.

Uşak ve Topkapı Olayları'nın benzer örneği, Çanakkale Geyikli 'de görülmüştür. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve yanındaki kişiler, CHP'nin kuruluşunun 36.yıl dönümü nedeniyle Çanakkale ve etrafındaki parti örgütlerini ziyaret etmek istemiş ve valiliğe başvurmuştur (Oflaz, 2022: 95). Gülek ve yanındakiler, Çanakkale'nin Ezine İlçesi'nin Geyikli bucağına gitmişlerdir. Burada DP'lilerin protestolarıyla karşılaşmışlar ve olaylar çıkmıştır. Olayları Jandarma'nın önleyememesi veya önlemek istememesi, eleştirilere neden olmuştur. Gülek ve yanındakilerin Çanakkale'ye dönüşleri esnasında, DP'lilerin iskelede protesto yapması üzerine, CHP'li heyet İmroz Adası'na dönmek zorunda kalmıştır. Bu olayları araştırmak için CHP, milletvekillerinden oluşan bir soruşturma heyetini bölgeye gönderme kararı almış fakat heyetin Geyikli 'ye gitmesi engellenmiştir. Olaylara da yayın yasağı getirilmiştir (Akıncı, 2021: 320).

Demokrat Parti iktidarı ile muhalefet arasında 1960 yılında da bazı olaylar yaşanmıştır. Şubat 1960'ta Yeşilhisar'da, CHP ilçe başkanı ile DP'li belediye başkanı arasında silah çekme olayı olmuş ve mart ayında bu olayın davasına bakılmasına karar verilmiştir. Kayseri Valisi'nin Tebliği'ne göre, CHP'lilerin bu münasebetle olaylar çıkardığı ve kendilerini engellemek isteyen zabıta kuvvetlerine saldırdıkları belirtilmiştir. CHP ise, kendi açısından olayları soruşturmak istemiştir. Bu sebeple İnönü, olayları incelemek ve Kayseri İl Kongresi'ne katılmak maksadıyla Kayseri'ye gitme kararı almış ancak yola çıkacağı gün Kayseri Valisi'nden bir telgraf almıştır (Eroğul, 2003: 238).

Telgrafta, Kayseri’de ortamın gergin olduğunu ve CHP Kongresi’ni de menettiğini söylemiştir. İnönü kongrenin men edilmesine bir şey söylememiştir ama bir vatandaş olarak seyahatinin men edilemeyeceğini düşünerek Ankara’dan trene binmiş ve Kayseri yakınlarında bulunan Himmetdede İstasyonu’na kadar sorunsuz gitmiştir. Bu istasyona geldiğinde tren durdurulmuş ve İnönü’nün bulunduğu vagonla, halkın arasına emniyet perdesi çekildiği görülmüştür. Ayrıca Valinin bildirdiği emir şu şekildedir: “Kayseri’ye giremezsin. Geriye Ankara’ya dönün! (Aydemir, 1968: 395-396). İnönü bu sözlere karşı diretmiş ve Kayseri’ye ulaşmıştır. Ardından Yeşilhisar’a gitmesine izin verilmemiş olsa da İnönü’nün diretmesiyle, CHP’liler yola çıkmıştır. Yolda askeri kuvvetlerin barikat kurduğu görülmüş ancak asker İnönü’ye karşı çıkmamış ve İnönü barikatı aşmıştır (Eroğul, 2003: 238-239). İncesu’da bir süre beklemelerinin ardından CHP Heyeti, Ankara yolunun da açık olduğunun öğrenilmesiyle yola çıkmıştır. Yeşilhisar olayları karşısında DP iktidarı, İnönü’yü komitacılık yapmakla ve halkı kışkırtmakla suçlarken İnönü ise, en geç normal seçim tarihi olan 27 Ekim 1961’de seçimlerin yapılmaması halinde “hükümetin gayri meşru olacağını bizzat kendisinin halka ilan edeceğini” belirtmiştir (Yıldırım, 2019: 204). DP tarafından türlü engellemeler çıkarılmasına rağmen, İnönü kararlı duruşundan vazgeçmemiştir.

Demokrat Parti İktidarı, muhalefetin Uşak, Manisa, İzmir, Topkapı, Geyikli ve Kayseri Yeşilhisar’a gittikleri zamanlarda muhalefeti zor durumda bırakan olaylar çıkarmışlardır. Olaylara halk da katılmıştır. Polisin ve Jandarmanın olaylara müdahale etmemiş olması, Demokrat Parti iktidarının bu olayları kasıtlı çıkardıkları yönündeki iddiaların doğruluk payının yüksek olduğunu göstermiştir.

Kayseri Olaylarının ardından DP Meclis Grubu, bu olaylar sonrasında da yeni olayların yaşanabileceği endişesi üzerine, TBMM’deki üyelerinin de bulunacağı bir “Tahkikat Komisyonu” konusunu gündeme getirmiştir (Albayrak, 2004: 530). Menderes konuşmasında; “Memleket idare edilemez hale geliyor efendiler, memleket idare edilemez hale geliyor!” demiştir. Toplantıda yapılan şikayetlerin hepsi iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır: CHP ve Basın! CHP ve Basın bu şekilde hareket etmeye devam ederse, memleketin idare edilmesinin zor olduğu ve bu duruma bir çare bulunması gerektiği düşünülmüş ve bulunan çare ise, Tahkikat Komisyonu kurulmalıdır (Aydemir, 1968: 399-400).

DP Meclis Grubu, 12 Nisan'da olağanüstü toplanmış ve CHP hakkında meclis tahkikatı açılmasını istemiştir. Oldukça gergin olan ortamda bu şekilde bir kararın alınması, muhalefetin tasfiyesi yoluna gidildiğini göstermiştir (Eroğul, 2003: 241). DP Grubu'nun yayımlanmış olduğu bildiri, CHP'yi "silahlı ve tertipli ayaklanmalar hazırlamakla" suçlarken bazı basın organlarını da çarpıtılmış haberler yoluyla muhalefeti desteklemekle suçlamıştır. Ardından bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulacağı kararının alındığı açıklanmıştır (Akşin, 2013: 221). DP Grubu, 15 Nisan'daki toplantısında hazırlanan önergeyi kabul etmiştir. Önergede, CHP'nin iktidara gelmek için seçim dışı yollara saparak hücre örgütleri kurmuş olduğu, silahlandıkları ve isyan hazırlıkları yaptıkları iddia edilmiş ve bu iddiaların araştırılması için 15 kişilik komisyon oluşturulması istenmiştir. Bu önergeye karşı CHP de, Başbakan Menderes hakkında meclis tahkikatı açılmasını ve yüce divana sevk edilmesini isteyen bir önerge hazırlamıştır. CHP'nin iddiaları; partizan idare, insan haklarının çiğnenmesi, basına baskı vb. konularını içermiş ancak önerge dikkate alınmamıştır (Eroğul, 2003: 241-242). DP iktidarı, elinde hiçbir delil yokken muhalefete karşı ağır suçlamalarda bulunmuş ve muhalefetin araştırılmasına karar vermiştir.

Demokrat Parti'nin Tahkikat Komisyonu kurulması için verdiği önerge TBMM'de kabul edilmiştir. Tüm üyeleri DP'lilerden oluşan 15 kişilik komisyon ilk iş olarak 3 şeyi yasaklamıştır. Siyasi partilerin tüm etkinlikleri (yalnızca CHP'nin etkinlikleri soruşturulacaktır.), komisyonun etkinlikleriyle alakalı olan yayınlar, Meclis'te komisyonla ilgili olan görüşmeler ve bu konu hakkındaki yayınlar yasaklanmıştır. İnönü bu yasaklar üzerine mecliste iki konuşma yapmıştır. Kendilerinin ihtilalden gelerek demokrasiye geçmiş olduklarını, ihtilal yapmalarının imkansız olduğunu, Tahkikat Komisyonu'nun gayrimeşru bir komisyon olduğunu, meclisin üzerinde bir baskı düzeni getireceğini ve oluşan bu durumun kendi partilerinden kaynaklanmayan bir ihtilale yol açacağını belirtmiştir (Akşin, 2013: 221-222. İnönü, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının yanlış olduğunu anlatmaya çalışmış ancak DP iktidarı bunu kabul etmemiştir.

Tahkikat Komisyonu istediği kararları almakta ve iktidarın bütün araçlarından yararlanmakta özgür olmuştur. Komisyonun aldığı kararlara uyulmadığı takdirde bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası alınacağı öngörülmüş ve alınan kararlar itirazın kabul olmayacağı niteliklerle ayarlanmıştır. Tahkikat Komisyonu'nun sahip olduğu yetkileri

içeren kanunun kabulüyle beraber yasama, yürütme ve yargı organlarının sahip olduğu görevler komisyonun iradesine verilmiştir (Demir, 2019: 58). 27 Nisan’da ise, Tahkikat Komisyonu’na oldukça geniş yetkiler veren “Salahiyetler Kanunu” kabul edilmiştir (Topçu, 2021: 1676). İktidar, bu kanunu kabul etmekle meclisin ilk yıllarında benimsediği meclis hükümeti sistemi anlayışını geri getirmiştir. O zamanlar, ülke içerideki ve dışarıdaki düşmanlarla mücadele içinde olduğu için meclis yasama, yürütme ve yargı gücünü elinde tutmuştur. Ancak demokrasiye geçişten sonra, böyle bir kanun getirmekle zor bir döneme girilmiştir (Oflaz, 2022: 104-105).

İnönü’nün hükümetin orduya, hakimlere ve memurlara güvensizlik anlamını kasteden yasanın çıkarılmasına karşı gelen uyarı niteliğindeki sözleri tutanaklardan çıkarılarak meclis toplantılarına 12 oturum katılmama cezası verilmiştir. Buna karşılık olarak gençler, meydanlara çıkmıştır. Usulsüz ve gerekçe gösterilmeden sürgün edilen hakimlerle yargıyı, Dokuz Subay Olayı ve Başbakan Menderes’in “battalgazi ordusu”, “biz istersek orduyu yedeksubaylarla da idare ederiz” şeklinde söylediği sözlerle orduyu karşısına almış olan iktidar için üniversite öğrencileri de susturulması istenilen hedef olmuştur (Akgün, 2009: 417-418).

Demokrat Parti iktidarı, muhalefeti etkisi altına alabilmek için antidemokratik kanunlar başta olmak üzere birçok yola başvurmuştur. Özellikle 1959 ve 1960 yıllarında, Başbakan Menderes’in valiler aracılığıyla İnönü’nün ve partisinin gezilerinde halktan ve DP’lilerden oluşan kişiler tarafından protesto düzenlenmeleri, İnönü’nün tartaklanması ve yaralanması, CHP taraftarı basın mensuplarının zarar görmesi demokrasiden sapma yoluna gidildiğini göstermiştir.

Demokrat Partili milletvekillerinden Tahkikat Komisyonu’nun oluşturularak muhalefetin ve basının faaliyetlerinin engellenmesi demokrasiye aykırı olmuştur. Çünkü, ülkede TBMM’nin görevi olan işler sonradan oluşturulan bir komisyona devredilmiştir. Komisyonun kendisinin kurulması demokrasiye aykırılık teşkil ederken aynı zamanda önemli görevler yüklenmesi ülkenin yönetiminde önemli problemleri beraberinde getirmiştir.

4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ SONU GELİYOR

Nisan 1960’ta Demokrat Parti iktidarı ile muhalefet arasında devam eden gerginlik Ankara ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakülteleri ile Siyasal Bilgiler

Fakültesi'nde görev yapan bazı öğretim üyelerinin iktidara yönelik verdiği tepkiler, öğrenciler arasında da yayılmıştır. Muhafız basının Güney Kore Cumhurbaşkanı Syngman Rhee'ye karşı halkın ayaklanmasıyla ilgili haberlere sıklıkla yer vermesi iktidarı rahatsız etmiş ve olayları tetiklemiştir. Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının ardından ilk öğrenci olayı Ankara Kızılay Meydanı'nda yaşanmıştır. İnönü'nün Kızılay'dan geçtiği esnada lehine gösterilerde bulunulmuş ve bu gösteriler kısa sürede DP iktidarının aleyhine dönmüştür. Öğrenci olaylarına halktan da katılımlar olmuş ve "Hürriyet...Hürriyet...!" şeklinde sloganlar atılmıştır. Ardından polis ile göstericiler arasında arbede yaşanması üzerine, 5 kişi tutuklanmıştır (Albayrak, 2004: 535). Ankara'da yaşanan olayların ardından, Tahkikat Komisyonu'nda Salahiyetler Kanunu'nun kabul edilmesinden bir gün sonra, İstanbul Üniversitesi öğrencileri "Kahrolsun diktatörler!" ve "Menderes istifa!" sözleriyle sokağa çıkmışlar ve İstanbul'da büyük bir öğrenci gösterisi yapmışlardır. Polis olaylar karşısında etkisiz kalırken askerler ise, nümayişçilere destek vermiştir. Olayların devam etmesi üzerine iktidar sıkıyönetim kararı almış, İstanbul Üniversitesi tatil edilmiş, geceleri sokağa çıkma yasağı ve olaylarla ilgili yayın yasağı getirilmiştir (Eroğul, 2003: 245-246). İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ise, öğrenciler bayrağı yarıya indirmiş ve sessiz bir şekilde yaşanan olayları protesto etmişlerdir (Çizmeli, 2010: 715) .

İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin protestolarından sonra sıkıyönetim kararı alınmışsa da olaylar, 29 Nisan'da Ankara'ya sıçramıştır (Topçu ve Ural, 2021: 1676). Ankara'da olaylar yaşanmadan bir gece öncesinde, Ankara Üniversitesi öğrencilerinin büyük bir kısmı İstanbul'daki olaylarda polisin sert müdahalelerde bulunmasını protesto etmek ve ölen arkadaşlarını anmak isteyerek ilk derse girmeme kararı almışlardır (Alp, 2019: 146). Saygı duruşunun ardından bazı hocaların katılımıyla beraber gösteriler başlamıştır (Aydemir, 2016: 17). Hukuk Fakültesi öğrencilerinin DP iktidarını protesto etmesi nedeniyle fakülte binası kuşatılmış, slogan atan öğrencilerin buldukları binaya polis tarafından ateş edilmiştir. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapılan gösterilerde ise, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç'ün, protesto yapan öğrencilerin buldukları binalara ateş edilmesi emri verdiği iddia edilmiştir. Olaylarda öğrenciler, güvenlik güçlerine taş ve benzeri cisimlerle saldırırken polis ise, fakültenin kapılarını kırmış ve zor kullanarak olayları dağıtmıştır. Bir diğer olay, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yaşanmıştır. Sessiz yürüyüş gerçekleştiren öğrencilere polis müdahalede bulunurken olay

yerine gelen Başbakan Menderes aleyhinde sloganlar atılması üzerine, Menderes olay yerinden ayrılmıştır. Yaşanan bu olaylardan sonra Sıkıyönetim Komutanlıkları, Ankara ve İstanbul'da kapalı veya açık her türlü gösteri ve toplantılara yasak getirirken geceleri ise sokağa çıkma yasağı getirmiştir (Albayrak, 2004: 537-538). İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde iktidara yönelik öğrenci olaylarının yaşanması, DP iktidarının bu kesimin de desteğini kaybettiğini ortaya koymuştur.

5 Mayıs 1960'ta Demokrat Partililerin Kızılay'da, Başbakan Menderes'e yönelik sevgi gösterisi düzenleyeceklerinin haberi alınmıştır. DP'lilerin Lozan Meydanı ile Kızılay arasında bulunan yollarda ve DP İl Merkezi'nde toplanarak, TBMM'den dönen Cumhurbaşkanı Bayar ile Başbakan Menderes'in alkışlanması planlanmıştır. CHP Gençlik Kolları ise "555K" parolasını gerekli olan yerlere haber vermiştir. 5.ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da toplanıp Gazi Osman Paşa Marşı'nı olaylara uyarılma yoluna giderek "Olur mu böyle olur mu? Kardeş kardeşi vurur mu?" şekline dönüştürmüşlerdir (Aktaş, 2020: 234). 5 Mayıs'ta Kızılay'da toplanan gruplardan bir grup "Kahrolası diktatörler", "Bu dünya size kalır mı?" sözleriyle bağırırken başka bir grup ise "Dağ başını duman aldı" şeklinde bağirmiştir. Olay yerine Bayar, Menderes ve Koraltan üçü birlikte aynı araba ile gelirken başka bir arabada ise, Namık Gedik ile Atıf Benderlioğlu birlikte gelmiştir. Olay yerinde Bayar, Menderes ve Koraltan'ın içinde olduğu araba yumruklanmaya başlayınca Menderes arabadan inmiş ve kalabalığın içine doğru ilerlemiştir. Kendisine taraftar olan kişilerin sesi az duyulurken "Menderes istifa çığılıkları" daha fazla duyulmuştur. Menderes kalabalığa "Ne istiyorsunuz, Ne bağırıyorsunuz?" diye sorduğunda "Hürriyet istiyoruz" cevabını almış ve bu cevabın karşısında "öyleyse öldürün beni" şeklinde karşılık verdiğinde kalabalık "Biz katil değiliz" diye bağirmiştir. Ardından Başbakan Menderes kalabalık tarafından itilip kalkınca polis sayesinde oradan çıkarılmıştır (Özen, 2020: 72-73).

11 Mayıs 1960'ta herhangi bir gerekçe gösterilmeden TBMM tatil edilmiştir. İki gün sonra da Başbakan Menderes Ege gezisine çıkmıştır. Ordu vapuruyla İstanbul'dan hareket etmiş ve o gece beklediği ilgiyi halktan görmüştür. Vapur Çanakkale'den geçtiği anda, çok sayıda vatandaş sandallara binmiş ve Menderes'e sevgilerini göstermeye gelmiştir. Vapur İzmir'e geldiğinde, muhteşem bir kalabalık onu karşılamıştır (Eroğul, 2003: 247-248). Başbakan Menderes İzmir'deki konuşmasında, İstanbul ve Ankara'da yaşananları önemsemediğini ortaya koyarken Menderes'in yapmış olduğu son İzmir

gezisi, halkın ona destek verdiği inancını göstermiştir. Menderes Manisa'daki konuşmasında, "Türkiye'nin, Irak'tan ve Güney Kore'den farklı olduğunu" söylemesinin ardından 18 Mayıs'ta ise, bazı üniversite öğretim görevlilerine eleştirilerde bulunmuştur. Menderes birkaç gün sonra Hindistan Başbakanı Nehru'nun Türkiye'ye gelecek olması nedeniyle, Ankara'ya dönmüştür (Albayrak, 2004: 539).

21 Mayıs'ta önemli bir olay yaşanmıştır. Harp Okulu'nun öğrencileri, Kızılay Meydanı yönünde yürüyüşe geçmişlerdir. Öğrenci kafilesinin içinde Harbiyelilerden çok subayların bulunduğu görülmüştür. Milli Savunma Bakanlığı'nın, Genel Kurmay'ın ve Ankara'da yer alan birliklerin subaylarının yer aldığı görülürken kafilenin başını Harp Okulu kadrosunda bulunmayan Nurettin Ulaş Paşa çekmiştir. Harbiyeliler, Kızılay'daki turlarını tamamlayıp Çankaya'ya doğru yürümek istemişlerse de Kumandanlarının yatıştırma çabaları üzerine okullarına gitmişlerdir (Aydemir, 1968: 428-429). Yürüyüşün yapılma nedeni, DP iktidarının istifasının istenmesidir (Akıncı, 2021: 365). Ertesi gün Rıfkı Salim Burçak ve birkaç DP'li milletvekili önerge vermiş ve DP Genel İdare Kurulu'nun toplanmasını sağlamışlardır. Burçak, DP iktidarının izlemiş olduğu politikanın tamamen değiştirilmesi gerektiğini belirtirken bir çıkmazın içinde bulunduğunu söylemiş ve bu durumdan nasıl kurtulacağız şeklinde bir soru sormuştur. Menderes bu soruya karşılık olarak "Ben sizi çıkaracağım!" dediği zaman "Hayır çıkaramayacaksınız!" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Menderes toplantıyı terk etmiştir (Eroğul, 2003: 249). Bu toplantı, DP Genel İdare Kurulu'nun ve Başbakan Menderes'in katılmış olduğu son toplantı olmuştur.

DP Grubu toplantısından sonra Başbakan Menderes, askeri uçakla Eskişehir'e gitmiştir. Uçak havaalanına geldiği esnada, Menderes'i bir sürpriz beklemiştir. Havaalanında Menderes'e saygı duruşunda durması için getirilen subaylar, Menderes aralarına geldiği esnada "Geriye dön" diye emir almış ve subaylar birden Menderes'e arkalarını dönüp onu protesto etmişlerdir (Tuna, 2017: 322). Bu olaydan sonra Menderes, şehrin içine giderek Eskişehir halkına konuşma yapmak istemiş ancak ses tesisatının tellerinin kesilmiş olduğu görülmüştür. Bu duruma rağmen Menderes konuşma yaparak Tahkikat Komisyonu'nun görevini zamanından önce tamamlamış olduğunu ve iktidara gelebilmenin yolunun seçimler olduğunu belirtmiş ancak duyan olmamıştır (Akıncı, 2021: 368). Eskişehir Ticaret Odası 26 Mayıs'ta Menderes için akşam yemeği vermiştir. Menderes, yemekte muhalifleri eleştirirken diğer taraftan da öğrencileri kışkırttığını

düşündüğü profesörlere kızmıştır. O gece yaptığı konuşma, Başbakan olarak yaptığı son konuşması olmuştur (Eroğul, 2003: 250). Havaalanında subayların Başbakan'a karşı sergiledikleri tavır, DP iktidarının sonunun yaklaştığının habercisi olmuştur.

Ordunun DP'ye karşı ilk hareketi, 1950 Genel Seçimleriyle DP'nin iktidarı kazanmasının ardından bazı subayların İnönü'nün yanına giderek bir emri olup olmadığını sordukları iddiasıyla gündeme gelmiştir. Bunun üzerine DP iktidarı, ordunun kademelerinde değişikliğe gitmiştir. DP iktidarının Arapça ezan yasağını kaldırma kararı, bazı subaylar tarafından Atatürk Devrimleri'nden ödün verilmesi olarak değerlendirilmiştir. İlerleyen zamanlarda Halkevlerinin mallarına el koyulması ve kapatılmasına yol açılması, CHP'nin mallarının hazineye devri, muhalefet partilerine getirilen sert önlemler ve subayların maddi anlamda sıkıntı çekmeye başlaması bu rahatsızlıklarının artmasına neden olmuştur. Bu durumların yanında Başbakan Menderes'in 1954 yılında "Ben istersem orduyu yedek subaylarla idare ederim." şeklinde bir söz söylediği iddiaları subaylar arasındaki dalgalanmaların artmasına neden olmuştur. Bu durumlardan özellikle subayların maddi sıkıntılarının artış göstermesi ordu içinden istifalara yol açmıştır (Albayrak, 2004: 541-542). Ordu içinde bireysel olarak başlayan tepkiler, daha sonra gizli ihtilal komitelerinin oluşmasına yol açmıştır. Bu askeri komitelerden ilkinin, 1954 yılında Dündar Seyhan ve Orhan Kabibay adlı iki yüzbaşı tarafından kurulduğu iddia edilmiştir. Bu gizli komite giderek taraftar bulmaya başlamıştır. Yüksek Kumanda Akademisi'nde 1956 yılında aralarında; Talat Aydemir, Osman Köksal ve Sezai Okan gibi isimlerin bulunduğu bir grup subay ise, başka gizli komitenin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Bu iki gizli komite, 1957 yılında birleşerek Komite başkanlığına Faruk Güventürk'ü, Genel Sekreterliğe ise Dündar Seyhan'ı getirmişlerdir. 1957 seçimlerinden birkaç ay sonra komite üyelerinden Binbaşı Samet Kuşçu, iktidarın darbe hazırlığından haber almış olabileceği endişesiyle İçişleri Bakanı Namık Gedik'e giderek ihtilal komitesini ihbar etmiştir. Başbakan Menderes, ihbarın ardından bu konuyu ordu komutanlığına intikal ettirmesiyle soruşturma başlamıştır. Dokuz subay tutuklanmış ancak Binbaşı Samet Kuşçu'nun iddialarını kanıtlayamaması üzerine iftira suçundan hapis cezasına çarptırılırken sekiz subay beraat etmiştir. Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ise istifa etmiş yerine Ethem Menderes getirilmiştir (Aslan, 2014: 118-119). Başbakan Menderes'in ordunun kendisine destek verdiğine olan inancı

ve Dokuz Subay Olayı'nın arka planının yeterince araştırılmaması ileride, DP iktidarının zor durumda kalmasını sağlayacaktır.

Demokrat Parti iktidarının duyarsızlığından yararlanan komite, bir müddet sonra yeniden çalışmalara başlamıştır. Komitenin çalışmalara tekrar başlamasında iktidar ile muhalefet arasındaki ilişkilerin oldukça gerginleşmesi, İnönü'ye Uşak gezisinde yapılan saldırı ve muhalefete yönelik baskıların artış göstermesi etkili olmuştur. Askeri Komite, çalışmalarının sonucunda üyelerinin önemli bir kısmını ordunun kilit noktalarına yerleştirmiştir. Aynı zamanda Orgeneral Cemal Gürsel'in "Faik Bey" takma adıyla komiteye girmesi, komitedekileri oldukça memnun etmiştir. Komite üyelerinden Cemal Gürsel, Osman Köksal ve Sadi Koçuş yaptıkları görüşmede, iktidarın belki düzelebileceğini ve müdahaleye gerek kalmayacağını görüşü üzerinde durmuşlardır. Görüşmede "eğer müdahaleye mecbur kalınırsa, bunun kansız bir şekilde yapılması, bir askeri diktatörya kurulmaması, Profesörlere bir Anayasa ve Seçim Yasası hazırlatılarak, en geç üç ay içinde seçimlere gidilmesi" konularında anlaşmaya varılmıştır. 1960 yılının Mart ayında, Ankara'daki ve İstanbul'daki komiteler arasında bulunan görüş ayrılıkları giderilmiş ve nihayetinde güç birliği sağlanmıştır. İktidar ile muhalefetin uzlaşmazlıkların oldukça arttığı Nisan ayı ise, ihtilalin olgunlaştığı zaman olarak nitelendirilebilir (Albayrak, 2020: 130-133).

Mayıs 1960'ta Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı'na bir mektup yazarak izne ayrılmıştır. "Gürsel'in Mektubu" olarak isimlendirilen mektubun içeriğinde, cumhurbaşkanının istifa etmesi başta olmak üzere şu istekler yer almıştır: (Aydemir, 1968: 434) İktidarın değişmesi, antidemokratik nitelikteki kanunların kaldırılması ve siyasal suçluların affedilmesidir (Eroğul, 2003: 247). Gürsel'in verdiği mektup, DP iktidarı tarafından ciddiye alınmamış ve istekler yerine getirilmemiştir.

Askeri darbenin kesin tarih ve saatine, 26 Mayıs'ta yapılan toplantıda karar verilmiştir. Toplantıda Harekât Gruplarının sorumlulukları ve görev yerleri belirlenirken Harekât merkezi olarak "Harp Okulu" ayarlanmıştır (Albayrak, 2004: 548). Akşam 20.30'da Okul Alay Kumandanı Kurmay Albay Müctebâ Özden, Harbiye Alayı'na mensup olan kişilerin okulun gazino salonunda toplanması emrini vermiştir. Subayların gelmesinin ardından Müctebâ Özden şu konuşmayı yapmıştır:

-“Arkadaşlar! Yarın Hükümeti devireceğiz, İhtilâl yapacağız! İsteyen gelir,

harekete karışır, isteyen gelmez. Fakat gelmek istemeyenleri dışarıya bırakmam. Burada kalırlar. Gelmek istemeyen var mı?...”

Kumandan iki subay için şüphelidir ve bu şüphesini açıkça dile getirip bu subaylara sormuştur:

- “Siz de katılacak mısınız?”

-Albayım, niçin bizden şüphe ediyorsunuz, elbette katılacağız... “cevabını almıştır.

Bu konuşmadan sonra Kumandan, öğrencilerin resmi kıyafetlerini giymesini, hepsinin silahlanıp kendi bölüklerinde yer almalarını, grupların ve postaların şehre gideceği emirlerini vermiştir (Aydemir, 1968: 448-449). Saat 23.00’te ise General Cemal Madanoğlu, darbecilere yemin ettirmiş ve darbe için son toplantı da yapılmıştır (Demir, 2016: 123). 27 Mayıs Darbesi için her şey ayarlanmış ve 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti için sona gelinmiştir.

İhtilal 26 Mayıs’ı 27 Mayıs’a bağlayan gece 03.00’da önce İstanbul’da başlatılmış ve bir saatte önemli noktaların ele geçirilmesiyle tamamlanmıştır. Ardından Ankara’da yapılacak olan radyo yayını beklenmiştir. Ancak İstanbul ve Ankara’daki ekipler arasında saat konusunda anlaşmazlık yaşanması üzerine, İstanbul ekibi operasyonlarını Ankara’dan daha önce bitirmiştir. O anda Ankara’da yapılamamış olan radyo yayını, İstanbul’da saat 04.36’da Binbaşı Kenan Ersoy tarafından radyo aracılığıyla duyurulmuştur (Erdem, Duman ve Pehlivan, 2014: 69). İlk önce İstanbul’da başlayan hareketler ardından Ankara’da da gerçekleştirilmiştir. 27 Mayıs sabahı 05.25’te Ankara Radyosu’nda Alparslan Türkeş’in bildiriye okumasıyla duyurulmuştur (Ertürk, 2018: 52). 27 Mayıs Darbesi silahlı kuvvetlere mensup olan 37 subay tarafından yapılmıştır. Darbe emir-komuta zinciri içinde yapılmaması sebebiyle cunta görüntüsü vermiştir (Aslan, 2014: 120). İstanbul’da ve Ankara’da herhangi bir direnişle karşılaşılmamıştır.

Başbakan Menderes, darbe gecesinde, Eskişehir’de Şeker Fabrikası’nın misafirhanesinde kalmıştır. Gece Maliye Bakanı Hasat Polatkan, Bahadır Dülger ve Ercüment Yavuzalp gelmiştir. Menderes’e Başbakanlık binasının askerler tarafından işgal edildiğini ve Ankara ile görüşemediklerini söylemişlerdir. Menderes ve beraberindekiler, Eskişehir Şeker Fabrikası’ndan çıkarak Eskişehir Merkez

Komutanlığı'na doğru hareket ederken yolda subay ve askerleri görmüşlerdir. Komutanlık aranmış fakat hiç kimseye ulaşamaması nedeniyle, Kütahya'ya gitme kararı verilmiştir. Kütahya'ya yaklaştıklarında, Kütahya Valisi ve Kütahya Jandarma Alay Komutanı Süleyman Demet tarafından karşılanarak önce Kütahya'ya ardından da Kütahya Eğitim Komutanlığı'na geçmişlerdir. Bir süre sonra Albay yanlarına gelmiş ve şunları söylemiştir:

“Sayın Başbakanım, Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koymuştur. Bu harekât hiçbir şahsa ya da zümreye karşı yapılmamıştır. Benim adım Albay Muhsin Batur. Sizin güvenliğinizi sağlama görevi bana verilmiştir. Ben sizi Eskişehir Hava Üssü'ne nakledeceğim.” Kütahya'dan uçağa bindirilen Menderes ve heyeti Eskişehir'e götürülmüş buradan da Ankara'ya nakledilmiştir. Güvercinlik Havaalanı'nda bekleyen askeri araçlarla Heyet üyelerinin tamamı Ankara Kara Harp Okulu'na teslim edilmişlerdir (Akıncı, 2021: 372-373). Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise, 27 Mayıs sabahı Çankaya Köşkü'nde teslim alınmıştır (Demir, 2016: 123).

27 Mayıs Darbesi ciddi bir sorunla karşılaşılmadan saatler içerisinde tamamlanmıştır. Sokağa çıkma yasağı, bildirimler ve açıklamalar radyo aracılığıyla herkese duyurulmuştur. Darbeciler bildirimlerinde, demokraside yaşanan buhran ve olaylardan dolayı ülkenin yönetimine el konulduğunu, kısa zamanda adil ve serbest seçimlerin yapılarak, ülkenin idaresinin seçimi kazanan partiye verileceğini ve darbenin bir şahsa veya zümreye yönelik olmadığını; benimsedikleri prensiplerinin “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” olduğunu ve Türkiye'nin üye olduğu anlaşmalara bağlı olduklarını söylemişlerdir (Kılıç, 2020: 959). 27 Mayıs Darbesi'nin yapılmasıyla, Demokrat Parti'nin on yıllık iktidar dönemi sona ermiştir.

Darbenin ardından DP'liler, Yassıada Mahkemesi'ne gönderilmiştir. 592 sanık için 19 ayrı dava açılmış ve yargılamaların hepsi, Yassıada Mahkemesi'nde yapılmıştır. Yargılamalar sırasında, DP'lilere yöneltilen en ciddi suçlamanın “Anayasa'yı İhlal Davası” olduğu görülmüştür. DP yöneticilerine dikta rejimi kurdukları şeklinde suçlamalar yöneltilmiştir. 15 Ekim 1960'ta başlayan yargılamalar, 15 Eylül 1961'de bitirilmiştir. Yüksek Adalet Divanı Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve 11 sanık olmak üzere 15 kişi için idam kararı vermiştir. Milli Birlik Komitesi, Menderes ve iki bakanın idam cezasını onaylarken Bayar ve 11 kişinin idam

cezasını ömür boyu hapse çevirmiştir. Davaların sonucunda 3 idam, 12 müebbet hapis ve hapis cezası olarak kesin karar verilmiştir (Demir, 2016: 123).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dünyadaki ülkelerin büyük bir çoğunluğu, 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren demokrasiyi yönetim biçimi olarak benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise, 1946 yılına kadar tek parti dönemini yaşamış ve Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yönetilmiştir. Türkiye'nin çok partili hayata geçmesini sağlayan etken, II.Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen savaşın sonuna doğru Batılı demokratik devletlerin yanında bulunmasından ötürü, tek parti dönemi ile devam etmesi imkansız hale gelmiş ve bu devletlerin benimsediği çok partili sisteme geçmesi gerekmiştir.

Türkiye'de çok partili sisteme geçiş için birkaç kez parti kurma girişiminde bulunulmuş ancak kurulan partiler, ülke genelinde örgütlenememe, kurucusunun kişisel düşünceleriyle sınırlı kalma gibi sebeplerden dolayı kısa ömürlü olmuştur. 1946 yılında CHP'nin içinde yer alan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ayrılıp Demokrat Parti'yi kurmaları üzerine, çok partili hayata geçilmiştir. Demokrat Parti'nin temel ideolojisi, Batılılaşmaktır. Partinin siyasal amaçları; ileri derecede demokrasiyi sağlamak, temel hak ve özgürlüklerin sağlanması, tek dereceli seçim sisteminin getirilmesi, dernek kurma özgürlüğünün getirilmesi ve seçim güvenliğinin sağlanması olmuştur. Parti programı ekonomide, özel girişim ve sermayenin üzerinde durmuştur.

Demokrat Parti, 1946 yılında kurulmasına rağmen 1946 Genel Seçimleriyle iktidara gelememiştir. Seçimlere kadar ülke genelinde örgütlenmesini tamamlayamaması ve seçimlerde CHP tarafından yapılan usulsüzlükler dolayısıyla parti, seçimleri kazanamamış ve 1950 yılına kadar muhalefet partisi olarak görev yapmıştır. Muhalefette bulunduğu dört yıllık süre boyunca, CHP iktidarının antidemokratik nitelikte çıkardığı kanunlara, ekonomideki sorunlara, seçimlerde yapılan usulsüzlüklere ve basına getirilen kısıtlamalara eleştirilerde bulunarak ciddi anlamda bir muhalefet yürütmüş ve demokrasi üzerinde sıklıkla durmuştur.

1950 Seçimlerinde CHP iktidarının seçim kanununu değiştirmesi, gizli oy açık sayım ilkesini getirmesi ve seçimlerin dürüst olarak gerçekleştirilmesi üzerine, Demokrat Parti seçimleri kazanmış ve 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının ardından yeni bir parti iktidara gelmeyi başarmıştır. İktidarın demokrasinin gereklerinden biri olan seçimler yoluyla değiştirilmiş olması sebebiyle, 1950 Seçimleri "Beyaz İhtilal" olarak

adlandırılmıştır. Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinde başarılı olmasının birkaç nedeni vardır. Partinin kurucularından Celal Bayar'ın başarılı bir politikacı olması, Adnan Menderes'in halk ile iç içe olması ve DP'nin, halkın yaşadığı bunalımları göz önüne alarak halkın isteklerine öncelik veren bir program hazırlaması, halkın desteğinin alınmasını sağlamıştır.

Demokrat Parti iktidarı, CHP iktidarının benimsediği gibi devletçi merkezîyetçi bürokratik zihniyet yerine demokratik ve liberal bir yönetim anlayışı getirmek istemiştir. CHP iktidarında görev alan kişilerin, bürokratik asker kesim ağırlıklı olduğu görülürken DP iktidarında tabandan tavana bir hareketlilik gözlenmiştir. 1950 yılına kadar yöneticiler ile halk arasında mesafe koyulmuş ve halk yöneticilerle bir araya gelme imkanına sahip olmamıştır. DP iktidara geldiğinde ise, DP yöneticileri halkla iç içe olmuş ve onların sorunlarını dinlemiştir.

Demokrat Parti iktidarı ilk döneminde, demokratik uygulamalara oldukça önem vermiştir. Yeni kurulan iktidara herhangi bir darbe girişimi yapılması ihtimaline karşı ordu komuta kademesinde, üst düzey yöneticiler hakkında DP iktidarına şikayetler gelmesi nedeniyle de bürokratik kadrolarda değişiklik yapılmıştır. Tartışmalı bir konu olan Arapça Ezan yasağı kaldırılmış, Basın Kanunu'ndaki antidemokratik maddeler kaldırılmış ve Atatürk'ü Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Ayrıca bu dönemde, DP'nin iktidara gelmesinden önce işlenen suçlara üçte bir oranında af getirilmiş, komünistlik dahil devlete yönelik olarak işlenmiş olan suçlar, cinayet suçları ve tecavüz suçları af dışında bırakılmıştır. Demokrat Parti yaptığı uygulamalarla ve çıkardığı kanunlarla, demokrasiye uygun hareket edileceği izlenimini vermiştir.

Demokrat Parti iktidarı ekonomide devletçi, korumacı ve müdahaleci anlayışın yerine liberalleşmeyi savunmuştur. Bu dönemde halkın geçim kaynağının tarım olması sebebiyle, tarım ağırlıklı politikalar benimsenmiştir. Toprağı olmayan köylülere toprak dağıtılmış, tohumlar getirilmiş, traktör sayısında artış yapılmış, Amerika'dan gelen yardımlar kullanılmış ve tarımın daha iyi yapılabilmesi için baraj yapımına önem verilmiştir. Bu gelişmelerin yanında havaların iyi olması da üretimde artışlar yaşanmasını sağlamıştır. Bu gelişmelerle beraber, ekonomi düzene girmiş ve büyüme hızı artış göstermiştir.

Demokrat Parti iktidarı, 1950 yılında Kore Savaşı'na asker göndermiş ve dış politikada önemli bir adım atmıştır. Kore Savaşı'nın ardından Türkiye, NATO'ya kabul edilerek uluslararası alanda tanınır bir ülke olmuş ve prestiji artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında halkın DP'ye olan desteği artmış ve 1954'te yapılan genel seçimlerde DP, 1950 seçimlerinde aldığı oy oranından daha yüksek bir oy oranı alarak seçimleri kazanmış ve iktidar dönemini devam ettirmiştir.

Demokrasi, genel, özgür ve eşit seçim hakkına sahip olmayı, partiler arası rekabetin olmasını, bütün yurttaşların sağlıklı bilgi edinme hakkına sahip olmasını, düşünce, muhalefet ve koalisyon özgürlüğünün olmasını, oy hakkı sayesinde yöneticilerin düzenli aralıklarla seçimle gelmesini ve seçimle gitme imkanı sağlayan bir yönetim biçimidir (Demir, 2010: 600). DP iktidarının ikinci döneminde ekonomide sorunlar ortaya çıkmış ve hayat pahalılığından rahatsız olan halk, basın ve muhalefet partileri, iktidara eleştirilerde bulunmuştur. DP iktidarına göre, demokratik olmak için gerekli olan şart, halkın seçimlere katılarak iktidarı belirleyebilmesi olarak görülmüştür. 1954 Seçimlerinde, meclisin çoğunluğunu kazanmasından ötürü her türlü değişikliği yapabilme gücünü kendinde bulan DP iktidarı, kendisine getirilen eleştirilere tahammül edememiş ve demokrasiden uzaklaşan bir tutum benimsemeye başlayarak kısıtlayıcı yasalar getirmiştir. Muhalefete oy vermiş seçmen bölgelerine cezalar verilmiş, karma liste usulüne son verilmiş, Basın Yasası'nda basın özgürlüğünü kısıtlayacak değişiklikler yapılmış, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası kabul edilmiş ve kamu görevlilerinin özlük haklarında değişiklikler yapılarak iktidara yöneltilen eleştirilerin engellenmesi amaçlanmıştır. Demokrasinin ilkelerinden hareketle bakıldığında, farklı fikirlerin oluşmasına hak sağlayan çoğulculuk prensibine aykırı hareket edilmiştir.

1955 yılında Demokrat Parti iktidarının hem dış politikasını hem de iç politikasını etkileyen 6-7 Eylül Olayları yaşanmıştır. Bu olaylardan sonra, İstanbul'daki gayrimüslimlerin evlerine ve dükkanlarına zarar verilmiş olması dolayısıyla yabancı ülkelerde, Türklerin gayrimüslimlere eziyet ettiği şeklinde bir algı oluşmasına sebep olmuştur. İç politikada ise, DP içinden ayrılıklar yaşanmıştır. DP'den ayrılan milletvekillerinin muhalefet partilerine katılmaları, DP'nin zayıflamaya başladığını göstermiştir. Muhalefet partileri ise, DP iktidarının kendilerine getirdiği kısıtlamalardan ötürü kendi aralarında birleşme kararı almışlar ancak iktidar tarafından çıkarılan bir kanunla birleşmeleri engellenmiştir. DP İktidarının, muhalefetin güçlenmeye başladığını

fark etmesi, toplumun farklı kesimlerinden gelen eleştiriler ve ekonominin kötüye gitmesi sebepleriyle, 1958 yılında yapılması gereken seçimleri bir yıl erkene almıştır.

1957 Seçimlerine hazırlık sürecinde iktidar ile muhalefetin birbirlerine yönelttiği iddialar oldukça ağır olmuştur. Muhalefet partilerinin eleştirilerinde ekonomideki sorunlar, antidemokratik kanunlar, muhalefete ve bazı meslek gruplarına yönelik getirilen yasaklar, dinin siyasete alet edilmesi, basın özgürlüğünün kısıtlanması, seçim sistemi ve radyonun yalnızca DP iktidarı tarafından kullanılması konuları yer almıştır. DP iktidarı ise, muhalefetin iddialarının doğru olmadığını belirtmiş, tek parti dönemindeki şartlar hatırlatılmış ve o zamana kadar kendilerinin yapmış olduğu yatırımlardan bahsetmiştir. Propaganda sürecinde partilerin, seçimlere eşit şartlarda hazırlanmadığının en büyük göstergesi, radyodan yalnızca DP'nin yararlanabilmesi olmuştur. Diğer taraftan DP'nin, muhalefet partilerinin yurt içi gezilerinde kullandıkları hoparlörlerin tellerini kestirmesi, muhalefetin konuşma yapacakları yerlere gittiklerinde toplulukların dağıtılması gibi farklı zorluklar çıkartılması, demokrasiye aykırılık teşkil etmiştir. DP, 1946 Genel Seçimlerinde CHP iktidarının kendilerine çıkarılan zorlukları eleştirmiş ancak 1957 Genel Seçimlerine hazırlanırken kendileri, muhalefete yönelik benzer zorluklar çıkarmıştır.

1957 Seçimlerinin sonuçlarına göre, Demokrat Parti'nin aldığı oy oranında bir önceki seçime göre düşüş yaşanmış, muhalefetin aldığı oy oranında artış yaşanmıştır. Bu sonucun yanında dikkat çeken bir diğer nokta ise, muhalefet partilerinin aldığı toplam oy oranı, DP'nin aldığı oy oranının üstünde olmuştur. Demokrat Parti iktidarı, 1954 ile 1957 aralığında ekonomik şartların halkı zor durumda bıraktığını iyi analiz edememiştir. Zor durumda olan halk, iktidara olan desteğini geri çektiğini, seçimlerde muhalefete destek vererek göstermiştir. DP'nin oy oranında düşüş yaşanmış olmasına rağmen liste usulü çoğunluk sisteminin kullanılması dolayısıyla parti, seçimleri kazanmıştır.

1957 Seçimleri, DP iktidarı açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. 1957 Seçimleri, erkene alınan ilk genel seçimler olması bakımından ayrı bir öneme sahip olmakla beraber, DP'nin oldukça yıprandığını gösteren bir seçim olmuştur. Seçim sonuçlarından ders çıkarmak istemeyen DP, sorunlara kalıcı çözümler bulamayınca muhalefet partileri ile bir orta yol bulma yoluna gitmemiş aksine onları yenmesi gereken bir düşman gibi görerek siyaset üslubunu değiştirmiş ve muhalefeti susturmaya

çalışmıştır. DP'nin muhalefete yönelik bu tutumu, ülkede muhalefet olgusunun yeterince yerleşmemesinden kaynaklanmıştır. Mecliste çoğunluğu elinde bulundurması sebebiyle kolay bir şekilde değişiklik yapan DP iktidarının, yaptığı değişikliklerden en dikkat çekici olanı, 1957 seçimlerinden sonra Meclis İç Tüzüğü'nde yapılan değişiklik olmuş ve muhalefete yönelik oldukça kısıtlayıcı değişiklikler getirilmiştir. DP İktidarının sık sık kanun değişikliği yaparak muhalefeti kısıtlama durumu, demokrasinin gereği olan muhalefetin sahip olduğu haklara darbe indirmiştir. Bu durum, ordu içinden bazı kesimlerin de iktidara karşı tavır almalarına neden olmuştur. Dokuz Subay Olayı'nın yaşanması, orduda iktidara karşı hareketlenmelerin yaşandığının habercisi olmuştur.

1957 Seçimlerinden sonra ekonomi düzelmemiş ve ülke ekonomisinin dış ülkeler karşısındaki itibarı sarsılmıştır. 4 Ağustos Kararları ile ülke ekonomisinde devalüasyon yapılmış ve 1 dolar 9 TL'ye yükselmiştir. Ülkede hayat pahalılığının ve işsizliğin yaşanması, halkın ve muhalefetin iktidara yönelik şikayetlerinde artışa neden olmuştur. Bu duruma karşı iktidar, muhalefet partilerine kısıtlamalar getirince, muhalefet çareyi birleşmekte bulmuştur. Muhalefet partilerinin birleşimine karşı DP iktidarı ise, Vatan Cephesi ocaklarını kurmuştur. Ülkede bir tarafta muhalefet partilerinin birleşerek oluşturdukları Güç Birliği ocakları ile diğer tarafta DP iktidarının oluşturduğu Vatan Cephesi ocakları bulunmuş ve iktidar ile muhalefet arasındaki ilişki, yeni bir boyuta taşınmıştır.

Demokrasiyle yönetilen bir toplumda sivil ve siyasal katılım gönüllü olmalıdır. Halk, siyasi liderlerini ve temsilcilerini eleştirmekte özgür olmalıdır. Basın ve halk, ifade özgürlüğüne sahip olmalıdır. Muhaliflerin var olma ve kendilerini anlatma hakkına izin verilmelidir. Demokrasilerde hiç kimse hukukun üstünde olmamalıdır, herkes yasalar önünde eşit olmalıdır. Mahkemeler tarafsız, adil ve tutarlı bir şekilde hükümetin diğer kurumlarından bağımsız bir şekilde çalışmalıdır. Hiçbir hükümet ve yetkilisi, bu sınırları ihlal etme hakkına sahip değildir. Hiçbir devlet yetkilisi, başbakan ve bakan bir hakime veya mahkeme heyetine ne şekilde davranacağı, nasıl karar vereceği konusunda talimat veremez veya herhangi bir istekte bulunamaz (Aktaş, 2015: 97-100). Demokrat Parti döneminde iktidar ile muhalefet arasında bulunan gergin havanın meclis dışına çıkarak toplumsal tabanda baş göstermesi, 1957 seçimleriyle beraber başlamıştır. Bu seçimde muhalefetin oy oranını yükseltmesi kendisine güç vermiş ve DP iktidarına yönelik eleştirilerinin dozlarını yükseltmesine neden olmuştur. DP iktidarı ise, muhalefetin

eleştirilerine aldırış etmeyip muhalefeti sindirme politikalarına devam etmiştir. DP'nin muhalefete yönelik yaptığı en büyük darbe, Tahkikat Komisyonu'nu kurmak olmuştur. Komisyon üyelerinin tamamının DP'lilerden oluşturulup CHP'nin yasadışı faaliyetlerini araştırmak amacıyla kurulması, komisyona olağanüstü yetkiler tanınması ülkedeki yasama, yürütme ve yargı organlarının üzerinde bir güç haline getirilmesi, demokrasinin gerekleriyle uyuşmamıştır.

Demokrat Parti İktidarı, zamanla toplumda bulunan çoğu kesimin desteğini kaybetmiştir. Memurlar kendilerine yönelik getirilen kısıtlamalardan, işçiler grev hakkı tanınmamasından, halk ekonomik sorunlardan ve baskılayıcı kanunlardan şikayetçi olmuştur. Üniversite hocaları ise, çıkarılan kanunların ve Tahkikat Komisyonu'nun oluşturulmasının antidemokratik bir oluşum olduğunu belirterek, iktidara tepki göstermişler ancak bu tepkiler fayda etmemiştir. Üniversite hocalarına destek veren öğrenciler ise, yönetimden duydukları rahatsızlıkları meydanlarda göstermiştir. İstanbul ve Ankara'da çok sayıda gösteri düzenlenmiş ve yönetimin istifası istenmiştir. Öğrenci olaylarına ülkede geçim sıkıntısı yaşayan halkın da katıldığı görülmüştür. Öğrenci olaylarından sonra askeri öğrencilerin yürüyüşleri gündeme gelmiş ancak DP iktidarı olayların geçici olduğuna inanarak geri adım atmamıştır. 27 Mayıs 1960 gecesinde darbenin yapılmasıyla Demokrat Parti'nin on yıllık iktidar dönemi son bulmuştur. Darbeciler, 27 Mayıs Darbesi'ne meşruiyet kazandırabilmek için DP iktidarının meşruiyetini kaybettiğini öne sürerek, DP iktidarının muhalefete ve halkın farklı kesimlerine yönelik yanlış uygulamaları olduğunu belirtmişlerdir.

Demokrat Parti'nin siyasi hayatındaki üçüncü ve son genel seçimler olan 1957 Seçimleri, DP'nin kötü gidişatı ortaya koymuştur. 1957 Seçimlerinden sonra DP iktidarı, muhalefeti sindirmek için çok sayıda antidemokratik kanunlara başvurmuş, muhalefet hem mecliste hem de meclis dışında zor durumda bırakılmak istenmiştir. Muhalefete ve İnönü'ye yönelik gerçekleştirilen müdahaleler, askerler tarafından da olumlu karşılanmamıştır. İktidarın bu tutumlarına karşı muhalefetin de artık sessiz kalmaması, iktidar muhalefet ilişkisini çıkmaza sürüklemiştir. Muhalefetin yanında Basının özgürlüğünün kısıtlandığı ve birçok gazetecinin tutuklandığı görülmüştür. Muhalefet dönemlerinde sıklıkla demokrasiden bahseden, iktidara geldiğinde ileri derecede demokrasi getirmek isteyen DP, zamanla bu vaadini unutmuş, çıkardığı bazı kanunlarla

tek parti dönemini hatırlatmış ve kendi kendisiyle çelişkiye düşerek demokrasiden uzaklaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdurahmanlı, E. (2021). 1950-1960 Yılları Arasındaki Türk Siyasal Hayatı: İktidar-Muhalefet İlişkileri. *Ahi Evran Akademi (AEA)*, s. 1-12.
- Afşar, E. (2021). *1950'li Yıllarda Türkiye Devlet-Siyaset-Dış Politika- Eğitim- Güvenlik-Ekonomi*. İstanbul: Hiperyayın.
- Ahmad, F. (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayın.
- Akgün, S. (2009). Ellinci Yılına Yaklaşırken 27 Mayıs ve Getirdiği Anayasaya Kısa Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 407-454.
- Akıncı, T. (2021). *Demokrat Parti (1946-1960)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akşin, S. (2013). Siyasal Tarih(1950-1960) Demokrat Parti Dönemi. S. K. Akşin içinde, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* (s. 215-224). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akşin, S. (2014). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaş, E. (2020). 27 Mayıs Darbesi Sürecinde Ankara Olaylarından İki Kesit: 29 Nisan ve 555K. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 219-241.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 87-105.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Albayrak, M. (2020). *Türk Siyasi Hayatında Demokrat Parti-5 Demokrat Parti'nin Son Yılları(1957-1960)*. Mersin: Mer-Ak Mersin Akademi Yayınları.
- Alp, B. (2019). *Demokrat Parti(DP)'nin Muhalefet, İktidar ve Çöküş Yılları (1946-1960)*. Aksaray.
- Alpaslan, E ve Göktürk, M.C. (2020). Maraş'ta Vatan Cephesi (12 Temmuz 1958-27 Mayıs 1960). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, s. 641-666.
- Arslan, D. Ç. (2020). *Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes*. Mersin: Mer-Ak Mersin Akademi Yayınları.
- Arslan, Z. (2013). Trabzon'da Vatan Cephesi (12 Ekim 1958-27 Mayıs 1960). *Karadeniz Araştırmaları*, s. 129-148.
- Aslan, E. (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti(1950-1960)*. Kırşehir.
- Atabay, M. (2015). *Partiler, Seçimler, İktidarlar Ve Müdahalelerle Türk Demokrasi Tarihi*. Edirne: Paradigma Akademi Yayınları.
- Atayakul, F. (2007). *Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler(1950-1954-1957)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, A. (2021). Siyasal Reklamda Seçim Afişleri: CHP Seçim Afişlerinin Dönüşümü "1950 ve 2018 Seçimleri". *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, s. 128-143.
- Aydemir, S. (2016). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi. *IJOEEC (International Journal of Eurasian Education And Culture)*, s. 9-22.
- Aydemir, Ş. (1968). *İkinci Adam III.Cilt*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydoğmuş, Ç. (2021). Milli Muhalefet Cephesine Karşı İktidarın Yanıtı: Vatan Cephesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, s. 1172-1188.
- Bakır, T. (2022). *Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İrak İlişkilerinde ABD Etkisi*. Ankara.
- Benhür, Ç. (2007). 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, s. 61-75.
- Birand, M. (2001). *Demirkırat: Bir demokrasinin doğuşu*. İstanbul: Doğan.

- Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı İktidarı (1957-1960) Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu. *Akademik Bakış*, s. 125-145.
- Cumhuriyet Arşivi (1957.09.30) *Cumhuriyet* e-gazete:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-09-30/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.03). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-03/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.08). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-08/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.09.22). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-09-22/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.09.23). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-09-23/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.21). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-21/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.16). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-16/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.07.17). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-07-17/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.14). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-14/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.18). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-18/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.20). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-20/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.23). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-23/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.15). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-15/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.16). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-16/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.18). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-18/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.11). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-11/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.19). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-19/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.27). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-27/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.29). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-29/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.11.01). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-11-01/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.30). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-30/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.29). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-29/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.31). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-31/0> adresinden alındı

- Cumhuriyet e-gazete (1957.12.11). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-12-11/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.11.30). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-11-30/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1958.06.04). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1958-06-04/0> adresinden alındı
- Cumhuriyet e-gazete (1957.10.21). *Cumhuriyet* Arşivi:
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-21/0> adresinden alındı
- Çavuşoğlu, H. (2021, 05 22). 12 Temmuz Beyannamesi Süreci ve Beyannamenin Türk Siyasal Hayatına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 141-154.
- Çelebi, O. (2017). 14 Temmuz 1958 Irak Darbesinin Türk İç Politikasına Yansımaları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, s. 41-60.
- Çelik, K. (2019). *Türk Demokrasisinin Gelişim Süreci Bağlamında I. ve II. Menderes Hükümetleri Dönemi (1950-1954)*. Edirne.
- Çizmeli, Ş. (2010). *Menderes Demokrasi Yıldızı?* Ankara: arkadaş yayınevi.
- Çufalı, M. (2004). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi(1945-1950)*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Demir, N. (2010). Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları. *Ege Akademik Bakış*, s. 597-611.
- Demir, S. (2019). *Demokrat Parti'nin Türk Siyasal Hayatına ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*. Ardahan.
- Demir, Ş. (2016). 27 Mayıs Askeri Darbesi DP Dönemi Asker-İktidar İlişkileri. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, s. 116-129.
- Demirci, P. (2021). 1946 ve 1950 Seçimleri: Siyaset, Bürokrasi, Propaganda ve Demokrasiye Geçiş Eğilimleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 119-142.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayıncılık.
- Erayman, A. (2020). *1946 Genel Seçimleri ve Demokrat Parti'nin Ana Muhalefet Yılları*. Kahramanmaraş.
- Erdem, B. D. (2014). *27 Mayıs 1960 Darbesi Raporu*. Ankara.
- Erdoğan, D. (2020). Güç Birliği Karşısında Adnan Menderes'in Siyasal Manevrası: Vatan Cephesi (Manisa Örneğinde). *Belgi*, s. 1910-1924.
- Eroğlu, M. (2021). *Demokrat Parti'nin Genel Seçim Vaatleri (1946-1957)*. Iğdır.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ertürk, N. (2018). *Sonuçları Bağlamında 27 Mayıs Darbesi ve Eğitime Etkileri (1960-1961)*. Erzurum.
- Eryılmaz, H. (2019). Türkiye'de 1954-1957 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri . *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 72-88.
- Eşli, F. (2010). Türk Demokrasisinin Gelişim Sürecinde 1954 Genel Seçimleri. Kırıkkale.
- Evsile, M. (2018). Demokrat Parti'nin İktisadî İstiklâl Mücadelesi. *asobid Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 61-75.
- Gökçe Koleksiyon . (1957.10.6). <https://www.gokcekoleksiyon.com/urun/cumhuriyet-gazetesi-6-ekim-1957-c-h-p-milletvekili-adaylari-dun-ilan-edildi-gz19384> adresinden alındı

- Güneş, M. (2012). Adnan Menderes ve Halkevleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal of Modern Turkish History Studies)*, s. 141-155.
- Haykır, Y. ve Demir, Ö . (2017). 6326 Sayılı Petrol Kanunu ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası. *SUTAD*, s. 251-269.
- Hayta, N. ve. Kırıış, Ö.(2020). Demokrat Parti İktidarının İlk Dönemi Ve Refik Koraltan (1950-1954). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 323-346.
- <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (1957.05.28). *Cumhuriyet e-gazete:*
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-05-28/0> adresinden alındı
- <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (1957.05.26). *Cumhuriyet e-gazete:*
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-05-26/0> adresinden alındı
- <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (1957.06.13). *Cumhuriyet e-gazete:*
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-06-13/0> adresinden alındı
- <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>. (1957.10.11). *Cumhuriyet e-gazete:*
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-10-11/0> adresinden alındı
- <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar> (1957.08.09). *Cumhuriyet e-gazete:*
<https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1957-08-09/0> adresinden alındı
- İnan, S. (2002). *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*. Isparta.
- İnan, S. (2006). *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*. Ankara: Liberte Yayınları.
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.06). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_6_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.08). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_8_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.21). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_21_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.13). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_13_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.09). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_9_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.17). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_17_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.12). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi:
http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim/vatan_1957_ekim_12_.pdf adresinden alındı

- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.17). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_17_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.21). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_21_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.15). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_15_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.11). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_11_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.19). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_19_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.22). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_22_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.27). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_27_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.24). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_24_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.28). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_28_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.29). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_29_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.12.17). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_aralik_/vatan_1957_aralik_17_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.12.20). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_aralik_/vatan_1957_aralik_20_.pdf adresinden alındı

- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.11.01). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_kasim_/vatan_1957_kasim_1_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.12.01). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_aralik_/vatan_1957_aralik_1_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.11.15). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_kasim_/vatan_1957_kasim_15_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.12.29). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_aralik_/vatan_1957_aralik_29_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.31). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_30_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.02). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_2_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.14). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_14_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.07). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_7_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.11.02). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_kasim_/vatan_1957_kasim_2_.pdf adresinden alındı
- İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarihe Bakış Projesi *Vatan* (1957.10.2). İstanbul Üniversitesi Gazeteden Tarih Bakış Projesi: http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/vatan/vatan_1957/vatan_1957_ekim_/vatan_1957_ekim_2_.pdf adresinden alındı
- Kaan, O. (2021). İktidar ve Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti'nin Birinci Kongresi. *Akademik Hassasiyetler*, s. 165-187.
- Kaçar, M. (2019). *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve Demokrat Parti İktidarı*. Aksaray.
- Karaca, A, ve Yetkin, E. (2018). Çok Partili Döneme Geçişte Demokrat Parti Muhalefetinin Ana Hatları (1945-1950). *Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. 116-137.
- Karadeniz, Y. (2018). Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 637-648.

- Karayaman, M. (2010). İsmet İnönü'nün Uşak'ta Taşlanması Olayının Sebep ve Sonuçları. *Tarih Okulu*, s. 19-49.
- Karayuluk, H. (2018). 6/7 Eylül 1955 Olaylarının Neden ve Sonuç İlişkisi İçerisinde Değerlendirilmesi. *International Journal of Human Studies*, s. 36-50.
- Karpat, K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2016). *Kısa Türkiye Tarihi: 1800-2012*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, C. (2003). Türk Siyasal Hayatında "Beyaz İhtilal" 1950 Seçimleri. *Atatürk Dergisi*, s. 265-280.
- Kartal, C. (2021). TR'de 1957-1960 Arası Dönemde Demokrat Parti ve Chp Arasındaki Tartışmalarda Güvenlik Söylemi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, s. 1355-1382.
- Kaya, Y. (2018a). 1957 Genel Seçimlerinin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 585-600.
- Kaya, Y. (2018b). Türk Siyasal Yaşamında 1954 Genel Seçimleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, s. 2276-2291.
- Kayış, Y. (2008). 1946 Belediye Seçimleri ve Basın. *ÇTTAD*, s. 397-419.
- Keskinkılıç, A. (2021). *1950 Seçimlerinde Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısının, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Seçim Kampanyalarına Etkisi*. Ankara.
- Kılıç, A. (2020). 27 Mayıs 1960 Darbesine Meşruiyet Kazandırma Çabaları. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 954-967.
- Kılıç, C. (1995). *Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri*. İstanbul.
- Kıymış, R. (2022). *Adnan Menderes'in Seçim Konuşmaları (1954-1957)*. Niğde.
- Kırış, Ö. (2021). Türk Siyasal Tarihinde 1950 Seçimleri Sürecinde Söylem ve Tartışmalar. *Belgi*, s. 399-424.
- Koçak, C. (2016). *Uzlaşma: Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları(1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kodal, T. (2021). *Kuruluşundan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*. İstanbul: Yeditepe.
- Küçük, M. (2013). *Türk Demokrasi Hayatında Değişim: Demokrat Parti Örneği (1946-1957)*. Edirne.
- Matiç, U. (2017). *Ortadoğu Krizlerine Yönelik Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. İstanbul.
- Milliyet Gazete Arşivi (1957.10.15). *Milliyet*: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1957/10/15> adresinden alındı
- Nalbant, Ş. (2014). *Türkiye'de Merkez Sağın Kuruluşu: Demokrat Parti'nin Gözünden Cumhuriyet Halk Partisi*. Aydın.
- Nalbant, T. (2019). *Demokrat Parti Döneminde Ordu-İktidar İlişkileri*. Ankara.
- Oflaz, U. (2022). *27 Mayıs'a Giden Süreçte Demokrat Parti ve Yassıada Yargılamaları*. Osmaniye.
- Özçelik, P. (2010). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, s. 163-187.
- Özdoğan, Y. (2021). Türk Siyasal Hayatında 1957 Seçimleri: Beyanatlar ve Tartışmalar. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 465-480.
- Özen, Ş. (2020). *Demokrat Parti Döneminde Yaşanan Toplumsal Olayların Gençliğe Yansımaları (1957-1960)*. Bitlis.

- Sert, O. (2020). Yerel Siyaset Açısından Ankara'da Demokrat Parti. *Strategic Public Management Journal*, s. 86-133.
- Şahin, E. ve Tunç, B. (2015). Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, s. 31-69.
- Şahin, İ. (2021). *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi(1945-1950)*. Manisa.
- Şıra, G. (2021). *Demokrat Parti Döneminde Seçim Kampanyaları (1957 Genel Seçimi)*. Kastamonu.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (1957.09.12). [resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9704.pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9704.pdf) adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (1957.09.09). [resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9701.pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9701.pdf) adresinden alındı
- T.C. Yüksek Seçim Kurulu (1957.10.27). [ysk.gov.tr: https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1957MilletvekiliSecimi/1957_Secim_Son_uclari.pdf](https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1957MilletvekiliSecimi/1957_Secim_Son_uclari.pdf) adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete (1957.09.13). [resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9705.pdf](https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9705.pdf) adresinden alındı
- Tanör, B. (2020). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Taylan, Ö. (2021). *Demokrat Parti'nin Siyasetin Demokratikleşmesi ve Otoriterleşmesine Etkisi*. Malatya.
- TBMM İnternet Sitesi (1957.09.09). [tbmm.gov.tr: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm10020089.pdf](https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm10020089.pdf) adresinden alındı
- Temür, H. (2020). *Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefet (1946-1960)*. Ankara.
- Toker, M. (1957). Yurtta Olup Bitenler Kıbrıs. *Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası*, 1-34.
- Topçu, S. ve Ural, S. (2021). 27 Mayıs Darbesi Sürecinde Basında İstanbul- Ankara Öğrenci Olayları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 1674-1691.
- Tuna, I. (2017). *Türkiye'de Çok Partili Dönemin Başlangıcından 27 Mayıs Darbesine Kadar İktidar-Muhalefet İlişkileri (1946-1960)*. İstanbul.
- Tuna, I. (2019). Uşak'ta Vatan Cephesi (12 Ekim 1958-27 Mayıs 1960). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 621-646.
- Tunçay, M. (1997). *Türkiye tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908- 1980*. İstanbul: Cem.
- Turp, M. (2018). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Mihenk Taşı: Basında 1950 Seçimleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 677-714.
- Turp, M. (2018) Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Mihenk Taşı: Basında 1950 Seçimleri . *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* , s. 677-714.
- Uzman, N. (2017). Adnan Menderes ve M.Fuad Köprülü'nün Cumhuriyet Halk Partisi'nden İhraçları. *TAD*, s. 205-228.
- Yarar, A. (2021). *Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş: Demokrat Parti Örneği ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri*. Gaziantep.
- Yiğit, A. (2021). 1958 İhtilali Sonrası Irak'ın Kuzeyinde Yaşananlar Gelişmeler ve Albay Şevvaf İsyanı'nın Türkiye'ye Yansımaları (1958-1959). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 483-514.
- Yıldırım, Y. (2019). *Muhalefet ve Basın İlişkileri Çerçevesinde 1957-1960 Dönemi Demokrat Parti*. İstanbul.
- Yıldırım, S. (2004). 1950 Seçimleri ve Propaganda. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, s. 131-157.

- Yıldırım, S. (2008). Vatan Cephesi: Demokrat Parti'nin Politik Meşruiyet Krizi ve Toplumsal Muhalefeti Kontrol Altına Alma Çabası. *Türkiye'de Siyasal Muhalefet (1923-1980) Makaleler (s. 173-207)*. İstanbul: BENGİ Yayınları.
- Yılmaz, E. (2010). 1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s. 177-188.
- Yılmaz, E. (2020). *Demokrat Parti'nin Seçimleri 1946, 1950, 1954, 1957 Genel ve Yerel Seçimler*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- <https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/yeter-soz-milletin-afisini-hazirlayan-selcuk-milar-chp-o-afisi-hazirladigim-icin-beni-surgune-gonderdi>
- Milli Kütüphane, Ankara, 2023.
- (1957.06.07). T.C. Resmi Gazete : <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9627.pdf> adresinden alındı
- (1957.06.19). T.C. Resmi Gazete : <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9637.pdf> adresinden alındı
- (1957.06.27). T.C. Resmi Gazete : <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9644.pdf> adresinden alındı
- (1957.06.26). T.C. Resmi Gazete : <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9643.pdf> adresinden alındı
- (2023.01.25). memurlar.net : <https://www.memurlar.net/album/4602/iste-en-eski-secim-afisleri.html> adresinden alındı
- (2023). TÜİK: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Adalet-ve-Secim-110> adresinden alındı